

Marja Laine

**SIUNAUSKAPPELI ARKKITEHTUURINA
JA TILAKOKEMUKSENA**

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Taidehistoria
Maaliskuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Marja Laine	
Työn nimi – Title Siunauskappeli arkkitehtuurina ja tilakokemuksena	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Maaliskuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 114 (+ 25)
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkielmassa tarkastellaan siunauskappelia arkkitehtuurina ja henkilön tilakokemusta siunauskappelissa. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, millaiseksi tuo kokemus muodostuu, ja miksi siunauskappeli on henkilölle merkityksellinen. Tutkielmassa tuodaan esille myös kuolemakäsityksen heijastuminen arkkitehtuurin symboliikkaan ja tilakokemukseen. Tutkimuksessa lähestytään siunauskappelia ennen kaikkea sen käyttäjän näkökulmasta. Lähtökohtana tutkimukselle on ollut tilan teoria, ja tutkimusasenne on ollut fenomenologinen. Fenomenologia suuntautuu ihmisen elämismailmaan, ja sen avulla voidaan lähestyä henkilöiden kokemuksia ja niiden sisältämiä merkityksiä.</p> <p>Tutkielmassa esitellään neljän pirkanmaalaisen seurakunnan siunauskappelit ja tuodaan esille noissa siunauskappeleissa läheistään saattaneiden henkilöiden tilakokemuksia. Tutkimusmenetelminä on käytetty lomakekyselyä ja haastattelua. Ennen varsinaista tutkimusta on tehty alustava kysely Jyväskylän yliopiston opiskelijaryhmälle. Tutkimukseen liittyy myös siunauskappeleita suunnitelleen arkkitehdin haastattelu.</p> <p>Tutkimuksen perusteella henkilön tilakokemus siunauskappelissa muodostuu hyvin kerrokselliseksi, sisältäen moniaistisia havaintoja ja myös mielikuvia. Arkkitehtuurin ja sen heijastaman symboliikan lisäksi tilakokemukseen vaikuttavat jo tilaan saapuminen, henkilön tunnetila, toiset ihmiset, tilaan liittyvät muistot, henkilön ikä, tilassa tapahtuva seremonia ja liikehtiminen, tilajärjestelyt, tilan yhteys ympäristöönsä ja tilan tunnelma, johon edellä mainitut seikat osaltaan vaikuttavat.</p> <p>Tilan olemuksella on henkilöille merkitystä. Ne henkilöt, jotka haluavat siunaustilaisuuden tapahtuvan ensisijaisesti siunauskappelissa, perustelevat valintaansa muun muassa sillä, että siunauskappeli on pieni, intiimi ja kotoinen tila. Henkilökohtaiset muistot, siunauskappeliin liittyvä rauha ja hiljaisuus, hautausmaa-alueen läheisyys ja siunauskappeli arkkitehtonisesti miellyttävänä rakennuksena nousevat tutkimuksen perusteella henkilölle siunauskappelin suhteen merkityksellisimmiksi asioiksi.</p>	
Asiasanat – Keywords: siunauskappeli, arkkitehtuuri, symboliikka, suru, kuolemakäsitys, fenomenologia, kokemuksellisuus, kehollisuus, tila, paikka, merkitykset	
Säilytyspaikka – Depository: Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimukseni aihe ja sen tavoitteet	2
1.2 Tutkimuksen lähteet	3
1.3 Tutkimusmenetelmät	6
1.3.1 Tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat ja keskeiset käsitteet	6
1.3.2 Tutkimusaineiston kerääminen	12
1.3.3 Tutkimusaineiston analysointi	17
1.3.4 Tutkimukseni luotettavuudesta	21
2. SIUNAUSKAPPELI	24
2.1 Siunauskappeliarkkitehtuurin lähteillä	24
2.2 Suomalainen siunauskappeli	26
2.3 Siunauskappeleita Pirkanmaalla	30
2.3.1 Virtain siunauskappelit	31
2.3.2 Kurun Tammikankaan siunauskappeli	33
2.3.3 Tampereen siunauskappelit	34
2.3.4 Akaan siunauskappelit	37
3. TILAN KOKEMINEN KUOLEMAN ARKKITEHTUURISSA	40
3.1 Arkkitehtuurin fenomenologiasta	40
3.1.1 Siunauskappelin olemuksesta	41
3.1.2 Arkkitehtuurin peruselämykset ja kuoleman symboliikka	43

3.2 Havainnointiin ja muuhun tilakokemukseen vaikuttavia tekijöitä	47
3.2.1 Tila tilassa	48
3.2.2 Surun tila, kuolemakäsitys ja tilakokemus	49
4. KOKEMUKSIA SIUNAUSKAPPELEISSA	54
4.1 Saapuminen siunauskappeliin	55
4.2 Muistot, minuus ja muut henkilöt tilakokemuksessa	59
4.2.1 Mitä henkilö havaitsee surun tilassa?	62
4.2.2 Arkkitehti tilakokemuksen taustalla	66
4.2.3 Tilan arkkitehtuuriin ja tunnelmaan liittyviä havaintoja	70
4.2.4 Siunauskappelin tunnelma ja sen genius loci	78
4.2.5 Siunaustilan koettua symboliikkaa	83
4.2.6 Siunaustoimituksen paikka	85
4.3 Siunauskappelin merkityksestä henkilölle	87
5. SIUNAUSKAPPELI - ELETTY SURUN TILA	92
KUVALUETTELO 1	99
KUVALUETTELO 2	102
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	103
LIITTEET	115 - 139

1. JOHDANTO

Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Tutkimukseni kohdistuu ihmisen tilakokemukseen siunauskappelissa. Syntymä ja kuolema ovat asioita, jotka kuuluvat inhimilliseen olemassaoloomme. Ne ovat kaikille kulttuureille yhteisiä, universaaleja merkityksenantoja.¹ Kuolemaan ja hautaukseen on kautta aikojen liittynyt riittejä, seremonioita ja juhlallisuuksia, joita varten on tarvittu omanlaisiansa tiloja. Noissa tiloissa heijastuu aikansa käsitys kuolemasta ja sen jälkeisestä elämästä. Näihin käsityksiin liittyy myös symbolisia muotoja, joiden juuret juontavat kauas menneisyyteen.²

Siunauskappeli, tuo tila, jossa kuolema on aina läsnä, ei ole kuitenkaan tutkimuskohteenani ainoastaan arkkitehtuuriluomuksena. Kappelissa toimitetaan edesmenneen läheisen hautaan siunaaminen, ja oman merkityksensä siunauskappeliin tilana tuo myös saattoväki. Viimeaikaisessa tutkimuksessa on korostettu rakennetun tilan analysoimista sosiaalis-historiallisena ja kulttuurisia merkityksiä sisältävänä ja tuottavana kokonaisuutena³. Tällöin rakennusta ei tarkastella pelkästään fyysisenä objektina, vaan myös käyttäjän kannalta.

Tutkimukseni kohdistuu läheistään saattamaan tulleiden henkilöiden tilakokemuksiin neljän pirkanmaalaisen seurakunnan siunauskappeleissa. Virtain uuden hautausmaan ja Killinkosken siunauskappelit, nykyään Ylöjärven kaupunkiin kuuluvan Kurun Tammikankaan siunauskappeli, Tampereen Lamminpään, Kalevankankaan ja Vatialan siunauskappelit ja Akaan Toijalan siunauskappelit sijaitsevat tavallaan sen reitin varrella, jota kuljen viikoittain nykyisen asuinkuntani ja lapsuuteni maisemien välillä. Eniten henkilökohtaisia muistoja minulla liittyy Virtain uuden hautausmaan siunauskappeliin. Olen valinnut tutkimukseeni fenomenologisen lähestymistavan, koska arkkitehtuurin fenomenologia tarkastelee arkkitehtuuria arkkitehtuurielämyksestä käsin⁴, ja koska fenomenologinen lähestymistapa tuo tutkimustyöhön myös tutkijan itsensä - minut - ja oman tapani hahmottaa elämää ja sen kulkua.

¹ Laine 2007, 49.

² Pöykkö 1989, 92.

³ Saarikangas 1998, 184.

⁴ Pallasmaa 1993, 78.

1.1 Tutkimukseni aihe ja sen tavoitteet

Tutkimukseni kohdistuu käyttäjän tilakokemukseen siunauskappelissa. Haen tutkimuksessa vastausta seuraaviin kysymyksiin: 1. Millainen on läheistään saattavan henkilön tilakokemus siunauskappelissa, ja miksi siunauskappeli on hänelle merkityksellinen? 2. Mitä merkityksiä läheistään saattavat henkilöt tuovat siunauskappeliin? 3. Millä tavoin siunauskappeli heijastaa oman aikansa kuolemakäsitystä, ja tuleeko tämä jotenkin esiin myös henkilöiden kokemuksissa? 4. Millä keinoin arkkitehti on lähestynyt kuoleman salaisuutta ja pyrkinyt lohduttamaan surevia? Siunauskappelit saattavat olla sisustukseltaan hyvin pelkistettyjä tiloja - tälläkin on tarkoituksensa ja symboliikkansa. Mutta miten paljon surun tilassa oleva henkilö tuota symboliikkaa kykenee käsittämään, ja mitä hän tuossa sisäisessä tilassaan pystyy ympäristöstään havainnoimaan?

Tutkielmani johdantoluvussa käsittelen tutkimukseni tavoitteita ja käyttämiäni tutkimusmetodeja. Esittelen tutkimukseni taustalla vaikuttavia aikaisempia tutkimuksia ja käyttämiäni keskeisiä lähteitä. Tämän jälkeen siirryn toisessa luvussa tarkastelemaan siunauskappeliarkkitehtuurin taustoja ja historiaa Suomessa ja esittelen tutkimukseeni liittyvän arkkitehtuurin: johdantoluvussa mainitsemani Pirkanmaan maakunnassa sijaitsevat siunauskappelit ja niiden rakentamishistorian. Kolmannessa luvussa lähestyn varsinaista tutkimusaiheeni tarkastelemalla tilan ja käyttäjän kohtaamista siunauskappelin symboliikan ja sen herättämien sielullisten mielikuvien kautta ja kuvailemalla niitä tekijöitä, jotka mahdollisesti vaikuttavat henkilön havainnointiin siunauskappelissa.

Neljännessä luvussa kuvaan läheisiään saattamassa olleiden henkilöiden kokemuksia siunauskappelissa sellaisina kuin ne on esitetty, tarkastellen niitä jo olemassa oleviin tilan teoriaa ja arkkitehtuurielämästä käsitteleviin tutkimuksiin ja teoksiin nähden. Viimeisessä luvussa kokoan tutkimuskysymyksiini nähden keskeisimmät tulokset ja pohdin tutkielmani merkitystä laajemmin.

1.2 Tutkimuksen lähteet

Ennen tutkimukseni aloittamista olen pyrkinyt saavuttamaan mahdollisimman laajan esiymmärryksen tutkimuskohteestani muun muassa lukemalla erilaista ilmiöön liittyvää lähdekirjallisuutta. Fenomenologiassa korostetaan esiymmärryksen tiedostamisen tärkeyttä, koska fenomenologiassa pyritään asioiden kuvaamiseen mahdollisimman ennakkoluulottomasti.⁵

Osa tutkijan esiymmärrystä ovat ne teorit, joihin hän on tutustunut. Fenomenologisessa tutkimuksessa ei käytetä ns. teoreettisia viitekehyksiä eli jotakin teoreettista mallia ennalta määrittämään kohdetta. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan täytyy kuitenkin hyväksyä tutkimukselleen joitakin tutkimusta koskevia teoreettisia lähtökohia, joita ovat esimerkiksi ihmiskäsitys ja käsitys kokemuksista ja merkityksistä.⁶

Mietin, mitä ilmiöitä olisi arkkitehtuurikokemuksen taustalla, kun tilana on siunauskappeli. Luin useita kuolemakäsitykseen ja suomalaiseen hautauskulttuuriin liittyviä teoksia ja artikkeleita. Esimerkiksi Kyösti Kiiskisen toimittama teos *Hautauskulttuuri Suomessa. Suomen Hautaustoimistojen Liiton 50-vuotisjuhlakirja* (1992) ja Juha Pentikäisen kirjoittamat artikkelit, mm. ”Suomalaiset kuolemankulttuurit murroksessa” (1996) ovat luoneet taustaa edellä mainituille ilmiöille. Tampereen taidemuseon näyttelyjulkaisu *Synty ja kuolema* (1989) on ollut lähteenäni niin hautauskulttuurin, filosofian kuin arkkitehtuurinkin näkökulmasta ajatellen.

Eeva Ilveskoski on tutkinut henkilöiden tilakokemuksia Helsingissä sijaitsevassa Jugendsalissa.⁷ Tutkielman tutkimusasenne on fenomenologinen, ja tutkimustemme teoreettiset lähtökohdat ovat pitkälti samat, mutta tutkittavaan kokemukseen liittyvä tila on luonteeltaan erilainen. Henkilön siunauskappeliin liittyvästä kokemuksesta en ole löytänyt opinnäytteitä enkä muuta tutkimuskirjallisuutta. Aihetta sivuaa Minna Rimpiläisen Lapin yliopistossa tekemä pro gradu-työ (2002), jossa käsitellään

⁵ Moilanen & Rähä 2007, 52.

⁶ Laine 2007, 35.

⁷ Ilveskoski 2010, 2. TAIKU.

kuolemaa, surua ja hautaan siunaamisen sanomaa tekstiilien suunnittelun lähtökohtana.⁸ Olen Rimpiläisen tutkielman lähdeaineiston kautta löytänyt teologista lähdekirjallisuutta myös omaan tutkimukseeni.

Tapani Erämajan väitöskirja *Viimeinen matka. Toimintatutkimus kirkollisen hautauskentän professostruktuurista* (2006) on ollut minulle eräänä lähteenä selvittäessäni hautauskulttuurin nykytilaa. Hän on tuonut myös surevan omaisen näkökulman tutkimuksessaan esiin. Hautausmaista ja haudoista on ilmestynyt paljon suomalaista kirjallisuutta, josta suurin osa koostuu erimuotoisista historiikkeista ja hautausmaiden esittelyistä. Varsinainen tutkimuskirjallisuus, jossa olisi selvitetty hautausmailla käymisen merkitystä, puuttuu Erämajan mukaan Suomesta kokonaan.⁹

Fenomenologiassa tärkeä käsite on ihmisen elämismaailma. Fenomenologista filosofiaa käsittelevä tai siihen pohjautuva kirjallisuus onkin tutkielmani keskeistä lähdeaineistoa. Elämismaailma-käsitteen toi esille fenomenologian perustajana pidetty Edmund Husserl (1859-1938), jonka oppilas Martin Heidegger (1889-1976) jatkoi hänen työtään.¹⁰

Tutkimukseni fenomenologinen lähdekirjallisuus nojautuu erityisesti ranskalaisten fenomenologien Gaston Bachelardin ja Maurice Merleau-Pontyn kirjoituksiin. Gaston Bachelard lähestyy teoksessaan *La poétique de l'espace* (1957), suom. *Tilan poetiikka* (2003) arkkitehtuuria runouden keinoin. Hänen lähtökohtansa on kotoisuus; maja metsän keskellä, kellarit ja vinttihuoneet, lippaat, linnunpesät, portaikot, käytävät ja nurkat, joihin käpertyä. Hän tuo teoksessaan esiin arkkitehtuuriin liittyviä mielikuvia, johon hän on saanut aiheita kirjallisuudesta.

Maurice Merleau-Ponty tuo fenomenologiset näkemyksensä esiin erityisesti pääteoksessaan *Phénoménologie de la perception* (1945), (engl. käännös *Phenomenology of Perception* 2002). Merleau-Pontyn mukaan fenomenologinen kuvaus ei voinut rajoittua vain aistiaineiston tutkimukseen, vaan sen tuli myös tuoda esiin ne kokemuksemme piirteet, joiden ansiosta kokemuksemme eroaa puhtaasta käsitteellisestä ajattelusta. Merleau-Pontyn mukaan käsitteellisen ajattelun ja maailman

⁸ Rimpiläinen 2002,1. TTK.

⁹ Erämaja 2006, 50.

¹⁰ Husserl (1950) 1995, 9-17.

välinen ykseys ei synny kartesiolaisen deduktiivisen päättelyn avulla, vaan ennen kaikkea havainnon kautta.¹¹ Merleau-Ponty korosti kaiken tietoisuuden olevan representaatiota olevasta maailmasta, kun taas perinteinen empirismi käsitti 'olioiden' ilmenevän ihmisille todellisuudessa niin kuin ovat, ja maailman olevan olemassa sellaisenaan.¹²

Tilan ja sen merkitysten muotoutumista tutkineiden Kirsi Saarikankaan ja Juhani Pallasmaan teokset ovat olleet tutkielmani keskeisintä lähdeaineistoa. Myös Timo Laineen ja Petri Kuhmosen teos *Filosofinen antropologia: ihmisen kokonaisuutta etsimässä* (1995) on ollut tutkielmaani nähden hyvä lähde teos fenomenologian filosofisessa tarkastelussa.

Martin Heideggerin essee *Bauen Wohnen Denken* (1951) toi esiin rakentamisen myyttiset ulottuvuudet ja paikan kokemuksen merkityksen. Essee on myöhemmin vaikuttanut monien teoreetikkojen ajatuksiin ja tutkimuksiin ihmisen ja paikan välisestä suhteesta¹³. Christian Norberg-Schulzin kirjoitukset tilasta, paikasta ja paikan hengestä ovat olleet eräänä lähteenä tutkielmassani. Myös Anne-Mari Forss on teoksessaan *Paikan estetiikkaa: Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa* (2007) tarkastellut paikka-käsitettä asumisen, kokemisen ja rakentamisen teemojen kautta.

Kaj Nyman tarkastelee teoksessaan *Husens språk* (1989), suom. *Talojen kieli* (1998) ihmisen ja ympäristön suhdetta arkkitehtuurin näkökulmasta. Teoksessa pohditaan, miten arkkitehtuuri ilmentää yhteiskunnallisia arvoja, ja siinä tarkastellaan myös luonnon, estetiikan ja taiteen suhdetta ihmisen jokapäiväiseen elämään. Myös Pauline von Bonsdorff on väitöskirjassaan *The human habitat: aesthetic and axiological perspectives* (1998) tarkastellut tekijöitä, jotka vaikuttavat elinympäristömme viihtyisyyteen ja kauneuteen. Hän on kirjoituksissaan tuonut toistuvasti esille myös käsitteen 'hiljainen estetiikka'.

Siunauskappelit kuuluvat kirkollisiin rakennuksiin. Suomalaisesta kirkkoarkkitehtuurista on olemassa runsaasti teoksia, mutta siunauskappeleista löytyy

¹¹ Merleau-Ponty 2002, 81-82.

¹² Merleau-Ponty 1968, 3-5.

¹³ Pallasmaa 2003, 487.

ainoastaan muutama olemassa oleva opinnäytetyö tai varsinaisesti siunauskappeliarkkitehtuuriin keskittynyt artikkeli tai teos. Tärkeimpiä lähteitani siunauskappeliarkkitehtuuriin liittyen ovat olleet Kalevi Pöykön artikkeli ”Kuolema ja arkkitehtuuri” Tampereen taidemuseon julkaisussa *Synty ja kuolema* (1989) sekä Juhani Pallasmaan artikkeli ”Kuoleman kuvat arkkitehtuurissa” teoksessa *Mikään ei häviä* (2006) sekä yleisemmin kirkkoarkkitehtuuriin liittyvä teos *Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide* (2008).

Eräänlaisen kuvan Suomen siunauskappeleista antaa teos *Suomen siunauskappelit* (osat I ja II), mutta täsmällisempää tietoa siunauskappeleista olen löytänyt seurakuntien arkistoista ja historiikeista, hautausmaihin liittyvistä historiikeista, kuntien historiikeista, lehtiartikkeleista, sekä erityisesti Erik Bryggmanin ja Viljo Revellin suunnittelema arkkitehtuurista kertovista teoksista.

Museoviraston ja seurakuntien verkkosivustoilta, kotiseutuarkistoista ja Kansallisarkistosta saamani tiedot ovat tukeneet työni muuta lähdeaineistoa. Olen siis tukeutunut tutkielmassani valmiisiin dokumentteihin, mutta suuren osan arkkitehtuuriin liittyvästä aineistosta olen tuottanut itse valokuvaamalla. Kenttätyön aikana olen jokaisen vierailuni jälkeen koonnut itseäni varten arkistoista saamistani ja itse ottamistani valokuvista ”muistireitin”, diaesityksen¹⁴ (Kuvaluettelo 2), jonka alussa on kuva myös siitä kirkollisesta rakennuksesta, joka paikkakunnalta yleisemmin tunnetaan. Haluan tällä tavoin tuoda sen rinnalle myös siunauskappelin merkityksen ihmiselämässä.

1.3 Tutkimusmenetelmät

1.3.1 Tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat ja keskeiset käsitteet

Tutkimusta suunnitellessani päätin, että tekisin siunauskappeliin liittyen sekä psykologisen että arkkitehtonisen analyysin. Jo tutkimussuunnitelmavaiheessa laadin itseäni varten kaavion, jolla hahmottaisin siunauskappeliin liittyen sekä arkkitehtuurin että kokijan taustalla olevia ilmiöitä (LIITE 18). Tutkimukseni taustafilosofiaksi

¹⁴ Diaesitykset I-VI. Tekijän hallussa. MLA.

valikoitui jo tässä vaiheessa fenomenologia, koska siunauskappeli liittyy ihmisen elämismaailmaan. Fenomenologia ilmenee myös tutkimusasenteessani. Tämä tarkoittaa sitä, että olen käyttänyt tutkimukseni taustalla pitkälti fenomenologista lähdekirjallisuutta ja suunnitellut aineiston keräämistä fenomenologian suosimin menetelmin, niin pitkälle kuin se olisi mahdollista, mutta aineiston analysointimenetelmänä en ole sitä kuitenkaan suoranaisesti käyttänyt. Mikäli olisin kerännyt yksinomaan surukokemusta käsittelevää haastatteluaineistoa, olisin saattanut käyttää aineiston analysoinnissa systemaattisesti ainoastaan fenomenologisen psykologian käyttämää analysointitapaa. Tutkimukseni kohde on kuitenkin surevan henkilön kokemus siunauskappeliarkkitehtuurista. Tilan teoria ja käyttäjän näkökulmasta lähteneet, fenomenologista lähestymistapaa käyttäneet aikaisemmat tutkimukset vaikuttavat omankin tutkimukseni taustalla.

Tilakokemukseen yhdistin mielessäni ensin psykologisen tutkimusotteen. Psykologiseen tutkimusotteeseen liitetään kolme kvalitatiivista tutkimusotetta: tapaustutkimus, hermeneutiikka ja fenomenologia, joista viimeksi mainittu pyrkii henkilöiden kokemusten kuvailemiseen.¹⁵ Fenomenologisen psykologian tutkimusaineistot on perinteisesti kerätty joko haastattelemalla tai pyytämältä henkilöiltä kirjallinen kuvaus¹⁶, mutta tässä tutkielmassa haastattelua ei ole käytetty ainoana aineistonhankintamenetelmänä, vaan aineiston hankkimiseen on käytetty myös lomakekyselyä. Perustelen seuraavassa alaluvussa näiden menetelmien valitsemiseen johtaneita näkökohtia.

Fenomenologiassa tyydytään tarkastelemaan ilmenevää asettamatta sitä olevaksi, jolloin subjektiivinen näyttää oman olemuksensa. Olemus osoittautuukin sitten joksikin aivan muuksi kuin objektoivan analyysin pysyväksi kohteeksi. Päädytään liikkeeseen, asioiden muodostumisen prosessiin. Fenomenologiassa keskeistä on valmiiksi rakentuneen identiteetin poistaminen, olevan poistaminen voimasta, jolloin jäljelle jäävät ilmiöt (*Phenomene*) ja niiden väliset suhteet. Tähän voidaan luoda kontrastia esittämällä tavanomainen käsitys olevasta.¹⁷

¹⁵ Perttula 1995, 54-55.

¹⁶ Perttula 1995, 60.

¹⁷ Husserl (1950) 1995, 9-17.

Tavanomainen arkkitehtuurin tutkimus on käsittänyt, kuten Kirsi Saarikangas kirjoittaa, että rakennuksia on analysoitu panofskylaisen ikonologian mukaan fyysisinä objekteina, joista historialliset arvot heijastuvat ja ovat välittömästi tavoitettavissa. Panofskylaisessa ajattelussa rakennukset kantavat aikansa maailmankuvaa muuttumattomana, kätkeytyä symboliikkana¹⁸. Tutkielmani toisessa luvussa olenkin tuonut esiin siunauskappeliarkkitehtuuria tästä näkökulmasta, mutta fenomenologisen arkkitehtuuriteorian mukaan arkkitehtuurielämys muodostuu käyttäjän kokemana toiseksi, kuin miksi se muodostuisi arkkitehtuurin perinteisessä tarkastelussa.

Fenomenologinen ympäristöestetiikka, jonka teemoja ovat esteettisen havaitsemisen moniaistisuus, havaitsijan ja ympäristön suhteen vastavuoroisuus ja merkityksellisyys ihmisen ja paikan välisessä suhteessa¹⁹, liittyy tutkimukseeni, paitsi havaintojen näkökulmasta, myös siunauskappeliin liittyvien merkitysten muodostumista ajatellen.

Ihmisen elämäntodellisuuteen suuntautuva fenomenologinen tutkimusstrategia voi toisaalta painottua tarkastelemaan tutkijan omia kokemuksia, toisaalta taas painottua tarkastelemaan toisten henkilöiden kokemuksia ja ymmärryksen muodostumista heidän kokemustensa kautta. Juha Perttula kirjoittaa, että ihmisen ainutlaatuisuuden ja toisaalta kokemuksen yleisen perusstruktuurin valitseminen tutkimuksen perustaksi merkitsee myös tietynlaista kannanottoa tutkijan roolista tutkimuksessa.²⁰ Filosofisella tasolla ei tehdä eroa tutkittavan ja tutkijan välille. Tutkija ei kuitenkaan ainutlaatuisena ihmisenä voi tavoittaa tutkittavan ainutlaatuisuutta, mutta tutkittava ihminen, kuten tutkija itsekin, ovat osa jonkin yhteisön merkitysten perinnettä. Tämän vuoksi jokaisen yksilön kokemus paljastaa myös jotakin yleistä.²¹

Surukokemus ja se, millainen kokemus tilasta muodostuu, tapahtuu jokaisen ihmisten omista lähtökohdista käsin. Tässä tutkielmassa tuon esille henkilöiden yksilöllisiä kokemuksia, mutta samalla yksilölliset kokemukset tuonevat esille myös yhteisöllisiä kokemuksia, koska yhteisön jäsenenä ihmisillä on yhteisiä piirteitä ja yhteisiä merkityksiä. Silti jokainen yksilö yhteisössä on erilainen.²²

¹⁸ Saarikangas 2006, 53-54.

¹⁹ Forss 2007, 11.

²⁰ Perttula 1995, 29.

²¹ Laine 2007, 30.

²² Laine 2007, 30.

Juha Perttula tekee eron fenomenologisessa ja hermeneuttisessa tutkimusotteessa psykologiaan liittyen sikäli, että fenomenologiseen tutkimusotteeseen kuuluu pyrkimys toisten ihmisten kokemusten kuvailuun, kun taas hermeneuttiseen tutkimusotteeseen kuuluu myös näiden kokemusten tulkitseminen.²³ Tässä tutkimuksessa on pyritty ihmisten kokemusten kuvailuun, joskin myös deskriptiivinen tutkimus on aina osin tulkinnallista²⁴ - niin tämäkin tutkimus.

Eksistentiaalisen fenomenologian ihmiskäsitys on holistinen. Sen mukaan ihminen tulee olemassa olevaksi tajunnallisuuden, kehollisuuden ja situationaalisuuden kautta. Intentionaalisuus on tajunnallisuuden perusta. Ihminen suuntautuu johonkin, kokemus on aina kokemusta jostakin. Kehollisuus kuvaa sitä, että olemassaolo on orgaaninen tapahtuma ja situationaalisuus on ihmisen olemassaoloa suhteutettuna hänen elämäntilanteeseensa.²⁵ Ihmisen kokemus käsitetään ihmisen suhteena omaan todellisuuteensa ja se syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Koska ihmisen suuntautuminen maailmaan on intentionaalista eli merkityshakuista, kokemukset muodostuvat merkitysten mukaan. Nämä merkitykset ovat fenomenologian varsinainen tutkimuskohde.²⁶

Tutkimuksessani elämäntilanne, jossa ihminen on (situationaalisuus) on sitä, että hän on kohdannut surun ja osallistumassa läheisen hyvästijättötapahtumaan, jossa on mahdollisesti läsnä toisiakin ihmisiä. Nämä ovat kenties jakaneet hänen elämänhistoriaansa jo kauan ja osallistuneet hänen käsitystensä ja arvomaailmansa muotoutumiseen. Situationaalisuudella yleisesti ottaen viitataan kaikkeen siihen, mihin ihmisen kehollisuus ja tajunnallisuus on suhteessa. Ihminen on kietoutunut jo alkuperäisessä olemassaolossaan oman elämänsä rakennetekijöihin, esimerkiksi kulttuuriin, ihmisiin ja arvostuksiin. Ihmiset eivät kuitenkaan ole suhteessa maailmaan täsmälleen samalla tavalla.²⁷

Sanaan tila liittyy monia merkityksiä. Seuraavaksi kuvaan aikaisemman tilanteoreettisen tutkimuksen valossa käsitteitä havainnot, tila ja paikka, jotka olen liittänyt osaksi myös

²³ Perttula 1995, 55.

²⁴ Perttula 1995, 56.

²⁵ Perttula 1995, 16-20.

²⁶ Laine 2007, 29.

²⁷ Perttula 1995, 18-19.

oman tutkimukseni suunnittelua, tutkimusaineiston keräämistä ja sen analysointia. Niihin kytkeytyvät myös myöhemmin, kolmannessa luvussa käsittelemäni tilan symboliikka, affektiivinen tila, tilajärjestelyt, tilan merkitys henkilön identiteetin muodostumisessa, *genius loci* ja eletty tila. Siunauskappelin lisäksi tutkimuksessani esiintyvää hautausmaa-alan käsitteistöä olen koonnut liitteeksi (LIITE 4).

Fenomenologiaan liittyy oleellisesti havainnointi. Maurice Merleau-Pontyn mukaan fenomenologia on itsessään havainnoinnin ja tietoisuuden sisimmäisen olemuksen tai olennaisen osan tutkimusta.²⁸ Merleau-Ponty korostaa havainnon elävää luonnetta. Tietoisuudessa syntyy erilaisia skeemoja, tapoja käsitteellistää ja tehdä havainnot ymmärrettäväksi. Fenomenologinen menettely koostuu puhtaasta näkemisestä, merkityksen määrittämisestä ja merkityksen erottelemisesta²⁹. Lähtökohtana havainnointiprosessissa on Merleau-Pontyn mukaan ihmisen oma keho. Tilasta tulee merkityksellinen silloin, kun subjekti ja maailma kohtaavat.³⁰ Maurice Merleau-Pontyn mukaan tila siis ei ainoastaan ympäröi meitä, vaan olemme tilassa.

Henkilön havainnointikyky vaikuttaa siihen, miten tila ihmiselle hahmottuu. Tilaa ei aina eletä tosiasiallisena tilana, vaan myös kuvittelusta käsin. Tila, jonka kuvittelu on ottanut käsiinsä, on eletty tila.³¹ Ranskalainen fenomenologi Gaston Bachelard kirjoittaa, että [k]uvalle on oltava läsnä kuvan hetkellä. On myös kuultava kuvan kajahtelu, eli sen oleminen, jotta kuva voitaisiin määrittää³². Aika tulee mukaan havainnointiin, kun ihminen kuvittelee, mitä tilassa voisi joskus tapahtua, tai mitä siellä on joskus tapahtunut. Bachelardin mukaan tila varastoi tiivistynyttä aikaa, se on tilan tehtävä.³³ Havainnointi vaatii siis henkilön läsnäoloa ja keskittymistä.

Havainnointiin vaikuttanee myös tilan luonne jo sinänsä: siihen liittyy tietty ilmapiiri, tietty arkkitehtoninen muoto ja sisältö, joka määräytyy sen käyttötarkoitukseen liittyvistä asioista käsin. Mutta kun rakennusta ei tutkimukseni aiheeseen liittyen tarkastella pelkästään fyysisenä objektina, vaan myös käyttäjän kannalta, siunauskappelia ei nähdä ainoastaan esteettisenä tai teknisenä objektina vaan myös

²⁸ Merleau-Ponty 2002, 7.

²⁹ Husserl 1995, 78.

³⁰ Saarikangas 2006, 44.

³¹ Bachelard 2003, 66.

³² Bachelard 2003, 33.

³³ Bachelard 2003, 83.

materiaalisena, aistittavana ja elettyinä tilana³⁴, kuten muun muassa Kirsi Saarikangas on tilasta kirjoittanut.

Kirsi Saarikankaan mukaan tila on merkityksiä muodostava järjestelmä, joka jäsentää inhimillistä todellisuutta sekä tuottaa ja ylläpitää käsityksiä, tapoja ja tottumuksia. Tilat muovaavat käyttäjiään, luovat sosiaalisia merkityksiä, jäsentävät ihmisten välisiä suhteita ja osallistuvat näin heidän muotoutumiseensa subjekteiksi. Ihmisten elämä ei tapahdu tyhjiössä, vaan tilajärjestelyt ovat keskeinen osa yhteisesti jaettua elämismaailmaa. Henkilökohtainen tilaelämys, eletty kokemus syntyy aina osana kulttuurisia merkityksiä sisältävässä ajallis-paikallisessa kontekstissa.³⁵ Tila on merkityksiltään monikerroksinen³⁶. Tilat eivät kuitenkaan yksinään muodosta merkityksiä, vaan ne tarvitsevat subjektin.³⁷

Suomen kielessä sana tila viittaa niin fyysiseen kuin paikalliseenkin tilaan sekä vielä mentaaliseen olotilaan tai asiantilaan³⁸. Monissa kielissä tila tarkoittaa sekä tilaa, että avaruutta³⁹. Suomen kielessä voidaan tilalla tarkoittaa myös rakennuksessa sijaitsevaa tilaa.⁴⁰ Tutkielmassani on läsnä ainakin kaksi tilaa: siunauskappeli, eräänlainen ”arkkitehtuurikehys” tapahtumalle, käsittäen geometrisen tilan, sekä henkilön sisäinen tila, joka käsittää hänen mielentilansa ja siihen liittyvät tunteet, aistimukset, kuvitelmat ja muut ajatukset. Tilalla voi siis olla sekä konkreettinen että abstraktinen merkitys, ja se voi olla joko näkyvää tai näkymätöntä ulottuvuutta.

Rakennetusta ympäristöstä puhuttaessa ovat käsitteet paikka ja tila ovat lähellä toisiaan. Kirsi Saarikankaan mukaan tilaan kuuluu aina liike⁴¹. Suomen kielessä paikka voidaan määritellä rajatuksi tilaksi⁴². Paikka on konkreettisempi termi ympäristölle kuin tila. Paikkaan kuulumisen tunne on ihmisen elämässä jokapäiväinen, muttei useinkaan tietoinen. Erilaisille paikoille annetaan monenlaisia merkityksiä elämässä tiedostamatta niitä. Niiden kautta muodostuu paikkaidentiteettejä. Kotia ja kotiseutua pidetään yleensä

³⁴ Saarikangas 2006, 45.

³⁵ Saarikangas 2002, 55.

³⁶ Saarikangas 2006, 43.

³⁷ Saarikangas 2006, 31.

³⁸ Sadeniemi 2002, 683-685.

³⁹ Saarikangas 2006, 12.

⁴⁰ Sadeniemi 2002, 683-685.

⁴¹ Saarikangas 2006, 31.

⁴² Sadeniemi 2002, 147.

keskeisinä elementteinä paikkaan kuulumisen tunteessa ja siihen liittyvässä identiteetissä. Eritasoiset kokemukset rakentavat paikkaidentiteettiä: kokemukset paikoista, joissa olemme olleet tai joista olemme jopa vain kuulleet. Paikkaan siis liittyy jokin henkilökohtainen merkitys tai tuttuus.⁴³ Pauline von Bonsdorffin mukaan sanaan paikka liittyy aina paikallisuus tai erityisyys⁴⁴. Paikka voidaan määritellä myös niin, että se on subjektiivisesti koettu ja ymmärretty.⁴⁵ Paikan ja tilan määritelmät ovat häilyviä. Usein asiayhteydestä voi päätellä, tarkoitetaanko termillä kohdetta sisältöineen vai pelkkää geometrista ulottuvuutta. Pauline von Bonsdorff on kirjoittanut, että tila ja paikka eivät ole identtisiä käsitteitä, mutta että ne täydentävät toisiaan.⁴⁶

Norjalainen arkkitehti Christian Norberg-Schulz kirjoittaa, että kaikilla paikoilla on luonteensa, jonka muodostavat paikan ilmapiiri, konkreettinen muoto ja sisältö yhdessä. Luonteeseen vaikuttaa myös se, kuinka paikka on suhteessa maaperään, miten se kohoaa ylöspäin kohti taivasta, ja miten ja millä se on rajattu. Erilaiset tapahtumat tarvitsevat eriluonteisia paikkoja.⁴⁷

Tutkimukseni kohteena olevaan kokemukseen liittyvä tila on suunniteltu vain yhtä tarkoitusta varten. Sitä ympäröi useimmiten hautausmaa, joka on rajattu aidalla. Sillä on rakennustyyppinä oma historiansa ja oma erityisyytensä, johon sopivat myös muut paikan määritelmät: henkilökohtainen merkitys tai tuttuus ja paikallisuus. Ajattelen siunauskappelia ennen kaikkea monia sukupolvia vastaanottaneena tilana, joka ei liene ainoastaan tausta ihmisten tekemisille.

1.3.2 Tutkimusaineiston kerääminen

Tutkimuskohteeseeni liittyvät tilat sijaitsevat harkinnanvaraisen otannan perusteella valitsemisani neljän pirkanmaalaisen evankelis-luterilaisten seurakunnan siunauskappeleissa. Pirkanmaan maakunnassa on ainakin 19 siunauskappelia, jotka ovat toiminnassa ja pysyneet käyttötarkoitukseltaan samoina tiloina (LIITE 5).

⁴³ Laitinen 2002, 195.

⁴⁴ von Bonsdorff 1998, 119-120.

⁴⁵ Laitinen 2004, 7-8.

⁴⁶ von Bonsdorff 1998, 124.

⁴⁷ Nordberg-Schulz 1984, 14.

Tutkimuksen yhteydessä tarkoitetaan termillä 'esiymmärrys' kaikkia tutkijalle luontaisia tapoja ymmärtää tutkimuskohde jonkinlaisena jo ennen tutkimusta⁴⁸. Ennen kuin aloitin varsinaisen aineiston keräämisen, vierailin syksyn 2009 aikana jokaisessa mainitsemistani siunauskappeleista. Tuon kenttätyön aikana tapasin myös niitä seurakunnan työntekijöitä, jotka papiston ohella ovat vastaanottamassa surevia omaisia ja järjestämässä tilaisuutta siunauskappelissa. Näiden henkilöiden kanssa käymäni keskustelut, paitsi että laajensivat esiymmärrystäni tutkimusaiheesta, muodostavat myös osan tutkimusaineistoani ja antavat taustatietoja niin lomakekysely- kuin teemahaastattelunkin kysymyksille. Tiedostaakseni omien aikaisempien muistojeni ja kokemuksieni vaikutuksen tutkimuksessa ja tiedostaakseni oman esiymmärrykseni, pidin myös alusta saakka tutkimuspäiväkirjaa vierailujeni aikana, jotten myöhemmin tulkitsisi toisen vastauksia vain omien lähtökohtieni mukaisesti.

Fenomenologinen metodi edellyttääkin tutkijalta luonnollisen asenteensa reflektiota ja sen jälkeistä sulkeistamista. Tutkijan tulee sen mukaan kaivaa esille oma kokemuksensa siitä elämäntilanteen osasta, johon liittyviä kokemuksia hän on tutkimassa. Tutkijan täytyy sen jälkeen pyrkiä tutkimustilanteessa tietoisesti pyrkiä siirtämään syrjään tämä itselleen tavanomainen tapansa hahmottaa todellisuutta.⁴⁹ Fenomenologisessa tutkimuksessa on siis tärkeää keskittyä vain tutkittavien kokemusmaailmaan, mutta sureville henkilöille lähettämässäni kysymyslomakkeissa olen käyttänyt osittain valmiita vastausvaihtoehtoja, joiden takaa heijastuu omaakin kokemusmaailmani siunauskappeleihin liittyen. Kokemuksia tutkittaessa olisi aineisto kuitenkin kerättävä tavalla, joka mahdollisimman vähän häiritsee niitä ja käsityksiä tutkittaessa olisi tavoiteltava myös piileviä käsityksiä.⁵⁰ Haastattelutilanteessa, esim. siunauskappelin kuvailemisessa nousi esiin samoja asioita, kuin joita oli esillä myös valmiissa vastausvaihtoehdoissa, mutta haastattelussa nämä asiat tulivat paremmin kytkettyinä henkilön elämänhistoriaan., siihen, miksi he luonnehtivat siunauskappelia tietyllä tavalla. Kyselylomakkeen valmiit vaihtoehdot eivät kerro tätä, mutta kylläkin auttavat henkilöä halutun ilmaisun löytämisessä. Tämä koettiin haastatteluissa vaikeaksi.

⁴⁸ Laine 2007, 32.

⁴⁹ Perttula 1995, 116.

⁵⁰ Moilanen & Rähä 2007, 54-55.

Koska tutkimukseni kohde on henkilön tilakokemus siunauskappelissa, nousevat esiin tuleviksi asioiksi jo aineistonkeruuta suunniteltaessa tutkimukseen liittyvät eettiset näkökohdat. Kyseessä on tilanne, jossa sureva henkilö on jättämässä tilassa jäähyväisiä läheiselleen. Pohdin ennen tutkimuksen aloittamista paljon sitä, miten voisin esitellä tutkimukseni sureville henkilöille loukkaamatta heidän elämäntilannettaan, häiritsemättä heidän suruaikaansa. Tutkimuksessa henkilön yksityisyyden kunnioittaminen tarkoittaa ensinnäkin sitä, että hänellä itsellään tulee olla oikeus määrittää, mitä tietoja he tutkimukseen antaisivat. Tutkimustekstejä ei saa kirjoittaa niin, että tutkittavat olisivat niistä tunnistettavissa⁵¹. Tutkittaville on annettava kirjallisesti tieto siitä, mikä tai mitkä ovat tutkimuksesta vastuussa olevat tahot, ja keneen voi ottaa yhteyttä lisätietojen saamiseksi tutkimuksesta.⁵²

Fenomenologisessa psykologiassa, kuten muussakin aidosti kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusmetodi on aina toissijaisessa asemassa tutkittavaan ilmiöön nähden. Tutkittavan ilmiön perusluonne määrää metodin konkreettisen muodon eikä siten ole olemassa kaikkien ilmiöiden yhteydessä pätevää metodia.⁵³ Fenomenologisen psykologian tavoite saada esille tutkittavien välitön kokemus asettaa tiettyjä ehtoja myös tutkimusaineiston hankinnalle. Se täytyy järjestää niin, että tutkija vaikuttaa mahdollisimman vähän kokemuksiin, joita tutkittavat tuovat tutkimustilanteessa esiin.⁵⁴

Valitsin aineistonkeruumenetelmäkseen lopulta lomakekyselyn, jossa kysyin ensin vastaajalta hänen suostumustaan myös haastatteluun. Esittelin tutkimukseni aiheen lyhyesti kyselylomakkeen alussa ja palautuskuoresta selvisivät osoiteyhteystietoni. Jätin seurakunnille saatekirjeen, josta käyvät ilmi myös muut yhteystietoni. Pohdin pitkään kyselylomakkeen muotoa ja pituutta kyselyn kohteena olevan henkilön elämäntilanteeseen nähden.

Ennen varsinaisen tutkimusaineiston keräämistä, vielä aineistonkeruumenetelmää harkitessani ja suunnittelemaani kyselylomaketta testatakseni, jaoin alustavan kyselyn kahdelletoista Jyväskylän yliopiston taidehistorian seminaariin osallistuville opiskelijoille keväällä 2010. Siihen mennessä olin yrittänyt saattaa kysymyslomakkeen

⁵¹ Kuula 2006, 64.

⁵² Kuula 2006, 104.

⁵³ Perttula 1995, 68-69.

⁵⁴ Perttula 1995, 53.

sellaiseen muotoon, että se olisi mahdollisimman selkeä ja myös antaisi vastaajalle tilaa kertoa omista kokemuksistaan. Muutamassa kyselylomakkeen avoimessa kysymyksessä olen jonkin verran johdatellut henkilöä asiaan, jotta hän rohkaistuisi vastaamaan. Olin laatinut kysymykset kysymyslomakkeeseen siten, että taustakysymysten jälkeen ei aivan vielä siirrytä itse tilaa ja tilaisuutta koskeviin kysymyksiin. Kysymyslomakkeessa on kuusi sivua, ja se sisältää siis sekä valmiita vastausvaihtoehtoja, että avoimia kysymyksiä, mutta pyrin vaihtelevaan valmiiden vastausvaihtoehtojen ja avointen kysymysten järjestystä ja keventämään kyselylomakkeen vastaustapaa viimeisellä sivulla (LIITE 1).

Kyselylomake palautettiin postikyselyn⁵⁵ tavoin, vaikkakin se toimitettiin vastaajille eri tavoin. Tästä kerron jäljempänä. Kysymyslomake sisälsi ohjeet vastaajalle, ja kirjekuoressa mukana oli postimerkillä ja tutkijan osoitteella varustettu palautuskuori.

Opiskelijoilta saamani palautteen perusteella täsmensin tutkimusaiheeni esittelyä kyselylomakkeen alussa ja lisäsin kysymykseen, jossa tiedustellaan siunauskappelin merkityksestä henkilölle, vielä yhden vastausvaihtoehdon: ”Siunauskappelilla ei ole minulle merkitystä”.

Tutkimuksen kohteena olevat henkilöt valikoituivat seurakuntien kautta niistä omaisista, joiden läheinen oli siunattu hautaan kevään ja kesän 2010 aikana, mutta olen haastatellut, ja kyselylomakkeisiin on vastannut myös sellaisia henkilöitä, joiden läheinen oli saatettu hautaan jo aikaisemmin.

Haastattelun etu on suora kontakti haastateltavaan, sen avoimuus ja mahdollisuus tarkentaa kysymyksiä. Kasvokkain tapahtuvassa haastattelussa (käyntihaastattelu) haastattelija kykenee havainnoimaan myös vastaajan tunnetiloja vastausten aikana. Tutkimustani varten tekemistäni haastatteluista vain toinen tapahtui mainitulla tavalla. Toinen tutkielmaani varten tehdyistä haastatteluista oli puhelimitse tehty haastattelu. Haastatteluissa olin tavallaan määritellyt etukäteen haastattelun aihepiirit, mutta kysymykset eivät olleet tarkasti määriteltyjä, ja niiden järjestys vaihteli haastateltavien kohdalla (LIITE 2).

⁵⁵ Valli 2007, 106.

Sekä kyselyssä että haastattelussa taattiin vastaajan anonymiteetti⁵⁶ ja niihin osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen. Timo Laine pitää haastattelua laaja-alaisimpana keinona lähestyä toisen ihmisen kokemuksellista maailmasuhdetta.⁵⁷ Olisin mielelläni haastatellut useampia henkilöitä, mutta kyseessä olevan elämäntilanteen perusteella ajattelin antaa surevien henkilöiden ensin vastata kyselylomakkeeseen tai antaa kyselylomakkeen luettuaan haastattelu, mikäli he niin haluaisivat tehdä.

Tutkimieni siunauskappaleiden arkkitehdeista ja heidän suunnittelemistaan rakennuksista olen saanut lukea vain biografioista ja arkkitehtuurikirjallisuudesta, lukuun ottamatta Lamminpään siunauskappelia, jonka on suunnitellut arkkitehtitoimisto Laiho, Pulkkinen & Raunio. Näistä arkkitehdeista haastattelin puhelimitse Ola Laihoa, joka osaltaan antoi vastauksia tutkimuskysymykseeni siitä, miten arkkitehti pyrkii suunnittelussaan lähestymään surevaa henkilöä.

Tutkimukseni aloittamista edelsi tutkimusluvan pyytäminen seurakunnilta, joissa tutkimusaiheeseeni suhtauduttiin hyvin kannustavasti. Kyselylomake toimitettiin henkilöille seurakuntien kautta eri tavoin. Olin tiedustellut tässä seurakunnan neuvoa ja mielipidettä. Siunauksen toimittava pappi saattoi viedä ne mukanaan jo surutaloon ja esitellä saattoväelle hautajaistilaisuudessa hänelle antamani tutkimukseen liittyvän saatekirjeen. Toinen tapa oli se, että seurakunnista lähetettiin saatekirjeen kera kyselylomake sille omaiselle, joka oli ollut siunaustilaisuuden järjestämisestä seurakuntaan yhteydessä. Tällöin tavoitettiin kuitenkin vain yksi vainajan läheisistä ja kenties juuri hänet, joka ei lähiomaisena ja hautausta järjestettyään jaksanutkaan vastata kyselyyn.

Tampereen kappeleissa tapahtuu siunauksia kesäaikaan usein viikollakin, ja tilaisuuteen osallistuva papisto vaihtuu nopeasti. Minulla ei olisi ollut mahdollisuutta saada yhteyttä hautausta toimittavaan pappiin ajoissa, koska seurakunnan työntekijätkin saavat tästä tiedon vasta vähän ennen hautaustapahtumaa, joskus jopa vasta samana aamuna. Sain luvan jättää kyselylomakkeet siunauskappaleiden odotustiloihin. Mukaan liitin myös saatekirjeen. Tällä menettelyllä en tavoittanut surevia omaisia kovinkaan hyvin.

⁵⁶ Esim. teoksessa Mäkinen 2006, 92-99.

⁵⁷ Laine 2007, 37.

Siunauskappeleiden yhteydessä olevilla hautausmailla olen kesällä 2010 satunnaisesti tavannut henkilöitä, joiden kanssa olen keskustellut, ja joille olen keskustelumme jälkeen jättänyt kyselylomakkeen kysytyäni heiltä suostumuksen siihen vastaamiseen. Näin olen läheisiä niin ikään tavoittanut. Kuitenkaan se, että olisin tavoittanut niitä läheisiä, jotka olisivat olleet siunauskappelissa lyhyen ajan sisällä, ei tällöin välttämättä toteutunut.

Jyväskylän yliopiston opiskelijaryhmän kyselylomakkeeseen antamat vastaukset liittyvät yhtä lukuun ottamatta muihin kuin tutkimukseni kohteena oleviin siunauskappeleihin, mutta koska kysymykset pysyivät pääosin samankaltaisina kuin varsinaisessa tutkimuksessa, olen ottanut niihinkin annettuja vastauksia tutkimusaineiston analysoinnissa ja tutkimustulosten raportoinnissa huomioon. Merkitykset ovat kuitenkin intersubjektiiivisiä ja subjekteja yhdistäviä, vaikka jokaisen henkilön kokemus on yksilöllinen. Jokaisella yksilöllisellä erilaisuudella on myös merkitystä⁵⁸. Ajattelin myös, että opiskelijoiden joukossa olisi monta tutkimuksen kohteena olevaan nuorimpaan ikäluokkaan kuuluvaa henkilöä, joiden ajatusmaailma saattaisi poiketa vanhempien ikäluokkien ajatusmaailmasta. Kysymyslomakkeisiin vastasi 38 henkilöä, joista kahdeksan oli Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijoita. Haastattelin kahta henkilöä. Taulukoista käyvät ilmi myös tutkimukseeni osallistuneiden henkilöiden ikäjakauma ja muut taustatiedot (LIITTEET 6 ja 7).

1.3.3 Tutkimusaineiston analysointi

Jari Eskola erottaa kolme erilaista tutkimusta sen suhteen, mikä on tutkijan suhde teoriaan. Voidaan puhua aineistosidonnaisesta, aineistolähtöisestä ja teorialähtöisestä tutkimuksesta.⁵⁹ Jo aikaisemmista tutkimuksista kertoessani mainitsin, ettei fenomenologisessa tutkimuksessa käytetä teoreettista mallia ennalta määrittämään kohdetta, mutta että fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan täytyy kuitenkin hyväksyä tutkimukselleen joitakin tutkimusta koskevia teoreettisia lähtökohtia. Tutkimuksen teoriasidonnainen analyysi tarkoittaa Eskolan mukaan sitä, että analyysissa on kytkeä teoriaan, mutta analyysi ei suoranaisesti pohjautu teoriaan.⁶⁰

⁵⁸ Laine 2007, 30.

⁵⁹ Eskola 2007, 162.

⁶⁰ Eskola 2007, 162.

Tutkimuksessani fenomenologia on keskeinen taustalla vaikuttava filosofia, mutta en ole käyttänyt fenomenologiaa varsinaisesti analyysimenetelmänä. Selvitettyäni jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa hautauskulttuurin taustalla mahdollisesti olevia ilmiöitä ja kokemukseen vaikuttavia tekijöitä, mieleeni nousi eräänlaisia hypoteettisia ajatuksia, ennen kuin aloin suunnitella kyselylomakkeen ja haastattelun kysymyksiä. Fenomenologinen tutkimusasetus ja aikaisemmat tilanteoreettiset tutkimukset ovat kuitenkin vaikuttaneet jo tutkimukseni haastattelukysymysten ja lomakekysymysten valintaan ja siihen, mitkä teemat analysoinnissa nousevat esiin, joten tutkimukseni voi tältä osin nähdä teoriasidonnaisena. Fenomenologit tosin korostavat esimerkiksi sitä, ettei tutkimuksessa saisi käyttää ennakkoon laadittuja teoreettisia käsitteistöjä.⁶¹

Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii aineistosta teemoja, joista tutkittavat puhuvat. Tutkijan ongelmanasettelusta riippuu, hakeeko hän tekstistä johonkin tiettyyn asiaan liittyviä merkityksiä vai lähestyykö hän tekstiä kokonaisuutena, pyrkien rakentamaan sen oman sisällöllisen logiikan. Teemojen etsimisen jälkeen täsmennetään teemojen merkityssisältö.⁶²

Tässä tutkimuksessa tutkimusaineistoa analysoitaessa on viitattu tutkimuksen teemoista aikaisemmin esitettyihin näkökohtiin, mutta aineisto on pyritty säilyttämään sinällään ja mahdollisimman keskeisessä asemassa tutkimuksessa. Kuitenkin se järjestys, jossa eri teemoja on aineiston analyysivaiheessa tuotu esiin, noudattelee sitä järjestystä, joka pohjautuu esimerkiksi Juhani Pallasmaan esittämiin esimerkkeihin arkkitehtuurielämyksistä⁶³, alkaen rakennuksen vaikutuspiiriin saapumisesta. Tämä näkyy kysymyslomakkeessa myös jo henkilön taustatietoja seuraavien kysymysten järjestyksessä.

Olen tutkimusaineistoa analysoidessani seurannut rinnalla fenomenologisen psykologian käyttämää ns. Giorgin metodia⁶⁴ ilmiön kuvailun tasolta sen sisältämille merkitysten tasolle. Perttulan mukaan metodin vaiheita voidaan pitää fenomenologisesti

⁶¹ Laine 1996, 161.

⁶² Moilanen & Rähä 2007, 55-57.

⁶³ Pallasmaa 2005, 93-94.

⁶⁴ Perttula 1995, 69-79

orientoituneen erityistieteellisen empiirisen tutkimuksen analyysin perustoimintatapoina.⁶⁵ Tavallaan olen suorittanut metodin ensimmäisen vaiheen eli sulkeistamisen kirjaamalla etukäteisoletuksiani kokemuksesta siunauskappelista tutkimuspäiväkirjaani. Perttulan mukaan tutkijan ei kuitenkaan pidä sulkeistaa fenomenologisen psykologian tutkimusprosessissa ihmiskäsitystään eli käsitystään ihmisen perusolemuksesta.⁶⁶

Fenomenologisen psykologian käyttämän Giorgin mallin toinen analyysivaihe olisi se, että tutkimusaineistosta erotellaan merkityksen sisältäviä yksiköitä.⁶⁷ Minä olen teemoittelemalla pelkistänyt aineistoa, etsimällä tekstistä sen olennaisimmat asiat. Jo tutkimuskysymyksiäni ajatellen ja kyselylomaketta suunnitellessani näytti tutkimusaiheeseen liittyen nousevan esille erilaisia teemoja. Esimerkiksi kyselylomakkeen valmiit vastausehdot koskivat lähinnä henkilön havainnointiin liittyviä asioita. Ajattelin etukäteen henkilön havaitsemiskykyyn vaikuttavan ainakin hänen oman mielentilansa, toisten ihmisten läsnäolon ja henkilön kulttuurisen taustan - tilassa vaikuttavien arkkitehtuurin keinojen lisäksi.

Kyselyn ja haastattelun ensimmäinen teema ovatkin havainnot siunauskappelissa. Näihin liittyvät kysymykset laadin osittain omiin muistoihini ja olematta läsnä hautaustilaisuudessa tekemiini havaintoihin perustuen, joten en voi sanoa, että olisin sulkeistanut omat kokemukseni aivan kokonaan aineiston keräämisen osalta. Kuitenkin olen pyrkinyt lukemaan ja kuvailemaan tutkimukseen osallistuneen henkilön kokemuksen sellaisena kuin se on, vertailematta sitä omaani. Tutkimusraportissani olen sitten kerinyt auki ja tuonut julki myös omaa kokemustani.

Toiseksi tutkimuksen teemaksi nousi tilan tunnelma ja kolmanneksi teemaksi tilan luonne. Halusin vastausten perusteella selvittää, onko siunauskappeleilla tiloina olemassa oma luonteensa, jonka myös sureva henkilö kykenee aistimaan. Tutkimukseni kohteeseen liittyvä arkkitehtuuri käsittää rakennuksina hyvin erilaisiakin siunauskappeleita. Olen ollut kiinnostunut siitäkin, liittäisivätkö vastaajat näihin myös

⁶⁵ Perttula 1995,3.

⁶⁶ Perttula 1995,71.

⁶⁷ Perttula 1995, 72.

kappelikohtaisia erityismerkityksiä. Neljänneksi teemaksi nousi tilan arkkitehtuuri ja viidenneksi teemaksi nousi siunauskappelin merkitys henkilölle.

Haastattelutilanteessa kysymykset olivat osittain avoimia, osittain puolistrukturoituja, eivätkä ne edenneet samassa järjestyksessä jokaisen haastateltavan kohdalla, taustatietoja lukuun ottamatta. Litteroin haastattelujen tallenteet tekstitiedostoiksi ja pelkistin näitä tekstitiedostoja, pyrkien löytämään tekstin merkityksenantojen⁶⁸ ytimen. Analysoin haastatteluaineistoa samojen teemojen kuin kyselylomakkeen suhteen: henkilön havainnoinnin, tilan tunnelman ja luonteen, arkkitehtuurin ja siunauskappelin merkityksellisyyden alle kooten. Eri teemat sisältävät yksityiskohtaisempia asioita, kuten esimerkiksi havainnointi sisältää sekä visuaalisia, auditiivisia, kosketus, haju- ja liikeaistimuksia.

Giorgin esittämässä fenomenologisen psykologian käyttämässä metodissa aineiston analysoinnin kolmannessa vaiheessa tutkija pyrkii fenomenaliselta fenomenologiselle tasolle. Tutkija etsii erilaisia merkitysyhdistelmiä muunnellen kunkin merkityksen sisältävän yksikön välttämättömät merkitykset. Välttämättömät merkitykset tekevät kokemuksesta juuri kyseisen kokemuksen.⁶⁹ Metodin neljännessä vaiheessa käännetyistä merkityksen sisältävistä yksiköistä luodaan merkitysverkosto ja metodin viidennessä vaiheessa kaikkien tutkittavien kertomuksen muodossa olevista yksityiskohtaisista merkitysverkoista muodostetaan yleinen merkitysverkosto, jossa on edustettuna jokaisen tutkittavan yksityiskohtaisesta merkitysverkostosta esiin noussut, tutkittavan ilmiön kannalta keskeinen sisältö.⁷⁰

Käsittelin lomakekyselyyn saamiani vastauksia ja haastatteluaineistoani yhtenä aineistona, koska kummastakin näytti nousevan esiin yhteneväisiä teemoja ja merkityksiä, mutta olen ottanut jokaisen vastanneen henkilön niin pitkälle kuin mahdollista yksilönä huomioon. Jokaisen henkilön kokemus on sidoksissa hänen omaan elämäntilanteeseensa. Olen siteerannut tutkielmassani avoimiin ja puolistrukturoituihin kysymyksiin annettuja vastauksia niin kuin ne on kirjoitettu tai sanottu. Olen myös pyrkinyt huomioimaan vastauksissa henkilön taustatekijöistä ainakin iän, läheisen

⁶⁸ Moilanen & Rähä 2007, 55.

⁶⁹ Perttula 1995, 74.

⁷⁰ Perttula 1995, 77.

poismentosta kuluneen ajan ja sen, miten usein henkilö on käynyt ko. siunauskappelissa. Olen myös ottanut huomioon ja tuonut vastauksien väliset eriävyydet ja puuttuvat seikat esille.

1.3.4 Tutkimukseni luotettavuudesta

Fenomenologisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi ulottuu koko tutkimusprosessiin. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää tiettyjä tieteellisiä tietoja, taitoja ja toimintatapoja⁷¹. Katson hyvän tieteellisen käytännön, johon kuuluu mm. muiden tutkijoiden työn ja saavutusten asianmukainen huomioon ottaminen ja myös tutkimuskohteeseeni liittyvän erityistilanteen huomioiminen, olevan osa tutkimukseni luotettavuutta.

Tutkimukseni on ihmisen kokemukseen liittyvää kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Juha Perttula on esittänyt kokemuksen tutkimiselle yhdeksän yleistä luotettavuuden kriteeriä, joita olen pyrkinyt tutkimuksessani noudattamaan. Näitä ovat ensinnäkin tutkimusprosessin johdonmukaisuus, mikä tarkoittaa sitä, että tutkittavan ilmiön perusrakenteen, tutkimuksen aineistonhankintatavan, teoreettisen lähestymistavan, analyysimenetelmän ja tutkimuksen raportointitavan välillä tulee olla looginen yhteys. Olen pyrkinyt toteuttamaan tutkimukseni johdonmukaisella tavalla, jokaisessa metodisessa kohdassa tutkimuskysymyksiini palaten, miettien tarkasti, miten saisin parhaan vastaavuuden tutkimuskysymyksieni ja koko tutkimusprosessin välille.

Toisena asiana tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa tutkimusprosessin reflektointi ja reflektoinnin kuvaus, eli tutkijan on kyettävä perustelevaan tutkimukselliset valintansa kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa. Olen kertonut, millä perusteella valitsin tutkimukseeni liittyvät siunauskappelit, ja millä perusteella valikoituivat ne henkilöt, joiden kokemuksia tutkin. Olen myös perustellut käyttämäni metodin valinnan ja käyttämäni analysointitavan valinnan. Pyrin siihen, että tutkimusraporttini antaisi lukijalle mahdollisuuden hahmottaa tutkimusprosessin kulku ja kokonaisuus. Niin tutkimuksessani käyttämäni kyselylomake kuin haastattelukysymyksetkin ovat tutkielmani liitteinä (LIITTEET 1-3).

⁷¹ Kuula 2006, 39-40.

Kolmas keskeinen asia tutkimuksen luotettavuuden saavuttamiseksi on tutkimusprosessin aineistolähtöisyys⁷². Tutkimusaineisto on pidettävä tutkimusprosessin kokonaisuudessa keskeisimmässä asemassa. Tähän olen pyrkinyt niin tutkimukseeni liittyvän arkkitehtuuriaineiston kuin arkkitehtuurikokemuksia kuvaavan aineiston osalta.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös tavoiteltavan tiedon laatu. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa saavutettava tieto on ilmaistava kielellisesti. Myös useamman metodin käyttö tutkimuksessa ja tutkijayhteistyö lisäävät tutkimuksen luotettavuutta.⁷³ Koin problemaattiseksi saada surevia henkilöitä haastateltaviksi. Tämän olen tuonut tutkimukseni metodisessa tarkastelussa esiin. Tutkimukseni analyysi perustuu kuitenkin niin kyselylomakkeissa kuin haastatteluissa saatuun aineistoon, ja jo tutkimuskysymysten laatimisvaiheessa keskustelin seurakunnan työntekijöiden kanssa ja tutustuin valmiisiin dokumentteihin. Tutkimukseni ei siis perustu pelkästään omiin muistoihini ja havaintoihini, jotka nekin ovat olleet taustana tutkimuskokonaisuudessa.

Olen tehnyt myös tutkijayhteistyötä. Esimerkiksi kyselylomaketta laatiessani olin yhteydessä toiseen arkkitehtuurikokemusta tutkineeseen opiskelijaan ja myös siunauskappeleita pelkästään arkkitehtuurina tutkivaan opiskelijaan. Tutkimukseni kielellisessä raportoinnissa käytän tekstin ohella liitteeksi tulevia taulukoita ja kuvamateriaalia.

Tutkimusprosessin kontekstisidonnaisuudella voidaan viitata joko tutkimusprosessin sidonnaisuuteen tutkimustilanteeseen, tai tutkimuksen tulokset ovat sidoksissa niihin todellisuuden ominaispiirteisiin, jotka tutkimustilanteessa ovat olemassa. Toisaalta kontekstisidonnaisuudella viitataan siihen, että tutkimuksen tulokset ovat sidoksissa ihmisen koettuun maailmaan. Toisen ihmisen merkityssuhteet ovat mielekkäästi tulkittavissa vain hänen koetun maailmansa kokonaisuudessa. Tämä vaatii säilyttämään yksilökohtaisuuden tutkimusprosessissa mahdollisimman pitkään.⁷⁴ Pyrin tähän esimerkiksi siteeraamalla tutkimuksen kohteena olleiden henkilöiden vastauksia ja

⁷² Perttula 1995, 102.

⁷³ Perttula 1995, 103.

⁷⁴ Perttula 1995, 102.

ilmoittamaan myös, mihin siunauskappeleista nuo vastaukset liittyvät. Henkilöiden vastaukset on nähtävä sidonnaisena heidän omaan elämäntilanteeseensa.

Tutkijan subjektiivisuus tarkoittaa sitä, että tutkija on tutkimustyönsä subjekti ja hänen on reflektoitava, analysoitava ja raportoitava sen merkitys tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkija on myös vastuullinen tutkimuksestaan, mikä edellyttää, että tutkijan on suoritettava kaikki tutkimukselliset toimenpiteet systemaattisesti. Vain tutkija voi viime kädessä arvioida vastuullisuutensa toteutumisen.⁷⁵ Olen pyrkinyt kertomaan tutkimuksestani ja tuonut esiin myös sen problematiikkaa avoimesti ja rehellisesti tutkimuksen alusta lähtien. Olen pyrkinyt olemaan kriittinen itseäni kohtaan tutkijana ja pysyttelemään mahdollisimman objektiivisena tutkimukseeni osallistuneiden vastausten suhteen, tekemättä liikaa koko aineistoa koskevia tulkintoja, koska jokaisen henkilön kokemus on hänen omansa. Joitakin yleisiä johtopäätöksiä vastauksista voi kuitenkin esimerkiksi kokemukseen vaikuttavien arkkitehtuurin keinojen ja henkilön havainnointikyvyn suhteen tuoda esille.

Toimitin seurakunnille kaiken kaikkiaan 72 kysymyslomaketta ja sain niistä Jyväskylän yliopiston opiskelijoilta saatujen kahdeksan kyselylomakkeen lisäksi takaisin 30 kyselylomaketta ja lisäksi kaksi haastattelua eli noin 44 % lähettämistäni vastauspyynnöistä. Olen miettinyt, miten tämä vaikuttaa tutkimukseni tuloksiin. Olen tehnyt laadullista tutkimusta, käyttäen kuitenkin tulosten esittämisessä määrällisiäkin menetelmiä (numeeriset taulukot). Jokaisen henkilön kokemus on ainutkertainen, joten tätä ajatellen olisi mielestäni riittänyt vähempikin vastausten määrä. Sen suhteen, että halusin selvittää esimerkiksi niitä havaintoja, joita henkilö pystyy surun tilassaan tekemään ja niitä merkityksiä, joita siunauskappeleilla henkilöille on, olettaen, että jotkut merkityksistä ovat myös kollektiivisia, olen mielestäni saanut tutkimukseni luotettavuuteen nähden riittävän määrän vastauksia. En kuitenkaan saanut jokaiseen tutkimaani pirkanmaalaiseen siunauskappeliin liittyen samaa määrää vastauksia enkä jokaiseen kappeliin liittyen vastauksia eri ikäryhmiin kuuluvilta henkilöiltä. Ikäryhmien rajat oli määritellyt hyvin väljästi – olisin voinut kysyä henkilön iän kysymyslomakkeessa suoraankin ja määritellä ikäryhmät vasta jälkikäteen.

⁷⁵ Perttula 1995, 104.

2. SIUNAUSKAPPELI

2.1 Siunauskappeliarkkitehtuurin lähteillä

Tässä luvussa tarkastelen siunauskappeliarkkitehtuuria, kuten arkkitehtuuria on perinteisesti taidehistoriassa tarkasteltu, tuoden esiin sen rakennustaiteellisia elementtejä ja historiaa. Aluksi jäljitän siunauskappeliarkkitehtuurin sisältämän symboliikan alkulähteitä. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan suomalaista siunauskappelia; sitä, milloin siunauskappeleita alettiin rakentaa suomalaisille hautausmaille, ja mistä suomalainen siunauskappeliarkkitehtuuri sai vaikutteita. Luvun lopuksi esittelen tutkimuskohteeseeni liittyvät pirkanmaalaiset siunauskapelit. Jo johdantoluvussa mainitsin, ettei siunauskappeliarkkitehtuurista ole olemassa niin paljon lähdekirjallisuutta kuin muusta kirkkoarkkitehtuurista. Haluankin tutkielmassani tuoda siunauskapelit esille, paitsi elettyinä tiloina, myös ajatellen niiden olemassaoloa osana säilytettävää rakennusperintöämme.

Kuolemalla ja sen jälkeisellä elämällä on ollut kaikkina aikoina varsin ratkaiseva vaikutus ihmisen ajatteluun ja toimintaan, myös arkkitehtuuriin. Kuolemaan liittyvässä arkkitehtuurissa voidaan funktion mukaan erottaa eri rakennustyyppisiä. Niitä ovat ensinnäkin hauta-arkkitehtuuriin kuuluvat varsinaiset hautarakennukset, kuten mausoleumit ja muut erilliset hautakapelit; varhaiskristilliset hautausmaabasilikat, kolumbaariot ja hautakirkot, jotka on rakennettu tietyn haudan ympärille sekä myös kirkkojen yhteyteen rakennetut hautakapelit. Toinen suuri ryhmä ovat kuolemaan ja hautaukseen kuuluviin toimintoihin ja seremonioihin liittyvät rakennukset, joita kristillisessä maailmassa edustavat ajallisesti varsin myöhäiset siunauskapelit ja krematoriot. Oman alaryhmänsä muodostavat vainajien säilytykseen ennen hautausta tarvittavat rakennukset, ruumishuoneet⁷⁶ (LIITE 4).

Ympyrä, kupoli, pyramidi ja obeliski ovat muotoja, jotka ovat saaneet vahvat ikuisuuteen viittaavat merkityksensä kauan sitten. Jo Egyptin pyramidien muodossa ja rakenteessa ilmeni rakennuttajan tarve varmistaa ikuisuutensa. Mykenen kuningashautoissa, esimerkiksi Atreuksen aarekammiossa 1300-luvulta eKr. on tavattu

⁷⁶ Pöykkö 1989, 84-93.

kupoli, rakenteellinen konstruktio, jolle annettiin jo varhain taivaaseen ja ikuisuuteen viittaavia merkityksiä.⁷⁷

Edellä mainitut ikuisuuteen viittaavat symbolit ovat säilyneet kuolemaan liittyvässä arkkitehtuurissa myöhempinäkin aikoina. Kalevi Pöykkö mainitsee kuolemaan liittyvää arkkitehtuuria käsittelevässä artikkelissaan muun muassa Roomaan muurien ulkopuolisen vanhan Pyhän Pietarin basilikan ja Sant`Agnesen hautausmaabasilikan, josta on ollut käynti Sta Constanzan mausoleumiin. Mausoleumi on pyörörakennus, jota alun perin ympäröi portiikki. Mausoleumin edessä oli atrium ja sisällä kaksi apsisia. Mausoleumin pyöreä muoto ja keskiosan kupoli viittaavat ”taivaallisiin” ideoihin, jotka esiintyvät jo varhain eri puolilla antiikin maailmaa hautarakennusten yhteydessä. Ympyrä ja pallo ovat aina olleet ikuisuuden, taivaan ja jumalien vertauskuvia. Taivaankansi on puolestaan kuviteltu suureksi kupoliksi ja kupoli taivaankannen, taivaan ja paratiisin kuvaksi. Myös Konstantinus Suuren aikana n. 326 - 335 jKr. Jerusalemiin Kristuksen oletetun haudan ympärille rakennetulla pyörörakennuksella on Pöykin artikkelin mukaan mitä ilmeisimmin ollut vaikutuksensa lukuisiin vastaaviin pyhäkkötyyppeihin eri puolilla Eurooppaa.⁷⁸

Keskiajan kirkkoihin, pääalttarin alla sijaitsevaan kryptaan, haudattiin alkuaikoina vain marttyyreja tai pyhimyksiä. Myöhemmin kirkkoihin ruvettiin hautaamaan niin maallisia kuin kirkollisiakin mahtihenkilöitä. Renessanssin aikakaudella taas huomattavat ruhtinas- ja kauppiassuvut rakennuttivat hautamonumentteja, hautarakennuksia ja muistokappeleita osoittaakseen näin vaikutusvaltaansa. Renessanssin ihminen pyrki yksilöllisyyteen. Ruhtinaat suosivat taidetta ja arkkitehtuuria. Renessanssiarkkitehtuurin keskeiskirkkojen taustalla on nähtävissä antiikin pyörötemppeilit ja uusplatonismin elvyttämät antiikin ideat ympyrän ja pallon syvällisistä merkityksistä. Ajateltiin, että Jumala voitiin esittää ympyränä, jolla ei ole alkua eikä loppua, ja jolla on yksi keskipiste.

Barokin mahtipontisuutta tavoittelevana aikakautena hautamonumentit, -kappelit ja mausoleumit rakennettiin entistä suurekkaammiksi, mutta perustyyppi pysyi samana kuin renessanssin aikana. Arkkitehtuuriin liitettiin erityisesti elämän katoavaisuus

⁷⁷ Pallasmaa 1993, 83.

⁷⁸ Pöykkö 1989, 84-87.

tuomalla esiin elementtejä, joita voidaan havaita myöhemmin kuolemaan liittyvässä taiteessa ja erityisesti hautamuistomerkeissä. Tällaisia ovat esimerkiksi katkenneet pylväät, tiimalasit ja obeliskit. Ruotsin valtakunnassa määräsi hallitus vuonna 1660 aatelisten hautamonumentit poistettaviksi kirkoista, jolloin hautakappeleita alettiin rakentaa kirkon seinien ulkopuolelle. Kappeleihin päästiin kirkosta ja itse hauta oli kappelin alla.

Uusklassismin aikausi yritti välttää kuolemanpelkoa muun muassa siten, että arkkitehtuurissa käytettiin mielellään klassiseen antiikkiin viittaavaa kuoleman symboliikkaa. Uusklassismi käytti mielellään pyörörakennuksia. Stieglitzin vuonna 1792 julkaistun arkkitehtuuriensyklopedian mukaan hautakappeleiden oli ilmennettävä hiljaista pyhyttä, annettava juhlallinen ja salaperäinen vaikutelma. Näitä ominaisuuksia edesauttoivat mm. ikkunattomuus ja nišsit, ”sokeat ikkunat”, jotka antoivat ylevän tunnelman. Jos ne olivat tyhjiä, ne ilmensivät syvää surua. Hiljaisuuden, pimeyden ja yksinäisyyden katsottiin luovan kappeleihin ylevän karaktääriin.⁷⁹

Suomessa alettiin erillisiä hautakappeleita rakentaa hautausmaille 1700-luvun puolivälin jälkeen. Esimerkiksi Helsingin Vanhan kirkon hautausmaalla sijaitsee Carl Ludvig Engelin suunnittelema Sederholmin hautakappeli (1828) ja Porissa myöhemmin rakennettu, Josef Stenbäckin suunnittelema Juseliuksen mausoleumi (1903).

2.2 Suomalainen siunauskappeli

Luterilainen kirkko ryhtyi painottamaan siunattuun kirkkomaahan hautaamisen välttämättömyyttä 1600-luvulta lähtien. Pakolliseksi se tuli 1700-luvun kirkkolain myötä. Vuonna 1783 kiellettiin kuninkaan käskystä uusien hautojen tekeminen kirkkoon, mutta jo olemassa olevia käytettiin entiseen tapaan. Kirkkoon hautaamisen kielsi lopullisesti, terveydellisistä ja hygieenisistä syistä, keisari Aleksanteri I vuonna 1822. Tästä seurasi se, että kaukana kirkosta tai virallisista hautausmaista sijaitsevassa kylässä saatettiin tehdä ensin väliaikainen hautaus ja virallinen hautaus kirkkomaahan vasta myöhemmin, kun ruumis saatiin kuljetettua kirkolle, ja maa oli sulanut roudasta. Väliaikainen hautaus kiellettiin terveydenhoitoasetuksella vuonna 1879, mutta se loppui

⁷⁹ Pöykkö 1989, 87-90.

syryjäseuduilla vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun kunnollinen tieverkosto helpotti vainajien kuljetusta hautausmaalle.⁸⁰

1800-luvun loppupuolella kirkosta erilliset hautausmaat yleistyivät Suomessa vanhojen hautausmaiden tullessa täyteen ja niiden laajentumisen tullessa mahdottomaksi. Uudet hautausmaat perustettiin terveydellisistä syistä asutuksen ulkopuolelle. Ensimmäisiä erillisiä hautausmaita rakennettiin Oulussa, Vaasassa, Tampereella ja Porvoossa.⁸¹ Aluksi siunaus tapahtui uusilla hautausmailla taivasalla, hautapaikalla. Vainaja saatettiin myös viedä etukäteen hautausmaalle esille sitä varten erikseen rakennettuun hakomajaan⁸². Hautausmaille rakennetut siunauskappelit tekivät hautaan siunaamisen mahdolliseksi suojaisissa tiloissa. Siunauskappelit, jotka kuuluvat kuolemaan liittyvässä arkkitehtuurissa toimintoihin ja seremonioihin liittyviin rakennuksiin⁸³, saivat vaikutteita hauta-arkkitehtuurin symboliikasta.

Ennen siunausta vainajia on säilytetty sitä varten suunnitelluissa tiloissa, ruumishuoneissa, jotka voivat olla irrallisia, itsenäisiä rakennuksia tai sitten ne kuuluvat osana siunauskappeleihin tai jopa kirkkoihin. Ne ovat olleet ikkunattomia, umpinaisia tiloja, tavallisesti vailla erityistä arkkitehtonista sommittelua. Esimerkiksi Pirkanmaalla sijaitseva Vesilahden siunauskappeli on alkujaan ollut ruumishuone ja vihitty siunauskappeliksi vasta myöhemmin. Vainajien säilytystiloihin kuuluvat myös varhaisempina aikoina käytetyt talvihaudat ja luuhuoneet (LIITE 4).

Suomen ensimmäiset siunauskappelit rakennettiin Helsinkiin ja Turkuun jo 1800-luvun loppupuolella, mutta Kansallisarkiston kokoelmista, jo vuodelta 1854, löytyvät Ruotsinsalmen linnoituksen piirustukset sotilassairaalan ruumishuoneesta ja siunaushuoneesta⁸⁴. Viime vuosisadan lopulla rakennetut siunauskappelit olivat muodoltaan pienen kirkon kaltaisia. Siunauskappelin erotti kirkosta vain katafalkki ja rakennuksen yhteyteen useimmiten kuuluva ruumishuone.⁸⁵

⁸⁰ Gardberg 2003, 33-35.

⁸¹ Gardberg 2003, 64-67.

⁸² Helin 1992, 109.

⁸³ Pöykkö 1989, 84.

⁸⁴ Sotilassairaalan varusvarastolle kuuluvan rakennuksen nro 2, ruumishuoneen ja siunaushuoneen pohja-, fasadi- ja profiilipiirroksat 29.4.1854.VeSA. RLRA.KA. <http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?atun=319352.KA>. Viitattu 20.12.2010.

⁸⁵ Pöykkö 1989, 90-91.

Vanhemmille siunauskappeleille ominainen ankaramuotoisuus ja sulkeutuneisuus sekä pyrkimys vakavaan juhlallisuuteen saivat väistyä lohdullisemman, koko luonnon ja luomakunnan ykseyttä tai ylösnousemuksen kirkkautta korostavan ajattelutavan tieltä. 1900-luvun alkupuolella Tukholman uusi ja hautausmaakulttuuria mullistava Skogskyrkogården kappeleineen vaikutti myös suomalaisiin arkkitehteihin. Sen suunnittelijat Gunnar Asplund ja Sigurd Lewerenz kiinnittivät erityistä huomiota omaisten koko hautauspahtuman aikana kulkeman reitin maisemiin. Gunnar Asplundin vuonna 1918 suunnittelema Tukholman metsähautausmaan kappeli heijastaa uutta, erilaista käsitystä kuolemasta. Rakennus korostaa ihmisen – niin ruumiin kuin sielun – yhteyttä ympäröivään luontoon. Jyrkähkö, pitkäkäyvä katto viittaa maalaaiseen ympäristöön. Myös puiset doorilaiset pylväät ja vaatimattomat klassiset muodot tekevät sen osaksi luontoa. Asplund suunnitteli myöhemmin samalle hautausmaalle krematorion, Pyhän Ristin kappelin vuonna 1940.⁸⁶

Suomessa kirjailija Maila Talvio, pastori Väinö Forsman ja taiteilija Ilmari Wirkkala nostivat hautausmaat 1930-luvulla seurakuntasivistyksen mittapuuksi ja hautausmaiden hoidon kulttuuritehtäväksi. 1933 perustetun yhdistyksen Hautausmaiden ystävät ry:n ja piispa kokouksen antaman hautausmaiden malliohjesäännön (1929) johdosta hautausmaiden taso nousi.

Maila Talvion korostamat demokratian ja rauhan tyysijät löysivät esikuvansa metsähautausmaista. Ruotsin mallin mukaan modernin ajan siunauskappeleissa tulivat luonnonläheisyys ja valo tärkeiksi tekijöiksi. Arkkitehtuurin muotokieleksi vakiintui 1920-luvulla Ruotsin mallin tapaan funktionalismia lähentelevä klassismi pelkistetyssä muodossa. Suuntaukseen vaikuttivat sekä ruotsalaisten, että suomalaisten arkkitehtien 1900-luvun alkukymmenillä tekemät opintomatkat Italiaan. Suomalaisista arkkitehteistä Italiasta hakivat vaikutteita ainakin Hilding Ekelund, Bertel Liljequist, Erik Bryggman ja Alvar Aalto. Italian maaseudun muotomaailma, *architettura minore*, siirtyi vähitellen myös suomalaiseen siunauskappelikulttuuriin. Myös Ruotsiin tehtiin opintomatkoja. 1920-luvulla syntyi myös *art decoksi* nimitetty koristetaide, jota edelsi farao Tutankhamonin hautalöytö vuonna 1922. Muotomaailmaa rikastutti kubismi. Myös siunauskappelit saivat näistä vaikutteita.⁸⁷

⁸⁶ Pöykkö 1989, 90-92.

⁸⁷ Airio 2009, 20-21.

Rakennustyyppinä siunauskappelit yleistyivät Suomessa vasta 1930-luvulta lähtien⁸⁸. Funktionalistinen tyyli siunauskappeli suunnitelmissa kohtasi 1930-luvulla monesti vaikeuksia papiston ja seurakuntalaisten taholta, kun järjestettiin arkkitehtuurikilpailuja kirkkojen suunnittelemiseksi. Jo kilpailuohjelmaan saatettiin kirjata traditionaalisuuden vaatimus.⁸⁹

Erik Bryggmanin (1891-1955) voittama suunnitelma Turun evankelis-luterilaisen seurakunnan kappeli suunnittelukilpailuun, Ylösnousemuskappeli, valmistui ja otettiin käyttöön vuonna 1941. Bryggman yhdisti kappelissa vaikutteita kaikista niistä tyyli suunnista, joihin hän oli uransa aikana tutustunut: pohjoismaisesta 1920-luvun klassismista, Italian kansanomaisesta maastoon sopeutuvasta arkkitehtuurista, Suomen keskiaikaisesta kirkkoarkkitehtuurista sekä funktionalismista.⁹⁰ Bryggmanin Ylösnousemuskappeli on ollut käännekohta Suomen siunauskappelikulttuurissa, jossa sittemmin juuri valolla tai yleensä yhteydellä ympäröivään luontoon on ollut tärkeä sijansa arkkitehtonisessa sommittelussa.⁹¹

Siunauskappeleihin, jotka alkuaan käsittivät vain pienen salin ja vainajien säilytystilan, on myöhemmin lisätty myös eteisaula ja omaistenhuone, kellotorni ja kelloteline. Suurissa siunauskappeleissa on useita erikokoisia saleja ja krematorio polttohautauksia varten, joissakin jopa kolumbaario (LIITE 4). Huonetilana siunauskappeli on sisustukseltaan edelleenkin lähes kirkkosalin kaltainen. Yhteisenä piirteenä siunauskappeleiden sisätilan arkkitehtuurille on yksinkertainen vaatimattomuus ja elävä luonnonvalo. Katafalkilla lepäävälle arkulle lankeavan valon lähteenä voi olla aukko ylhäällä katossa, leveä nauhaikkuna seinien ja katon liittymätilassa tai ulos metsäiseen luontoon avautuva lasiseinä.⁹²

Hautausmaa-arkkitehtuuriin kuuluvat myös aidat ja portit. Taiteilija Ilmari Wirkkalan (1890-1973) hautausmaasuunnitelmat käsittivät, paitsi puutarhasuunnittelun, myös hautausmaata ympäröivät aidat ja portit ulottuen siunauskappelin koristeluunkin, tästä esimerkkinä Lepolan hautausmaa ja siunauskappeli Lappeenrannassa. Ilmari Wirkkala

⁸⁸ Knapas 2007, 84.

⁸⁹ Koho 2000, 70.

⁹⁰ Nikula 2005, 191.

⁹¹ Pöykkö 1989, 92.

⁹² Knapas 2007, 84.

teki hautausmaasuunnitelman Akaan vanhaa hautausmaata varten ja alttarisuunnitelman myös erääseen tutkimukseeni liittyvistä pirkanmaalaisista siunauskappeleista, Akaan vanhaan siunauskappeliin.

2.3 Siunauskappeleita Pirkanmaalla

Ne pirkanmaalaiset siunauskappelit, jotka tulen tässä luvussa esittelemään, sijoittuvat sille reitille, jota kuljen viikonloppuisin nykyisen kotini ja lapsuuteni kodin välillä ja vertauskuvallisesti ne sijoittuvat myös niille reiteille, joka avasivat aikoinaan minulle ikkunat 'suureen maailmaan': opiskelupaikkakunnille Jyväskylään, Tampereelle ja Hämeenlinnaan. Tässä tutkielmassa aloitan matkani Virtain uuden hautausmaan siunauskappelista, johon minulla liittyy jo lapsuuden ajalta paljon muistoja ja päätän sen Akaan siunauskappeleihin, jotka ovat myöhemmin tulleet osaksi elämäni kulkua. Kaikki nämä tutkimukseen valitsemani siunauskappelit heijastavat oman aikansa rakennustyyliä ja myös oman aikansa kuolemakäsitystä, sisältäen myös sitä kaukaista symboliikkaa, jolla tutkielmani toisen luvun aloitin.

Pirkanmaan maakunnan alueet ovat historiallisesti kuuluneet Hämeeseen ja Satakuntaan, mikä näkyy myös rakennusperinteessä. Pohjoisosien rakennuksissa on nähtävissä lisäksi pohjalaisia vaikutteita. Rakennettua ympäristöä leimaa nuori kaupunkikulttuuri ja toisaalta pitkään jatkunut maanviljely.⁹³ Pirkanmaalle rakennettiin siunauskappeleita jo 1800-luvun lopulla. Nykyiseen Sastamalan seurakuntaan Tyrvälle oli rakennettu siunauskappeli vuonna 1890, mutta se on purettu.⁹⁴ Vanhin Pirkanmaalla toiminnassa oleva, alun perin siunauskappeliksi rakennettu ja vihitty rakennus lienee Hämeenkyrön vanhan hautausmaan vuonna 1895 rakennettu kappeli.

⁹³ Pirkanmaa. Museovirasto:
http://www.rakennusperinto.fi/rakennusperintomme/maakunnat/fi_FI/Pirkanmaa/.
Viitattu 19.10.2010.

⁹⁴ Rakennukset. Sastamalan seurakunta: <http://www.sastamalanseurakunta.fi/seurakunta.htm>.
Viitattu 19.10.2010.

2.3.1 Virtain siunauskappelit

Virtain evankelis-luterilainen seurakunta kuuluu Parkanon rovastikuntaan ja Lapuan hiippakuntaan⁹⁵. Virtain kirkon välittömässä läheisyydessä sijaitsevaa vanhaa hautausmaata laajennettiin ja kunnostettiin perusteellisesti 1860-luvun alussa, mutta uuden hautausmaan suunnitteluun ryhdyttiin jo 1890-luvulla. Arkkitehti Lundénin piirustusten mukaan rakennettiin vuosina 1901-1902 hautausmaa aitoineen, käytävineen ja rautaportteineen. Vanhan hautausmaan käyttöä jatkettiin sukuhautauksia varten.⁹⁶

Samaan aikaan uuden hautausmaan rakentamisen kanssa alettiin syksyllä 1901 rakentaa siunauskappelia, joka valmistui adventiksi 1902. Kappelin piirustukset oli laatinut arkkitehti Usko Nyström (1861-1925), joka lahjoitti kappelin piirustukset muistoksi synnyinseurakunnalleen.⁹⁷ Usko Nyström aloitti arkkitehtiuransa uusrokoon ja kansainvälisen art nouveau merkeissä⁹⁸. Art nouveau ja jugend voidaan määrittellä koristetyylinä, jolle on luonteenomaista osaksi luonnonmuotoihin ja kaarevaan viivaan perustuva ns. kurvilineaarinen tai määrätynlainen rektilineaarinen ornamentiikka.⁹⁹

Virtain uuden hautausmaan hirsirakenteinen siunauskappeli (Diaesitys I) edustaa kansallisromanttista tyyliä. Kansallisromantiikka ilmeni 1890-luvulla erityisen kansallisen arkkitehtuurityylin, ”puutyylin” luomisessa. Myöhemmin, vuosisadan vaihteen molemmin puolin pyrkimys muuttui kansallisen erikoislaadun korostamiseksi ja kansallisen erikoislaadun hakemiseksi¹⁰⁰. Suomalaiset arkkitehdit hakivat tyyliä ominaisia koristeaiheita esimerkiksi Vienan Karjalasta olevista rakennuksista¹⁰¹.

Virtain uuden hautausmaan siunauskappelin päätyjen ajan kiertoa ilmaisevat karvilleikkaukset ja päätylautojen lovilleikkaukset ovat kestäneet vuosien saatossa, vaikka kappelia on kunnostettukin. Hirsirakenteinen kappeli oli alkujaan maalaamaton¹⁰² (Kuva 1b). Rakennus katettiin aluksi päreillä ja sen torni pellillä¹⁰³.

⁹⁵ *Rovastikunnat ja seurakunnat*. Lapuan hiippakunta: <http://www.lapuanhiippakunta.fi/index.php?p=rovastikunnat>. Viitattu 19.10.2010.

⁹⁶ Hokkanen 1979, 232.

⁹⁷ Murtomäki 2002, 29.

⁹⁸ *Usko Nyström*. <http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=3857>. Viitattu 18.10.2010.

⁹⁹ Wäre 1989, 120.

¹⁰⁰ Wäre 1989, 121.

¹⁰¹ Kivinen 1982, 153.

¹⁰² Sieväsen arkisto. Kuvaluettelo 1:2, irtokuva 2.VKA.

Kappelin länsipäädyssä on kuusi ikkunaa, joissa on lasimaalauksia. Ikkunoiden muoto ja puitejako noudattavat kansallisromanttista tyyliä. Näiden ikkunoiden alaosassa, kummallakin sivulla on vielä kaksi pientä ikkunaa.

Kappelin sisäänkäyntejä edeltävät eteinen ja matala portaikko. Kappelin pohjois- ja eteläpäädyissä on kaksi vinoruutuista ikkunaa (Kuva 1a). Kansallisromanttisen tyylin ominaispiirteitä on nähtävissä vielä 1930-luvulla otetussa valokuvassa kappelin alkuperäisten penkkien koristeaiheissakin¹⁰⁴ (Kuva 1c). Kappelin pohjapiirros on ristin muotoinen (Kuva 9). Jokaisessa päädyssä, kuten myös tornissa, on valurautainen risti. Hautausmaata ja kappelia on vuosikymmenten kuluessa kunnostettu ajan vaatimusten mukaan. Kappelin peruskorjaus tehtiin vuonna 1951 rakennusmestari Eino Jalavan toimesta arkkitehti Mikael Nordenswanin suunnitelman perusteella. Arkkitehti Seppo Rihlaman suunnittelema uudistuskorjaus valmistui vuonna 1978. Tällöin esimerkiksi kappelin alkuperäinen valaistus muuttui. Kuparikaton kappeli sai vuonna 1998.

Virtain Killinkosken tehdasyhdyskunta syntyi 1800-luvun lopulla. Kylän nimi muuttui 1900-luvun alussa Toisveden kylästä Killinkoskeksi. Vuonna 1921 oli perustettu Killinkosken Rukoushuoneyhdistys ry., jonka tavoitteena oli kirkon ja hautausmaan saaminen kylään. Paikkakunnalla toimineet teollisuusyhtiöt olivat aktiivisesti mukana Killinkosken Rukoushuoneyhdistyksessä. Arkkitehti Josef Stenbäckin (1854-1929) suunnittelema puukirkko rakennettiin vuosina 1925-1926. Killinkosken hautausmaa vihittiin käyttöön vuonna 1937. Hautausmaalle saatiin talkoovoimin kerätyin varoin ja materiaalein rakennettua siunauskappeli vuonna 1949. Killinkosken seurakunta ja kirkko olivat yksityisessä omistuksessa vuoteen 1977 saakka, jolloin Killinkosken Rukoushuoneyhdistys lahjoitti ne Virtain seurakunnalle.¹⁰⁵

Killinkosken hautausmaa sijaitsee erillään Killinkosken kirkosta, ja hautausmaa-alueen erottavat tiestä kuusiaita ja rautaportit. Killinkosken siunauskappeli (Diaesitys II) on lautarakenteinen, pohjakaavaltaan suorakulmion muotoinen. Myös kappelin pyöröholvattu sisätila on lautarakenteinen (Kuva 2b). Kappelin alla on sijainnut myös vainajien säilytystila. Kappelin kapeat, pystymalliset, tasaharjaiset ikkunat sijaitsevat

¹⁰³ Hokkanen 1979, 232.

¹⁰⁴ Kinnusen arkisto. Kuvaluettelo 1:2, irtokuva 2. Valokuva Paavo Järvi.VKA.

¹⁰⁵ *Killinkosken historiaa*. Killinkosken kyläyhdistys: <http://www.killinkoski.fi/historia.html>. Viitattu 18.10.2010.

kappelisalin kummallakin sivulla. Katafalkin yläpuolella on kaareva ikkuna, johon on maalattu ristikuvio ja sen yläpuolella pyöreä ikkuna, joka sijaitsee myös sisääntulopäädyssä. Sisääntulokatoksen kummallakin puolella on kaksi kaarevaa ikkunaa ja sisääntulopäädyn harjalla on puurakenteinen risti (Kuva 2a).

2.3.2 Kurun Tammikankaan siunauskappeli

Kurun kappeliseurakunta on vuodesta 2009 ollut osa Ylöjärven seurakuntaa, joka kuuluu Tampereen hiippakuntaan ja Hämeenkyrön rovastikuntaan.¹⁰⁶ Aikaisemmin Kuruun kuulunut Länsi-Teiskon hautausmaa, joka perustettiin vuonna 1924 sekä samana vuonna sinne rakennettu siunauskappeli¹⁰⁷ kuuluvat nekin nykyään Ylöjärven seurakunnalle.

Kurun kirkon tilikirjoissa ei Kurun kirkkoa enää vuoden 1776 jälkeen mainita hautapaikkana. Tuolloin todennäköisesti otettiin kirkkopihan eteläinen puoli hautapaikaksi. Tämän alueen käydessä ahtaaksi, hyväksyi senaatti vuonna 1851 ”Punainen multa” -nimisen alueen uudeksi hautausmaa-alueeksi. Alueelle rakennettiin myös paari- ja leikkaushuone, joka valmistui vuonna 1858 (Diaesitys III). Kun Punaisen mullan aluekin kävi ahtaaksi, alettiin vuosisadan vaihteessa suunnitella hautausmaan perustamista Tammikankaan alueelle. Seurakunnan varoilla alettiin samaan aikaan rakentaa puuseppä Kalle Niemisen piirustusten pohjalta hautausmaan kappelia, jonka pohjakerrokseen tehtiin kiviseinäinen kellari. Rakennus maalattiin vaaleanruskeaksi ja ikkunalaudat tummanruskeaksi. Hautausmaa ympäröitiin puuaidalla. Hautausmaa ja kappeli vihittiin käyttöön vuonna 1904.¹⁰⁸

Tammikankaan kappeli on pohjapiirustukseltaan ristin muotoinen. Siunauskappelin ikkunat ovat kahdeksanruutuiset, pystymalliset ja päätyvät kolmioharjaan (Kuva 3b). Kappelin jokaisen ristimäisen ulokkeen yläharjassa on puinen risti, lisäksi kappelin katon keskiosassa on puuristi. Kappelin molemmin puolin oleviin sisäänkäynteihin ovat kuuluneet myös aukaistavat portit.¹⁰⁹

¹⁰⁶ *Hallinto*. Tampereen hiippakunta: <http://www.tampereenhiippakunta.fi/>. Viitattu 19.10.2010.

¹⁰⁷ *Kirkot*. Ylöjärven kaupunki: <http://www.ylojarvi.fi/matkailu/kirkot/>. Viitattu 19.10.2010.

¹⁰⁸ *Kurun kirkon vaiheilta 1781-1981*, 52-53.

¹⁰⁹ Leppänen 1994, 13. TTKLIA.

Kappelin viimeinen peruskorjaus on tehty vuonna 1999, ja hautausmaa-alueelle rakennettu myös kellotapuli. Kivipilarien väliin rakennettu valkoinen puuaita on uusittu viimeksi vuonna 2001.¹¹⁰ Vuonna 2010 kappeli on ulkoväriykseltään valkoinen, listaosat on maalattu harmaaksi (Kuva 3a).

2.3.3 Tampereen siunauskappelit

Tampereen evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä kuuluu Tampereen hiippakuntaan ja -tuomiorovastikuntaan. Seurakuntayhtymään kuuluva Tampereen Kalevankankaan hautausmaa vihittiin käyttöön 25.7.1880. Sitä oli edeltänyt kuningas Kustaa III:n vuonna 1779 määräämällä asetuksella perustettu Tampereen ensimmäinen hautausmaa, joka oli laajennuksienkin jälkeen tullut täyteen.¹¹¹ Vuonna 1911 sai kirkkovaltuusto aloitteen siunauskappelin suunnittelukilpailusta. Määräajassa jätetystä 28 kilpailutyöstä valitsi palkintolautakunta ensimmäisen palkinnon saajaksi arkkitehtien Wäinö Gustaf Palmqvist (1882-1964) ja Einar Sjöström (1882-1923) ehdotuksen *Integer vitae*.

Kalevankankaan kappeli (Kuva 4a) vihittiin käyttöön 31.1.1914. Kappeli edustaa muotokieleltään yksinkertaistettua klassismia ja ornamentikaaltaan myöhäistä jugendia. Kappelin alkuperäisen kalustuksen muodostivat kuorin katafalkin ja hiekkalaatikon lisäksi kahdeksan sivuseinustoille sijoitettua penkkiä, 24 tuolia ja kaksi vaatetelinettä. Ajan tavan mukaan rakennus olikin suunniteltu nimenomaan seisovaa saattoväkeä varten. Kappeliin rakennettiin myös ruumiskellari ja kuorin yläpuolella sijaitsevalle parvelle teetettiin urkuharmoni. Kalevankankaan kappelin urakoinnista vastasi rakennusmestari Vihtori Heikkilä ja kappelia hallitsevan rautabetonikupolin rakenteet suunnitteli ja valvoi insinööri Otto Weyerstall Helsingistä. *Aamulehti* mainitsee vasta valmistuneesta kappelista erityisesti sen rauhallisen ja hartautta herättävän sisätilan; korkean kupolin, josta kirkonkelloja muistuttavat suuret sähkölamput riippuvat, maalaukseen käytetyt pehmeät värit sekä onnistuneen ikkunasovituksen¹¹².

¹¹⁰ *Ylöjärven seurakunta - Hautausmaat*.

<http://www.kotisatama.net/fi/organisaatiot/paikka.php?organisaatioid=1&tyomuoto=&alatyomuoto=&paikka=Hautausmaat>. Viitattu 19.10.2010.

¹¹¹ Silverhuth 1993, 11-20.

¹¹² Silverhuth 1993, 49-52.

Kalevankankaan hautausmaan ensimmäisen aidan ja portin oli suunnitellut kaupunginarkkitehti F.L.Calonius. Kalevankankaan hautausmaan uusi, rautapalaneista tiilistä muurattu aita valmistui itäsivultaan vasta sotien jälkeen ja uusi, arkkitehti Bertel Strömmerin suunnittelema pääportti, johon korkokuvan on tehnyt Gunnar Finne, vuonna 1937¹¹³. Korkokuvan luonnoksen nimi oli ”Edesmenneiden vaellus enkelien saattamana ristin kirkkautta kohti”¹¹⁴.

Kalevankankaan siunauskappelin yhteyteen valmistui krematorio vuonna 1967. Siunauskappelin uusi, pieni kappeli valmistui vuonna 1984, suunnittelijana arkkitehtitoimisto Antero Sirviö.¹¹⁵ Kalevankankaan suureen kappeliin mahtuu 140 henkilöä, pieneen kappeliin 50 henkilöä¹¹⁶. Pääsisäänkäynnistä vasemmalla on odotushuone, josta on pääsy kumpaankin kappelisaliin (Diaesitys IV).

Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän Vatialan siunauskappeli on valmistunut vuonna 1960 ja sen on suunnitellut arkkitehti Viljo Revell (1910-1964). Vatialan siunauskappeli sijaitsee Kangasalan kunnan alueella, Vatialan hautausmaalla. Alueella on kaksi hautausmaata, perinteinen 1960-luvun henkeen suunniteltu sekä uudempaa ideologiaa edustava metsähautausmaa. Hautausmaa otettiin käyttöön vuonna 1961.¹¹⁷

Maisemana on mäntykangas, johon kappelikokonaisuus eri tavoin avautuu (Diaesitys V). Rakennuksen pintojen piti alkuperäisidean mukaan olla betonia, mutta kappelien katot on jouduttu verhoilemaan kuparilla vesiteknisistä syistä. Rakennuksessa on kaksi kappelia. Suuri kappeli on poikkileikkausmuodoltaan paraabeli, joka toimii kuorirakenteena (Kuva 5a). Suuren kappelin kummallakin sivulla on vesiallas. Pieni kappeli on katettu suurilla palkeilla, jota tukevat pilarit ovat olennainen osa ulkoarkkitehtuuria.¹¹⁸

¹¹³ Silverhuth 1993, 21, 108-109.

¹¹⁴ *Julkiset veistokset ja monumentit*. Tampereen kaupunki:
<http://www.tampere.fi/ekstrat/vapriikki/patsaat/finne.htm>. Viitattu 19.10.2010.

¹¹⁵ Helin 1992, 55.

¹¹⁶ *Kalevankankaan hautausmaa*. Tampereen ev.lut.seurakunnat:
<http://www.tampereenseurakunnat.fi/hautaus/hautausmaat/kalevankangas>. Viitattu 19.10.2010.

¹¹⁷ Helin 1992, 103-104.

¹¹⁸ Mukala 1999, 132.

Arkkitehti Revellin tavoitteena oli kappelia suunnitellessaan luoda yksinkertaisin, jopa askeettisin keinoin mäntymaisemaan soveltuva ja kappelin vakavuutta tehostava rakennus. Rakenteiden ja materiaalien valinta – teräsbetoni ja puu – sekä rakennuksen muotokieli tähtäävät juuri siihen. Kappelin sisääntulo on keskitetty yhteiseen odotushalliin, josta mennään kappelisaleihin. Poistuttaessa hautausmaalle käytetään kappelisalin pääovea, koneellisesti toimivaa liukuovea. Kappelin kummassakin päässä on avopiha.¹¹⁹ Vatialan siunauskappelin suureen kappeliin (Kuva 5b) mahtuu 120 henkilöä ja pieneen kappeliin (Kuva 5c) 60 henkilöä¹²⁰.

Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän Lamminpään hautausmaa otettiin käyttöön vuonna 1936. Lamminpään vanha siunauskappeli, Rauhanportti vihittiin käyttöönsä vuonna 1940. Se suunniteltiin arkkitehti Bertel Strömmer. Nykyään Rauhanportti toimii Lamminpään seurakunnan kerhuhuoneena.¹²¹ Vuonna 1986 järjestettiin kutsukilpailu uudesta siunauskappelista. Arkkitehdit Ola Laiho, Mikko Pulkkinen ja Ilpo Raunio voittivat kilpailun ehdotuksellaan *Lux aeterna*. Voittanut ehdotus, joka asetettiin jatkotyön pohjaksi toteutui lähes sellaisenaan: ainoastaan vesiaiheesta, kappelin etualalle ehdotetusta altaasta, jouduttiin käytännön syistä luopumaan. Siunauskappeli (Kuva 6a) valmistui vuonna 1990.¹²² Kappelin seinämateriaaleina on käytetty valkosementtiä ja lasitiiltä¹²³. Rakennuksessa on suuri kappeli (Kuva 6b) ja pieni kappeli (Kuva 6c), joihin kuljetaan yhteisestä sisäänkäyntiaulasta. Suuressa kappelissa on tilaa 160 henkilölle ja pienessä kappelissa 40 henkilölle¹²⁴.

Kappelin torni ja levymäiseksi pinnaksi muotoiltu seinälinja jäsentävät kappelikokonaisuuden. Seinälevy aukkoineen ja torni ovat vinottain suhteessa toisiinsa (Kuvat 6a ja 12). Sama diagonaalisuus toistuu kappelien ja aulan muotoilussa.¹²⁵ Kappeli sijoittuu keskeisesti, pääporttiltaan alkavan, koko aluetta maisemallisesti

¹¹⁹ Ålander 1966, 102.

¹²⁰ Vatialan hautausmaa. Tampereen ev.lut seurakunnat:
<http://www.tampereenseurakunnat.fi/hautaus/hautausmaat/vatiala>. Viitattu 20.10.2010.

¹²¹ Lamminpään hautausmaa. Tampereen ev.lut.seurakunnat:
<http://www.tampereenseurakunnat.fi/hautaus/hautausmaat/lamminpaa>. Viitattu 20.10.2010.

¹²² Raunio 1995, 51.

¹²³ Helin 1992, 77.

¹²⁴ Lamminpään hautausmaa. Tampereen ev.lut.seurakunnat:
<http://www.tampereenseurakunnat.fi/hautaus/hautausmaat/lamminpaa>. Viitattu 20.10.2010.

¹²⁵ Mukala 1999, 159.

hallitsevan ja kokoavan kuusikujan päätteeksi (Diaesitys VI). Kappelirakennuksen muurilla on jatkettu kuusikujaa vihervyöhykekaistalle ja edelleen sen päätteenä olevalle mäelle. Muuri auttaa henkilöä orientoitumaan hautausmaalla ja erottaa kummankin kappelin ulkotiloineen toisiaan häiritsemättömäksi alueeksi. Uurnan luovutusta varten on erillinen pieni kappelitila. Tuhkaukseen ja säilytykseen tarvittavat tilat sijoittuvat alempaan, myös huoltoon tarkoitettuun kerrokseen. Rakennuksen pohjakerroksessa on myös krematorio.¹²⁶

2.3.4 Akaan siunauskappelit

Akaa oli 1300-luvulla osa Sääksmäen suurta emäseurakuntaa. Akaan ensimmäinen puukirkko oli rakennettu 1400-luvulla, ja ensimmäinen hautausmaa oli lunastettu seurakunnalle Toijalan kylän yhteismaasta. Kirkon paikasta ja vanhan hautausmaan sijainnista kertovat 1500-luvulta oleva kivisakasti, Viialan ja Konhon kartanoiden kammiohaudat ja vanhan hautausmaan rautaristit.

Vainajia haudattiin vielä 1700-luvun lopulle asti kirkkoon. Arvokkaimmat seurakunnan jäsenet saivat paikkansa juhlallisesti kuorissa, kun taas tavalliset kansalaiset lepäsivät kirkon lattian alla. Jotkut köyhemmät eivät päässeet lainkaan kirkkoon, vaan jäivät sen ulkopuolelle hautausmaalle, ja varattomat, joilla ei ollut maksaa hautapaikkaansa, kätettiin ”köyhien multiin” hautausmaan laitamille.¹²⁷

Keskellä Toijalan kylää sijaitseva hautausmaa alkoi seurakunnan väkiluvun lisääntyessä käydä ahtaaksi. Koska hautausmaa sijaitsi keskellä kylää, ei sitä voitu laajentaa mihinkään suuntaan. Seurakunta osti 1880-luvulla Sipilän talon noin 300 metriä kirkolta Sontulaan päin olevan maa-alueen hautausmaan paikaksi.¹²⁸

Toijalan uuden hautausmaan vanhan siunauskappelin¹²⁹ on suunnitellut arkkitehti Gustaf Alfred Routio (1889-1984). Kappelin alakertaan tuli ruumiskellari ja leikkuuhuone. Yläkerran kappelisaliin mahtui noin sata henkeä. Kappeli vihittiin

¹²⁶ Raunio 1995, 53

¹²⁷ Suvanto S. 1954, 341-343.

¹²⁸ Suvanto, P. 1954, 245.

¹²⁹ *Asemalta Toijalan teille. Vanhan Akaan kuvia II* 1996, 64.

käyttöön joulukuussa 1927.¹³⁰ Kappelissa ei alkujaan ollut penkkejä. Ne hankittiin vasta vuonna 1938. Ilmari Wirkkala on laatinut suunnitelman kappelin alttariosaa varten vuonna 1953 (Kuvat 7b ja 7c). Vanha, kivirakenteinen siunauskappeli edustaa tyyliään klassismia¹³¹ (Kuva 7a). Paikallislehti Akaan Seudussa vuonna 2010 siunauskappelia luonnehditaan ”yhdeksi Akaan kauneimmista rakennuksista”.¹³²

Akaan kirkkovaltuuston kokouksessa 26.2.1963 ehdotettiin, että vanha siunauskappeli purettaisiin uuden siunauskappelin rakentamisen myötä¹³³. Tähän ei kuitenkaan ryhdytty. Kirkkovaltuusto päätti järjestää uuden siunauskappelin suunnittelukilpailun kolmen arkkitehdin kesken. Kutsun kilpailuun saivat arkkitehdit Veikko Larkas, Elma ja Erik Lindroos ja Mikael Nordenswan. Kirkkovaltuusto päätyi kannattamaan arkkitehti Mikael Nordenswanin ehdotusta *Saatto* siunauskappelityön pohjaksi. Uusi siunauskappeli (Kuvat 8a ja 8b) vihittiin käyttöön elokuussa 1965. Syksyllä 1988 rouva Ensi Karasuo lahjoitti Akaan seurakunnalle Venny Soldan-Brofeldtin noin vuonna 1917 valmistuneen signeerattoman maalauksen ”Jairuksen tyttären herättäminen”, joka asetettiin siunauskappelin sivuseinälle.¹³⁴ Toijalan uuden siunauskappelin sisätilan hallitsevin materiaali on tiili, ja kappelisalista avautuu näkymä avoimeen atriumpihaan, jonka viereisistä ovista arkku saatetaan hautausmaalle (Kuvat 11a ja 11b, diaesitys VII).

Siunauskappelit kuuluvat kirkollisiin rakennuksiin. Kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkolliset rakennukset ovat suojelun alaisia. Näitä rakennuksia ovat kirkot, kellotapulit, siunaus- ja hautakappelit sekä hautausmaalla olevat niihin rinnastettavat rakennukset. Suojelun alaisia ovat myös kirkollisten rakennusten kiinteä sisustus ja taideteokset, ja suojelun alaisiksi luetaan myös kirkollisten rakennusten ympäristöosat, joita ovat kirkkopiha, sen ja hautausmaan aita sekä portti.

Jos suojelunalaista rakennusta esitetään purettavaksi tai olennaisesti muutettavaksi, on siihen pyydetävä asiasta museoviraston lausunto. Kirkkohallitus voi myös päättää perustelluista syistä, ettei rakennus ole enää suojelunalainen. Tällöinkin tarvitaan museoviraston lausunto. Toisaalta Kirkkohallitus voi määrätä nuoremman kirkollisen rakennuksen, tästä esimerkkinä Akaan Viialan kirkko (1950), suojeltavaksi,

¹³⁰ Favorin 2008, 146, 448.

¹³¹ Vanhan kappelin piirustukset 1926-1953. Pääpiirustukset. ASA.

¹³² Ahokas 2010, 13.

¹³³ Kirkkovaltuuston pöytäkirja 26.2.1963 5 §. ASA.

¹³⁴ Siunauskappelin piirustukset 1964-1999. Pääpiirustukset. ASA.

jos siihen on erityinen syy. Asiasta aloitteen voivat tehdä tuomiokapituli, seurakunta tai museovirasto. Kirkollista kulttuuriperintöä koskevat nykyiset lait ovat muinaismuistolaki (195/1964), rakennussuojelulaki (60/1985), maankäyttö- ja rakennuslaki (32/1999), kirkkolaki (1054/1993) ja laki kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamiseksi (445/1978).¹³⁵

Tutkimukseeni liittyvistä pirkanmaalaisista siunauskappeleista edellä kirjoitettuun viitaten olisivat suojelunalaisia vain ennen vuotta 1917 rakennetut Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli (1902), Kurun Tammikankaan siunauskappeli (1904) ja Tampereen Kalevankankaan siunauskappeli (1914). Mielessäni herää kysymys, että miten sitten huolehditaan niistä siunauskappeleista, esimerkkinä näistä Akaan Toijalan vanha siunauskappeli (1928), jotka on rakennettu jo itsenäisyytemme ensimmäisinä vuosikymmeninä, kantaen sisällään monen henkilön muistoja, vaikka eivät enää toimisikaan varsinaisessa tehtävässään?

Siunauskappelit ovat suomalaista kulttuuriperintöä, osa rakennusperintöä ja siten osa kulttuuriympäristöä. Museovirasto määrittelee kulttuuriperinnön ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntyneeksi henkiseksi ja aineelliseksi perinnöksi.¹³⁶ Ymmärrän henkiseen perintöön kuuluvaksi esimerkiksi kaikki ne tavat ja toiminnot, jotka ovat siirtyneet sukupolvelta toisille. Ihmisten kokemukset ovat sidoksissa näihin toimintoihin, joista eräs tapahtuu siunauskappelissa.

¹³⁵ Kirkkolaki 1054/1993, 14. luku 5 §. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054#L14>. Viitattu 25.2.2011.

¹³⁶ *Korjausrakentamisen ja kulttuuriympäristön käsitteitä*. Museovirasto: http://www.rakennusperinto.fi/muuta_sisaltoa/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/. Viitattu 24.2.2011.

3. TILAN KOKEMINEN KUOLEMAN ARKKITEHTUURISSA

Tässä luvussa lähestyn siunauskappelia koettuna ja elettyinä tilana ja palataan tutkielman toisessa luvussa esiteltyyn kuoleman symboliikkaan arkkitehtuurissa. Tarkastelen nyt sitä, millaisia sielullisia kokemuksia tuo symboliikka ihmisessä saa aikaan: siirryn tilan ja käyttäjän vuoropuheluun. Rakennetuissa tiloissa sekä tilat että niiden käyttäjät ovat tärkeitä. Tilan merkitykset eivät synny ilman käyttäjiä, mutta yhtä lailla merkitykset eivät synny tilasta riippumatta. Rakennuksissa ovat aina läsnä sekä konkreettisen rakentamisen että kulttuurin aspektit.¹³⁷

3.1 Arkkitehtuurin fenomenologiasta

Fenomenologia tarkastelee ihmisen maailmassa olemista kokemuksen tai elämyksen näkökulmasta, sitä, kuinka jokin tietty asia on olemassa kyseiselle ihmiselle, ja kuinka se ilmenee hänelle aistimisen ja kehollisuuden kautta.¹³⁸ Arkkitehtuurin fenomenologia on arkkitehtuurin tarkastelua arkkitehtuurielämyksestä käsin¹³⁹.

Gaston Bachelard on kirjoittanut, että ei ole tarkoitus vain kuvailla taloja ja luetella niiden maalauksellisia yksityiskohtia, vaan että kuvailun alta olisi löydettävä tilan sielu¹⁴⁰. Rakennettu ympäristö sisältääkin monia kerrostumia: historiallisia kerrostumia ja monenlaisia tilakokemuksia.¹⁴¹ Olen ottanut tutkimuksessani huomioon paitsi kokijan, myös sen, mitä arkkitehti on halunnut suunnitella ja löytämään tälläkin tavoin ”siunauskappelin sielun”. Tilan merkitykset muotoutuvat rakennuksen, käyttäjien ja suunnittelijoiden sekä nykyisen ja menneen ajan vuoropuheluna¹⁴².

Henkilön kokemus muodostuu hänen senhetkisestä elämyksellisestä tilastaan, jonka taustana on elämäntilanne ja vuorovaikutuksesta, jonka henkilö kokee merkityksellisenä. Ihmisen elämä on kokemusten virtaa. Kokemuksella ymmärretään

¹³⁷ Saarikangas 1996, 316.

¹³⁸ Laine&Kuhmonen 1995, 39-45.

¹³⁹ Pallasmaa 1993, 78.

¹⁴⁰ Bachelard 2003, 74-75.

¹⁴¹ Saarikangas 2006,9.

¹⁴² Saarikangas 2006, 49.

esimerkiksi aistimuksia, elämyksiä, tunteita, tunteja ja tunnelmia¹⁴³. Fenomenologian kohteena ovat juuri ihmisen kokemukset, ja niitä kuvataan fenomenologisessa tutkimuksessa sellaisina kuin ne ovat. Kokemukset ovat hetkellisiä ja osittain kielen avulla ilmaisemattomissa, kun taas käsitykset ovat tutkimuskohteena pysyvämpiä ja kielellisiä, mutta myös osittain tiedostamattomia.¹⁴⁴ Tutkimukseni aiheeseen liittyy myös henkilön käsitys kuolemasta ja kuolemakäsityksen heijastuminen arkkitehtuurissa.

3.1.1 Siunauskappelin olemuksesta

Siunauskappeli muodostaa tilan tietylle toiminnalle. Tuohon toimintaan osallistuu henkilöitä, jotka ovat niissä erilaisissa sisäisissä tiloissa, joissa heidän sen hetkinen tunnetilansa liikkuu. Täten siunauskappelitilaan kuuluu muutakin kuin se alue, joka sisältyy geometriseen tilaan. Siunauskappeli on vielä myös käyttötarkoitukseltaan erityinen paikka. Kuten johdantoluvussa jo toin esiin, ovat rakennetusta ympäristöstä puhuttaessa käsitteet tila ja paikka kuitenkin lähellä toisiaan.

Kun tilaa lähestytään fenomenologisesta näkökulmasta, ennen kaikkea koettuna tilana, se voidaan ymmärtää myös affektiivisena tilana, josta käytetään nimitystä ”tunnelma”. Siunauskappeli on affektiivinen tila. Jo hautausmaalla liikkuminen ja askeleet kohti siunauskappelia asettavat henkilön sinänsä tiettyyn mentaaliseen vireeseen. Hiljainen estetiikka käsittää ne tekijät, jotka vaikuttavat siihen, millaisena maailma ja sen yksittäiset elementit ja toimijat ilmenevät meille. Hiljaisen estetiikan keskeisenä käsitteenä voidaan pitää juuri tunnelmaa. Tunnelma on kokonaisvaikutelma, joka syntyy jonkun asian aistittavista, assosiatiivisista ja tiedollisista ominaisuuksista.¹⁴⁵ Gernot Böhmen mukaan tunnelma on ensimmäinen ominaisuus, jonka havaitsemme astuessamme tilaan. Samalla meistä tulee osa tunnelmaa.¹⁴⁶

Tilaa kuvaavat sekä käsitteet tunnelma että luonne. Christian Nordberg-Schulzin mukaan ensinnäkään tilaa ja luonnetta ei voi erottaa toisistaan, vaan ne yhdessä muodostavat ”eletyn tilan”.¹⁴⁷ Hänen mukaansa kaikilla paikoilla on luonne, joka

¹⁴³ Perttula & Latomaa 2008, 84.

¹⁴⁴ Moilanen & Rähä 2007, 54-55.

¹⁴⁵ von Bonsdorff 2007, 76.

¹⁴⁶ Forss 2007, 111-112.

¹⁴⁷ Nordberg-Schulz 1984, 11.

määrittää myös paikan tunnelmaa. Tunnelma siis merkitsee Nordberg-Schulzille samaa kuin paikan luonne, mutta se ei ole hänelle mitään tilallista, vaan se on paikan materiaalista ja formaalista rakennetta.¹⁴⁸ Norberg-Schulzin mukaan erilaiset tapahtumat tarvitsevat eriluonteisia paikkoja.¹⁴⁹

Genius loci on alkuperältään roomalainen käsite, jolla ilmennetään paikan henkeä. Antiikin roomalaiset uskoivat, että jokaisella olennolla ja paikalla on oma erityinen henkensä, joka antaa elämän, seuraa syntymästä kuolemaan ja määrittää luonteen syvimmän olemuksen.¹⁵⁰ Pauline von Bonsdorffin mukaan paikan henki elävöittää paikan¹⁵¹.

Christian Norberg-Schulzin mielestä *genius loci* on annettu ja muuttumaton, mistä häntä onkin kritisoitu. Merkitykset eivät voi koskaan olla muuttumattomia.¹⁵² Tunnelma ja *genius loci* ovat kuitenkin toisilleen läheisiä käsitteitä. Tunnelma voi Anne-Mari Forssin mukaan muuttua helpommin¹⁵³. Anne Stenrosin mukaan *genius loci* on paikan kokonaiskokemus, jossa on kolme tasoa: fyysiset ominaisuudet, niihin assosioidut muistot ja mielikuvat sekä niiden tulkinta. Merkitykset jakautuvat henkilökohtaisiin ja yleisiin merkityksiin.¹⁵⁴

Pyrin varsinaisten tutkimuskysymysteni ohessa selvittämään, olisiko edellä mainitun perusteella myös siunauskappelille määriteltävissä luonne, ja olisiko tutkimukseni kohteeseen liittyvillä pirkanmaalaisilla siunauskappeleilla vielä oma, erityinen luonteensa, joka vaikuttaisi myös siunauskappelista henkilölle muodostuviin merkityksiin.

¹⁴⁸ Forss 2007, 110.

¹⁴⁹ Norberg-Schulz 1984, 11-14.

¹⁵⁰ Norberg-Schulz 1984, 18.

¹⁵¹ von Bonsdorff 2007, 227.

¹⁵² Forss, 2007, 121.

¹⁵³ Forss 2007, 125.

¹⁵⁴ Stenros 1997, 20.

3.1.2 Arkkitehtuurin peruselämykset ja kuoleman symboliikka

Tässä luvussa en käsittele ainoastaan kuoleman arkkitehtuurin muotoon liittyvää symboliikkaa, vaan liitän tuon symboliikan myös henkilön kokemukseen arkkitehtuurista. Symboli-termillä ei ole yhtä selkeää merkitystä, vaan sitä on käytetty eri tutkimusalueilla eri merkityksissä. Symboli ja se, mitä symboloidaan, voivat liittyä toisiinsa tietoisella sopimuksella tai esim. jossakin tietyssä kulttuurissa muotoutuvan tahattoman sopimuksen välityksellä.¹⁵⁵ Siunauskappelia ajatellen voisin määritellä symbolin Carl Henrik Martlingia mukaillen: symboli (kreikan kielellä symbolon, perussana symballein) on osa kokonaisuutta, josta toinen osa on jossakin toisaalla. Symboli on aisteillemme vertauskuva siitä kokonaisuudesta, joka on ulkopuolellamme. Se on jotakin näkyvää ja konkreettista, joka kuuluu yhteen jonkin näkymättömän ja abstraktin kanssa. Symboli antaa näkyvän muodon myös ikuisen ja katoavaisuuden yhteydelle. Kokonaisuus on siinä, kun ajallinen osa liitetään ikuiseen. Näin ikuinen osa on sisällyksenä ajallisessa osassa.¹⁵⁶ Sureva henkilö ajattelee ikuisen ja katoavaisuuden yhteyttä oman elämäkatsomuksensa mukaisesti, ja ikuisuus ja katoavaisuus tematisoituvat myös kokemuksena rakennuksesta, siunauskappelista.

Kuoleman arkkitehtuuri nostaa tietoisuuteemme oman elämämme metafysiset ulottuvuudet. Ne muistuttavat omasta kuolevaisuudestamme. Kuoleman arkkitehtuuri muodostaa vertauskuvallisen portin elämän ja kuoleman välille. Se ylevöittää kuoleman valtakuntaan siirtymisen ja lievittää kuolemaan heijastettuja tuhoavia, ahdistavia ja tuntemattomia mielikuvia. Tuon arkkitehtuurin tunnevaikutus on yleensä subliimi ja ylevä melankolia, ja se vakuuttaa meitä elämänjälkeisestä olemassaolostamme. Projisoimalla elämän kuvia kuoleman maailmaan ja tuomalla ympäristöömme kuvia tuonpuoleisesta, arkkitehtuuri toimii välittäjänä näiden kahden välillä. Kuoleman arkkitehtuuri esittää kuolemanjälkeisen elämän yleensä eräänlaisena puhdistettuna ja ihanteellisena elämänä.¹⁵⁷

Yleinen kuolemaan liittyvä symboli kaikissa kulttuurimuodoissa on matka. Jo muinaiset egyptiläiset neuvoivat *Kuolleiden kirjassaan*, miten tuolle matkalle pitäisi varustautua.

¹⁵⁵ Esim. *Taiteen Pikkujättiläinen* 1995, 714.

¹⁵⁶ Martling 1993, 10-13.

¹⁵⁷ Pallasmaa 2006, 116-118.

Arkkitehtuuri ilmentää vertauskuvallisesti kuoleman hetkestä alkavaa matkaa ja matkalaisten hyvästelyä. Kuoleman arkkitehtuuriin liittyykin usein ritualisoitu arkkitehtoninen saattomatka.¹⁵⁸ Ruumisarkku, joka symboloi ruuhta kuoleman vesien ylittämiseksi, viittaa sekin matkaan. Jokainen hautausmaa on sen artikulaatiota, miten kohtaamme kuoleman¹⁵⁹.

Tutkimukseni eräänä pääkysymyksenä on selvittää, mitä sureva henkilö kykenee siunauskappelin arkkitehtuurista havainnoimaan ja käsittämään; miten hän kohtaa arkkitehdin suunnitteleman muotokielen. Juhani Pallasmaa on kirjoittanut, että elämyksien ja mielikuvien pohjalta esiin tuleva mielen sisäinen arkkitehtuuri rakentuu eri periaattein kuin ammattinäkemyksen pohjalta kehitelty arkkitehtuuri. Arkkitehtuurin pitää koskettaa ihmissielun mielikuviin kytkettyjä tunne-elämyksiä, mitä se ei tee, jos se on liiaksi kytketty käytännön käyttötarkoitukseensa ja 'muotoleikkiin'.¹⁶⁰ Arkkitehdin tulisi siis ottaa huomioon surevan henkilön hyvin herkkävireinen, mahdollisesti turtunutkin mielentila ja löytää tätä ajatellen tuota tunnetilaa koskettava ilmaisu ikuisen ja katoavaisuuden väliselle yhteydelle tilajärjestelyjen ym. käytännön suunnitelmien ohessa.

Arkkitehtuurin peruselämyksiä voisivat olla esimerkiksi yksinäisyyden, valon ja hiljaisuuden kokemukset. Voimakas arkkitehtuurikokemus saa aina aikaan yksinäisyyden ja hiljaisuuden aistimuksen riippumatta tosiasiallisesta ihmisten määrästä tai melusta. Elämysten todellisuudessa se, mikä on poissa, on yhtä tärkeää kuin läsnä oleva. Muita arkkitehtuurin peruselämyksiä saattaisivat Juhani Pallasmaan mukaan olla seuraavankaltaiset kokemukset: talo kulttuurin merkinä maisemassa, talo ihmisen projektiona ja kiintopisteenä maisemassa; rakennuksen lähestyminen, ihmisen asumuksen tai tietyn instituution tunnistaminen talon hahmossa; rakennuksen vaikutuspiiriin tulo, sen hallitsemaan reviiriin astuminen, rakennuksen lähellä oleminen; taloon astuminen, ovesta käyminen, sisä- ja ulkotilan rajan ylittäminen; kotiintulo tai talon sisätilaan astuminen tietyssä tarkoituksessa, odotus ja täyttymys, vieraus tai tuttuus; huoneessaolo, turvassaolo, yhdessäolo tai eristettynä oleminen; rakennusten

¹⁵⁸ Pallasmaa 2006, 132.

¹⁴⁹ "Kuoleman portilla". Prof. Pauline von Bonsdorff/luento 5.10.2009. MLA.

¹⁶⁰ Pallasmaa 1993, 81.

kokoavien keskusten vaikutuspiirissä oleminen; tilassa vallitsevan pimeyden tai valon kohtaaminen, valon tila; ikkunasta katsominen tai yhteys maisemaan.¹⁶¹

Vaikuttavissa arkkitehtuurielämyksissä tila, aine ja aika tuntuvat yhdistyvän yhdeksi koko tajunnan läpäiseväksi ulottuvuudeksi. Tila saa ikään kuin lisää painovoimaa, valo aineellistuu, aika pysähtyy ja tilaa hallitsee hiljaisuus. Arkkitehtuuriin liittyvä hiljaisuuden aistimus aiheutuukin ehkä siitä, että ihminen kuuntelee niin intensiivisesti itseään. Jäsentynyt, merkitystäyteinen, ruumiin mittojen ja mielen muistojen kanssa resonoiva ympäristö välittää ihmisen suhdetta maailmaan ja samalla vahvistaa hänen minäkuvaansa.¹⁶² Samalla tavoin kuin antiikin alkuelementit maa, ilma, vesi ja tuli ovat fyysikaalisen maailman perusmielikuvia, ”poeettisen kemian” alkuaineita, kuten Gaston Bachelard mainitsee, ovat pimeys, valo ja hiljaisuus sielullisen kokemuksen alkutiloja. Hiljaisuus edeltää kaiken alkua ja seuraa kaiken loppua.¹⁶³

Kokonaisvaltaisin ja ehkä tärkein arkkitehtuurielämys on tunne ainutkertaisessa paikassa olemisesta, johon liittyy myös pyhyiden vaikutelma. Rakennus voi olla myyttinen instrumentti, jolla ihminen yrittää tuoda ikuisuuden heijastuksen hetkelliseen olemassaolonsa. Tämä on huomioitu kuolemaan liittyvän arkkitehtuurin symboliikassa jo Mykenen kuningashautojen rakentamisesta lähtien, joissa esiintyy taivasta ja ikuisuutta symboloiva kupolirakenne.¹⁶⁴

Paikallisuuden kokemuksen lisäksi ihminen tarvitsee siis myös ajallisuuden kokemuksia. Ihmisellä on tarve varmistua maailmassa olostaan tässä ja nyt, mutta samalla kuulumisestaan ajan jatkuvuuteen. Tämä jatkuvuuskokemus on psyykkinen perustarve, jonka alkuperä on tiedostamattomassa kuolemanpelossa. Taiteellisen kokemisen aika ei kiidätä ihmistä tulevaisuuteen, vaan kytkee hänet sivistyksen unohtamaan menneisyyteen.¹⁶⁵ Gaston Bachelard kirjoittaa ihmisen ’alkukuvista’, jotka viittaavat maailman kohtaamisen tunnevoimaisiin, tiedostamattomiin, arkaaisiin kokemuksiin, joita taiteilijat, runoilijat ja arkkitehdit etsivät.¹⁶⁶

¹⁶¹ Pallasmaa 2005, 93-94.

¹⁶² Pallasmaa 1993, 107.

¹⁶³ Pallasmaa 2006, 128.

¹⁶⁴ Pallasmaa 1993, 83.

¹⁶⁵ Pallasmaa 1993, 110.

¹⁶⁶ Bachelard 2003, 273.

Monen nykyarkkitehdin, joka suunnittelee siunauskappelia, esikuvana on ollut arkkitehti Erik Bryggmanin Turussa sijaitseva Ylösnousemuskappeli (1941), joka sijaitsee metsäisellä mäellä. Sinne kuljetaan hautausmaan läpi ja nousee porrasaskelmia pitkin pienen kallion päälle. Pääsisäänkäynti sijaitsee länsipäädyssä, ja itse kappeliin saavutaan hämärän, matalan eteisaulan läpi. Kappelitilassa penkkirivit on sijoitettu niin, että kuoriosan lisäksi katse suuntautuu lasisen eteläseinän kautta ympäröivään maisemaan, luontoon. Auringonvalo valaisee alttariseinää sivulta, mutta penkissä istuessaan henkilö ei havaitse, mistä valo tulee. Altтарin luonnonvalo ja näkymä lasiseinän läpi luontoon luovat lohduttavan jatkumon elämästä kuolemaan ja elämästä kuolemanjälkeiseen elämään. Kappelin siipiosissa sijaitsevat omaistenhuone, vainajien säilytystila ja sakasti. Bryggmanin käyttämiä aiheita, kuten esimerkiksi kappelialin yhdistämistä luontoon suuren lasiseinän kautta, ovat arkkitehdit käyttäneet myöhempienkin siunauskappeleiden suunnittelussa.

Idea välittömästä luonnonyhteydestä palautuu 1800-luvun saksalaiseen romantiikkaan. Luonnon ja uskonnon suhdetta pohti Carl Gustav Carus 1800-luvun alussa seuraavalla tavalla:

*”Kauneutta on se, minkä kautta luonnossa (so. aistittavien ilmiöiden maailmassa) viriää jumalallisen olemuksen tunto, samalla tavoin kuin totuus on jumalallisen olemuksen tiedostamista luonnossa, ja hyve jumalallisen olemuksen elämää luonnossa; sitä vastoin luonnon välitöntä antautumista Korkeimmalle, omalle alkulähteelleen, voidaan sanoa uskonnoksi (veljeydeksi, yhdistymiseksi). - Siksi kaunistaa ei voi olla kuin ajattelun ja luonnon samansuhtainen toistensa läpäiseminen; sillä koska Korkein ja Yksi ilmaisee itseään vain luonnon ja ajattelun muodoissa, ilmenee meille myös jumalallisen olemisen idea, kun luonto on ilmennyt ajattelun läpäisemänä ja muotoamana... [K]aunistaa on näin ollen Jumalan, ihmisen ja luonnon kolmisointu”-- ”Luonnon kauneus on jumalallisempaa, taiteen kauneus inhimillisempää, ja sen vuoksi onkin selvää, miksi vasta juuri taiteen kautta avautuu todellinen luonnon käsittämisen kyky”.*¹⁶⁷

Kuoleman arkkitehtuurin muotokielessä saattaa olla kuitenkin paljon sellaista, jota sureva henkilö ei kykene surun tilassaan havaitsemaan tai käsittämään. Riippuu myös henkilön kulttuuritaustasta, miten hän pystyy käsittämään siunauskappelirakennukseen

¹⁶⁷ Reuter & al.: 1991, 129.

liittyvää symboliikkaa. Henkilön kokemus ei ole yksinomaan visuaalinen, vaan koko kehon kokemus. Tuohon kokemukseen vaikuttaa myös se, miten aika suhtautuu kuolemaan. Esimerkiksi vielä vanhemmissa siunauskappeleissa vainaja lepäsi katafalkilla omaistensa keskellä, uudemmissa siunauskappeleissa arkku on sijoitettu fyysisesti kauas omaisista, tavallisimmin katafalkille penkkirivistön eteen. Onko tämäkin osoitus siitä, miten nykyaika on vieraantunut kuolemasta?

3.2 Havainnointiin ja muuhun tilakokemukseen vaikuttavia tekijöitä

Henkilön havainnointikykyyn siunauskappelissa vaikuttanevat ainakin hänen mielentilansa, fyysinen tilansa, ikänsä ja taustalla oleva elämäntilanne. Myös esimerkiksi jo henkilön sijainti tilassa voi vaikuttaa siihen, mitä hän havaitsee. Siunauskappelissakin on tilajärjestelynsä, jotka liittyvät toisaalta muutokseen hautauskulttuurissa ja osittain hautausseremonian etikettiin liittyvään ohjeistukseen. Kirkossa tai kappelissa vainajan lähimmät omaiset istuvat takaa katsottaessa oikeanpuoleisessa etupenkissä, vasemmalle asettuvat seuraavaksi lähimmät sukulaiset ja ystävät. Mahdolliset viralliset lähetystöt asettuvat vasemmalle. Muut hautajaisvieraat voivat valita paikkansa vapaasti.¹⁶⁸

Henkilö hahmottaa tilan siirtymisissä ja liikkuessaan katseillaan, havaintoina ja aistimuksina. Arkkitehtoninen tila tapahtuu hajuissa, äänissä, kosketuksissa, ruumiin liikkeissä tilassa, kosketusten ja painaumien äänessä ja äänen kosketuksessa. Tilan merkitykset muodostuvat osin tietoisesti ja osin tiedostamattomasti. Tätä ruumiin ”karttakieltä” kuljetamme mukamme muistoina erilaisista tilan kokemuksista.¹⁶⁹

Anne- Mari Forssin mukaan tilassa tapahtuvat kokemukset ovat sekä aistein havaittuja kokemuksia että tulkinnallisia ominaisuuksia. Aistein havaittavia ovat muun muassa muodot, pinnat, valot ja varjot. Tulkinnallisia ominaisuuksia ovat muun muassa historiallinen ulottuvuus, ajallinen syvyys, kollektiivinen muisti, mielikuvat, tunnelma ja *genius loci*. Tulkinnalliset ominaisuudet ovat vahvasti sidottavissa paikan aistein havaittaviin ominaisuuksiin. Forssin mukaan paikkakokemuksessa ei voida yleensä

¹⁶⁸ ”Hautajaiset – Tilaa jaetulle surulle”.

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/AADBCA73978D71C9C2256FEA003B931D?OpenDocument&lang=FI>.

Viitattu 4.12.2010.

¹⁶⁹ Saarikangas 1996, 315.

erotella aistein havaittavia ja tulkinnallisia ominaisuuksia, koska ne yhdessä muodostavat kiinteän kokonaisuuden. Aistein havaittavat ominaisuudet johdattavat meidät tulkinnallisten ominaisuuksien piiriin.¹⁷⁰ Siunauskappelissakin esimerkiksi tietyt arkkitehtuuriin liittyvät asiat, kuulohavainnot ja tuoksut saattavat liittää henkilön entisiin muistoihin tai olla tilaisuudessa tunnelman muodostajina.

3.2.1 Tila tilassa

Ihminen havainnoi tilaa omasta itsestään käsin. Juhani Pallasmaa kirjoittaa, että kun asetamme itsemme tilaan ja hetkeen, ne tulevat osaksi tajuntaamme ja ruumistamme. Tämä elämys kääntää kokemuksemme itseemme, se on minän kokemista.¹⁷¹

Siunauskappelissa ihminen on ikään kuin tila tilassa. Noissa tiloissa ovat läsnä mennyt, nykyisyys ja tulevaisuus. Näkyvä nykyisyys ei Merleau-Pontyn mukaan kuitenkaan ole vain ajassa tai tilassa eikä myöskään niiden ulkopuolella.¹⁷² Maurice Merleau-Pontyn ajattelussa kysymykset tilasta ja ruumiista punoutuvat toisiinsa. Ruumiillisuudella Merleau-Ponty käsittää fysiologista tilaa, ruumis on objektiivinen ruumis itsessään, ja kehollisuus on hänelle ihmisen maailmassa olemisen ydin, joka samalla on välittäjä ihmisen ja maailman välillä, maailmaan suuntautunut.¹⁷³ Keho on ulottuvuus, jossa tila ja aika yhdistyvät¹⁷⁴. Ajan ja tilan lisäksi Merleau-Pontyn näkökulmia kehollisuuteen ovat myös 'oliot', 'aistiminen' ja 'toinen'.¹⁷⁵

Siunauskappelissa henkilö siis elää myös omassa sisäisessä tilassaan. Siunauskappeli on jo mielikuvissa voimakkaasti eletty tila. Gaston Bachelard korostaakin, että eletty tila ei ole eloton laatikko¹⁷⁶. Hän tarkoittaa tällä ensinnäkin sitä, että tilassa on vierailut tai elänyt ihmisiä, ja että siellä on ollut tapahtumia. Tilan tekevät eleyksi näihin liittyvät muistot. Bachelard kirjoittaa kolmanneksi vielä, että tila, jonka kuvittelu on ottanut käsiinsä, on eletty tila. Tätä tilaa ei eletä vain tosiasiallisena tilana, vaan myös kuvittelusta käsin. Aika tulee mukaan havainnointiin, kun ihminen kuvittelee, mitä

¹⁷⁰ Forss 2007, 78-79.

¹⁷¹ Pallasmaa 1993, 107.

¹⁷² Merleau-Ponty 1968, 113.

¹⁷³ Saarikangas 2006, 44.

¹⁷⁴ Merleau-Ponty 1968, 117.

¹⁷⁵ Merleau-Ponty 1968, 4-11.

¹⁷⁶ Bachelard 2003, 148.

tilassa voisi joskus tapahtua, tai mitä siellä on joskus tapahtunut. Bachelardin mukaan tila varastoi tiivistynyttä aikaa, se on tilan tehtävä.¹⁷⁷

Juhani Pallasmaa on kirjoittanut, että arkkitehtuurin fenomenologisen erittelyn tärkeimpiä ”raaka-aineita” ovat varhaiset muistot¹⁷⁸. Myös Kaj Nyman kirjoittaa, että talo on kirjoitus, jonka lukemista ei kukaan voi välttää, se on jokapäiväistä runoutta, joka opitaan jo lapsuudessa. Talo on alun perin symboli, johon ihminen samastuu intentionaalisessa toiminnossa, jossa talo ottaa muodon. Arkkitehtuuri, joka on rakennustaidetta, koostuu symboleista, joiden merkitykset muodostuvat taloa käyttävien ihmisten avulla.¹⁷⁹ Henkilön tilakokemukseen siunauskappelista vaikuttaa myös se, millaisia aikaisempia kokemuksia henkilöllä tilasta on, ja kuinka usein hän on ollut tilassa aikaisemmin. Osa tutkimukseeni vastanneista henkilöistä oli käynyt siunauskappelissa jo useasti aikaisemmin, ja tila liittyi jo heidän lapsuudenkokemuksiinsa.

Erilaiset tilat ja niissä syntyneet kokemukset vaikuttavat oman identiteettimme muotoutumiseen. Ajallisuus ja tilan muistaminen voivat olla myös yhteisenä kokemuksena ihmisjoukolle. Kun tilalle syntyy ajallista syvyyttä, kun aika muuttaa paikkaa, se säilyy asukkaittensa kollektiivisena muistina.¹⁸⁰ Tilassa on sosiaalinen ulottuvuus. Henri Lefebren mukaan tila itsessään on sosiaalinen ja sosiaalisesti tuotettu. Tila on sosiaalisten suhteiden läpäisemä ja se tuottaa sosiaalisia suhteita.¹⁸¹

Tila ei siis ainoastaan rakennustaiteellisena konstruktiona tuota sille merkityksiä, eikä tilassa ole siis vain yhdenlaista merkitystä. Maurice Merleau-Ponty on ilmaissut, että tiloja on yhtä monta kuin on tilallisia elettyjä kokemuksiakin¹⁸².

3.2.2 Surun tila, kuolemakäsitys ja tilakokemus

Ihminen elää pitkälti sen kuvitelman varassa, että elämä on muuttumaton. Taide ja kirjallisuus ovat paljastaneet rationaaliselle tajunnallemme myös sen, mikä on absurdia,

¹⁷⁷ Bachelard 2003, 66.

¹⁷⁸ Pallasmaa 1993, 78.

¹⁷⁹ Nyman 1989, 7.

¹⁸⁰ Forss 2007, 83.

¹⁸¹ Saarikangas 2006, 66.

¹⁸² Saarikangas 2006, 44.

epätäydellistä ja katoavaa. Kuoleman läsnäolo esimerkiksi kaikessa kirjallisuudessa suhteuttaa arvoja ja asenteita. Tarmo Kunnas on eksistenssifilosofoja mukailleen kirjoittanut:

”Elämän arvon ymmärtää vasta, kun on tietoisuus kuolemasta ja on suoranaudessa kuolemanvaarassa.”

Taiteessa ja kirjallisuudessa kuolemantietoisuus ei kuitenkaan merkitse pessimismää, masennusta ja luopumista vaan päinvastoin haastetta, jonka vastaanottamisesta on myönteisiä seurauksia.¹⁸³ Myös kuoleman arkkitehtuuri pyrkii, paitsi vain esittämään kuvia tuonpuoleisesta, myös lohduttamaan niiden avulla.

Sureva henkilö on kohdannut läheisen menetyksen lopullisuuden, mutta samalla saattotilanne ehkä muistuttaa häntä hänen oman elämänsä rajallisuudesta. Surun tila on sekä psyykinen että fyysinen tila. Sarah Morris erottaa surussa kolme päävaihetta, joista ensimmäistä hän kuvaa tunneshokiksi, jolloin henkilö elää epätodellisuuden tilassa. Tunteet vaihtelevat tyyneydestä hysteriaan. Ensimmäinen surun vaihe ajoittuu välittömästi läheisen kuoleman jälkeiseen aikaan.¹⁸⁴ Lähiomaisen on tällöin myös hoidettava hautaamiseen ja hautajaisiin liittyvät järjestelyt. Hänen mielentilansa voi siis siunaustilaisuudessa olla surullinen, ahdistunut, väsynyt tai jopa väliaikaisesti huojentunut. Kaikki tämä vaikuttaa myös hänen havainnointiinsa. Lapsi saattaa havainnoida tilassa erilaisia asioita kuin aikuinen. Vainajalle kaukaisempi saattoväki saattaa tuntea siunauskappelissa paitsi surua, myös varovaista ahdistusta suhtautumisessa omaisia kohtaan.

Pirkko Siltalan mukaan omaisten menetysprosessiin kuuluu aluksi kuolleen omaisen interjektio, sisäistäminen ja samastuminen. Mielikuvissa ja muistoissa kuollutta ei tarvitse menettää koskaan. Aluksi menetetyistä ihmisestä palaa mieleen hyviä ominaisuuksia, niitä, joita kaivataan.¹⁸⁵

¹⁸³ Kunnas 1989, 71.

¹⁸⁴ Morris 1970, 12-14.

¹⁸⁵ Siltala 1985, 181-182.

Käsityksellä tarkoitetaan ihmisen luomia mielikuvia asioista uuden kokemuksensa kautta, ja tähän olemassa olevaan mielikuvaan hän vertaa uutta kokemustaan. Käsitys on tapa, jolla ihminen on suhteessa maailmaan ja havaitsee itsensä suhteessa maailmaan. Esimerkiksi käsitys kuolemasta on ihmisille erilainen ja vaihdellut eri aikoina. Kuolemakäsityksellä on ollut vaikutuksensa arkkitehtuuriin ja sillä on vaikutuksensa myös henkilön ajatusmaailmaan ja kokemuksiin.

Fenomenologinen filosofia sisältää ajatuksen, että ihminen on perustaltaan yhteisöllinen¹⁸⁶. Ihminen on sidoksissa siihen kulttuuriin, jossa hän on elänyt ja havainnoi asioita sen kulttuurin kautta¹⁸⁷. Entisaikaan traditiosta ohjautunut sosiaalinen elämä tarjosi vakiintuneilla tavoillaan ja käytännöillään turvaa jäsenilleen. ”Kuolema oli ei-toivottu, mutta perin tuttu vieras.”¹⁸⁸ Kuolema oli, paitsi kuolevan henkilön, myös perheen, suvun ja jopa koko kyläyhteisön yhdessä kokema asia. Koska kuolema tapahtui kotona, lapsetkin joutuivat sen kanssa tekemisiin jo varhain.¹⁸⁹ Vainajaa pidettiin avoimessa arkussa muutama vuorokausi kuoleman jälkeen, ja jokaisen perheenjäsenen tuli vielä kerran tervehtiä vainajaa.¹⁹⁰ Talvi- ja jatkosodan aikana ja jälkeen ilmaantui Suomessa uusia kuolemankulttuurin muotoja, kuten kunniakäynnit sankarihaudoilla ja kynttilät hautausmailla, mutta sotien jälkeen arvomaailma Suomessa myös muuttui. Samalla muuttuivat näkemys kuolemasta ja siihen liittyvät käytännöt.¹⁹¹

Juha Pentikäinen on siteerannut ranskalaista sosiaalishistorioitsijaa Philippe Ariés'ta, joka on arvellut modernin eurooppalaisen kuolemakäsityksen olevan kuoleman kieltävä. Syitä tähän tilanteeseen on Ariés'n mukaan ensinnäkin usko teknologian mahtiin ja luonnon täydelliseen hallintaan. Erityisesti usko moderniin lääketieteeseen on niin vahva, että kuolema voidaan ikään kuin unohtaa. Pentikäinen itsekin mainitsee nykykulttuurin muodostuneen maailmankuvaltaan kuoleman kieltäväksi. Ihmiset ovat ajautuneet yhteisöistään erilleen, eikä 1900-luvun ihminen ole kyennyt romantisoimaan kuolemaa, vaan tuntee kuoleman samalla tavoin vastenmieliseksi, kuten vanhuuden ja sairaudenkin. Kärsimykselle, pahalle ja kuolemalle ei tunnu enää löytyvän uskottavia

¹⁸⁶ Saarikangas 2006, 40.

¹⁸⁷ Esim. Pallasmaa 1993, 12.

¹⁸⁸ Heikkilä & Jokivuori 1994, 149.

¹⁸⁹ Heikkilä & Jokivuori 1994, 149.

¹⁹⁰ Heikkilä & Jokivuori 1994, 140-141, 149.

¹⁹¹ Pentikäinen 1990, 194-195; Heikkilä & Jokivuori 1994, 140-141.

selityksiä ja symboleja.¹⁹² Kuolemasta on tullut persoonaton, aivan kuin ihmisen normaaliin elämänkaareen kuulumaton asia¹⁹³. Välitön kokemus kuolemasta kuitenkin puuttuu. Kuoleman historia on niiden vastausten historiaa, joita yksilöt, yhteisöt ja kulttuurit ovat pyrkineet antamaan ihmisen vaikeimpaan kysymykseen.¹⁹⁴

Kristinusko on jo keskiajalta edustanut virallista näkemystä kuolemasta, kansanuskon kokemukselliset ja rituaaliset mallit taas epävirallista.¹⁹⁵ Kai Heikkilä ja Pertti Jokivuori mainitsevat teoksessa *Kuoleman salaisuus* kristinuskon edustavan uskonnollista lohdutustekniikkaa kuolemista vastaan lähes puhtaimmillaan, lähestyvän surevaa ns. lohdutusmenetelmin. Lohdutusmenetelmät ovat tapoja, joilla ihminen pyrkii tekemään ajatuksen elämän päättymisestä edes jotenkin siedettäväksi. Kristinuskossa kuolema nähdään matkana parempaan elämään ja toive jälleennäkemisestä säilyy. Eräs rationaalista lohdutusmenetelmistä on ajatus siitä, että yksilön elämä jatkuu hänen jälkeläisissään. Toinen on ajatus, että ihminen on osa luonnon kiertokulkua ja kolmas se, että vaikka henkilö kuolee, muisto hänestä elää yhä.¹⁹⁶

Raamatussa on kaksi kuolemaa koskevaa päänäkökohta. Sen mukaan kuolema on sekä kaikille ihmisille synnistä tuleva Jumalan rangaistus. Toisen kuolemaa koskevan päänäkökohdan mukaan kuolema on Jeesuksessa Kristuksessa kaikille ihmisille tarjottu tie kuolemasta autuuteen.¹⁹⁷ Jeesuksen ylösnousemus ja kuoleman voittaminen ovat kristinuskon keskeisin oppisisältö.

Heideggerilaisessa ajattelussa ihmisen olemiseen liittyy koko ajan mahdollisuuksien etsiminen. Martin Heidegger ei nähnyt kuolemaa elämän täyttymyksenä, vaan osana olemista. Ihminen osaa antaa arvoa elämälle, jos hän osaa ajatella kuolemaa. Nietzsche taas syytti myöhäistä antiikkia siitä, että se oli menettänyt traagisuuden tajunsa, spontaaniin, luonnolliseen elämään, ja että ihmisen olisi myönnettävä, että kärsimys, sairaus ja kuolema ovat elämän perusulottuvuuksia.¹⁹⁸

¹⁹² Pentikäinen 1990, 197; Heikkilä & Jokivuori 194, 158.

¹⁹³ Heikkilä & Jokivuori 1994, 22-23.

¹⁹⁴ Heikkilä & Jokivuori 1994, 18-19.

¹⁹⁵ Pentikäinen 1990, 203.

¹⁹⁶ Heikkilä & Jokivuori 1994, 168-171.

¹⁹⁷ Heikkilä & Jokivuori 1994, 47-48, 53.

¹⁹⁸ ”Kuolema Martin Heideggerin ajattelussa”. Prof. Tarmo Kunnaksen luento 21.9.2009. MLA.

Kuolema voidaan siis nähdä biologisen elämän päättäjänä, osana luonnon kiertokulkua tai matkana parempaan. Kuolemakäsitys on heijastunut siunauskappelleiden arkkitehtuurissa eri aikoina eri tavoin. Sen muutos alkoi näkyä siunauskappeliarkkitehtuurissa yhteytenä ympäröivään luontoon 1918 Tukholman metsähautausmaan kappelin valmistumisen myötä.¹⁹⁹ Tarmo Kunnaksen mukaan halu kokea ilmiöt välittömämmin ja puhtaammin lähensi modernia taidetta ja fenomenologiaa. Myös arkkitehtuuria jouduttiin 1950-1960 -luvulle tullessa mieltämään entistä enemmän fenomenologian ehdoilla. Heideggerilaiseen ajatteluun pohjautuen voitiin Kunnaksen mukaan kysyä esimerkiksi seuraavaa:

*”Onko elämys ja kokonaisvaltainen inhimillisen kehon kokemus ainoa tuntemamme todellisuus vai voivatko rationaalinen ja looginen ajattelu korvata ne tai tarvitseeko rakentaminen ”jumalia” inspiraationsa lähteeksi, olettamusta uskonnollisen kunnioituksen välttämättömydestä arkkitehtuurissa?”*²⁰⁰.

Suomalainen yhteiskunta on aikojen saatossa muuttunut, ja myös suomalaisessa hautauskulttuurissa on tapahtunut muutoksia. Käsitys kuolemasta on muuttunut. Kuolemasta on nykyaikana tullut vieroksuttava, kartettava ja unohdettava ilmiö, niin paljon kuin sitä tiedotusvälineissä päivittäin esille tuodaankin. Kun ennen kuoltiin tavallisesti kotona, on kuolema tänä päivänä lähes poikkeuksellisesti siirretty erilaisiin laitoksiin. Hyvin paljon on ihmisiä, jotka kuolevat yksin, ilman että heillä olisi ketään läheisiä saattajina viimeiselle matkalle. Kuolemaan liittyvät rituaalit ovat aina merkinneet turvaa, paitsi kuolevalle, myös vainajan läheisille ja koko yhteisölle. Nämä kuolemanrituaalit poikkeavat eri kulttuureissa toisistaan, mutta yhteistä niille on kuolemaa kunnioittava asenne. Tapani Erämaja on kirjoittanut, että nykyajan ihminen saattaa toimia näiden rituaalien mukaan, mutta ei kuitenkaan ymmärrä niiden merkitystä²⁰¹. Pirkko Siltalan mukaan vanhan kansan tavat ja riitit eivät enää sellaisenaan ole tarkoituksenmukaisia tässä yhteiskunnassa, mutta perinteenä ne kuitenkin opettavat turvautumaan surussa toinen toisiinsa eikä eristämään kuolleen omaisia²⁰².

¹⁹⁹ Pöykkö 1989, 91.

²⁰⁰ Kunnas 2008, 27-28.

²⁰¹ Erämaja 2006, 69.

²⁰² Siltala 1985, 169.

4. KOKEMUKSIA SIUNAUSKAPPELEISSA

Vaikuttavassa arkkitehtuurielämyksessä herkistyy ihmisen koko ruumiillinen ja tajunnallinen vastaanottokyky. Juhani Pallasmaa liittää arkkitehtuurielämykseen myös Maurice Merleau-Pontyn käsitteen kehollisuudesta. Kokemuksen kokonaisvaltaisuuden ja moniaistisuuden vuoksi on elämyksen rakennetta vaikea tavoittaa. Tuossa kokemuksessa yhdistyvät biologinen ja kulttuuriperäinen, kollektiivinen ja yksilöllinen, tietoinen ja tiedostamaton, erittelevä ja tunteenomainen, mielellinen ja ruumiillinen.²⁰³ Tekemieni haastattelujen ja kyselyjen sekä oman kokemukseni perusteella voin sanoa, että siinä kokemuksessa, joka omaisella siunauskappelissa on, yhdistyvät nuo kaikki edellä luetellut arkkitehtuurielämyksen piirteet.

Tutkielmani aineiston analyysi etenee seuraavalla tavoin: tutkimuskysymyksiini viitaten etsin vastauksia siihen, millainen läheistään saattavan henkilön tilakokemus siunauskappelissa on, ja miksi tuo tila on hänelle merkityksellinen. Tarkastelen arkkitehdin keinoja suunnitella kyseessä olevaa tilaa surevalle henkilölle ja lohduttaa tätä. Kyky käsittää ja täsmentäen sanottuna tiedostaa noita keinoja riippuu, paitsi henkilön mielentilasta, myös esimerkiksi hänen kulttuuritaustastaan ja sen kautta opituista käsityksistä.

Aistimukset, kokemukset ja tunteet ovat kulttuurisidonnaisia. Kokemusmaailmamme ja kokemuksemme ovat aina kulttuurisesti määräytyneitä ja määräytyviä kokonaisuuksia. Yhden subjektin kokemusten tutkiminen on kannattavaa koko kulttuurin tutkimisen kannalta. Kaikkien kokemusten kautta voidaan päästä käsiksi kulttuurien syvärakenteisiin.²⁰⁴ Kuitenkin, vaikka henkilöiden kokemuksissa olisi yhtäläisyyksiä, kokemus on havainnoivalle henkilölle oma ja ainutlaatuinen²⁰⁵.

Koko tutkimuksen taustalla on myös ajatus siitä, että arkkitehtuurin ja henkilöiden kokemusten kautta heijastuisi asioita myös oman aikansa kuolemakäsityksestä. Aloitan vastausten analysoimisen tarkastellen tilassa tapahtuvia havaintoja edeltäviä seikkoja ja siirtymällä sen jälkeen selvittämään, millaisia aistimuksia henkilö siunauskappelissa

²⁰³ Pallasmaa 1993, 85.

²⁰⁴ Laitinen 2004, 3.

²⁰⁵ Saarikangas 2006, 44.

tunne-elämysten vaihtuessa kokee. Käytän aineiston analysoinnissa suoria sitaatteja henkilöiltä kyselylomakkeen tai haastatteluun saamista vastauksista tai viittaan vastauksista tekemiini yhteenvedoihin (LIITTEET 8-17). Taulukoiden otsikoista käy ilmi, ovatko niissä mukana tutkimuksen kaikki vastaukset vai ainoastaan kokemuksiin pirkanmaalaisissa siunauskappeleissa liittyvät vastaukset. Vastauksesta kyselylomakkeeseen käytän merkintää K ja haastattelusta merkintää H. Asiayhteydestä riippuen olen viitannut myös siihen, onko vastaus saatu jo alustavassa kyselyssä, tai mihin Pirkanmaan siunauskappeleista vastaus liittyy.

4.1 Saapuminen siunauskappeliin

Jo tutkimusta suunnitellessani ajattelin niitä arkkitehtuurin peruselämyksiä, joita Juhani Pallasmaan mukaan saattaisivat olla esimerkiksi jo aikaisemmin mainitsemani seuraavankaltaiset kokemukset: rakennuksen lähestyminen, rakennuksen vaikutuspiiriin tulo tai sen hallitsemaan reviiriin astuminen.²⁰⁶ Mietin, tulisivatko nämä esille myös henkilöiden tilakokemusta siunauskappelissa koskevissa vastauksissa.

Aloitin kyselylomakkeen ja haastattelun kysymykset taustakysymysten jälkeen pyytämällä henkilöä kuvailemaan saapumistaan siunauskappeliin selvittääkseni rakennuksen vaikutuspiiriin tulemistä eräänä arkkitehtuurielämyksenä. Useimpia tutkimukseni kohteeseen liittyvistä siunauskappeleista lähestytään kävellen käytävää kappelille hautausmaan portilta saakka. Vain Toijalan uudessa siunauskappelissa ja Kurun Tammikankaan kappelissa kulkuneuvojen pysäköintialue on hyvin lähellä kappelin piha-aluetta tai sen yhteydessä.

Kysymysteni taustalla on myös sama ajatus kuin ruotsalaisilla arkkitehteilla, joiden 1900-luvun alkupuolella suunnittelema Tukholman uusi hautausmaakulttuuria mullistava Skogskyrkogården kappeleineen vaikutti myös suomalaisiin arkkitehteihin; se että hautausmaalla liikkuminen ja askeleet kohti siunauskappelia asettavat jo sinänsä henkilön tiettyyn mentaaliseen vireeseen. Tukholman metsähautausmaan suunnittelijat Gunnar Asplund ja Sigurd Lewerenz kiinnittivät erityistä huomiota omaisten koko hautaustapahtuman aikana kulkeman reitin maisemiin. He loivat hautaustilaisuuteen

²⁰⁶ Pallasmaa 2005, 93-94.

oikeanlaista tunnelmaa erilaisilla maastonmuodoilla, kasvillisuudella ja rakenteilla sekä kappelin valaistusoloilla. Kappelin sisääntuloreiteillä tunnelmaa tiivistettiin itse kappeliin ollessa intensiivisiä tiloja, jotka ulostuloreiteillä uudelleen avautuivat.²⁰⁷

Saamieni vastausten perusteella tuo pienikin matka portilta kohti kappelia on henkilölle erityisen merkityksellinen. Se valmistaa henkilöä kohtaamaan tilanteen siunauskappelissa. Samalla se edeltää kappelitilassa tapahtuvia havaintoja esimerkiksi siten, että kappelitilaan astuminen tapahtuu toisen tunnetilan vallitessa kuin sinne käveleminen, tai että kävellessä mielessä ollut ajatus tai näkymä seuraa henkilöä vielä kappelitilaankin. Myös valaistusolosuhteissa tapahtuu usein muutos. Tämä kaikki vaikuttaa henkilön havainnointikykyyn.

Lähestyessään siunauskappelia henkilö ei siis tee sitä vain tulevaan tilaisuuteen keskittyen, vaan hän kantaa mukanaan monia ajatuksia menneestä, nykyisestä tai tulevasta, liittyivätpä ne sitten ympäröivän hautausmaan kautta poisnukkuneisiin läheisiin tai henkilöön, joka kappelissa kohta siunattaisiin haudan lepoon. Kyselylomakkeeseen saamieni vastausten mukaan myös ympäröivä luonto ja vuodenaika vaikuttavat ajatuksiin siunauskappelia lähestyttäessä. Eräs Maurice Merleau-Pontyn näkökulmista kehollisuuteen on myös toisen ihmisen läsnäolo.²⁰⁸ Henkilö voi jo saapuessaan kappeliin kohdata myös toisia surevia

Sureva henkilö ei siis saavu tuohon tilaan 'tyhjästä'. Henkilö havainnoi ympäristönsä tapahtumia omasta kehostaan käsin, joka on on tiedostava, käsittävä, ymmärtävä ja muistava keho. Kehollinen liike ilmenee jo havaitsevassa ja kohteeseen keskittyvässä katseessa ja toteutuu aina tiettyssä taustassa ja tilassa. Juuri kehollinen liike vie henkilön asioiden yhteyteen ja niiden keskelle. Liikkuva keho on kehollisen tilan oleellinen lähde ja keskipiste. Liikkuvana ja toimivana keho elää tässä esineiden maailmassa, josta tulee sille eletty tila. Keho kantaa mukanaan mennyttä, nykyistä ja tulevaa aikaa. Kehollinen aika on nykyisyyttä, jossa mennyt ja tuleva ovat läsnä 'nykyisyyden kentässä'.²⁰⁹

²⁰⁷ Pöykkö 1989, 90-92.

²⁰⁸ Merleau-Ponty 1968, 4-11.

²⁰⁹ Merleau-Ponty 1945, 344.

K1: *”Kyllä hautausmaan läpi kävelystä tulee fiilis tilaisuuteen kuuluen. Surullinen, mutta ihan hyvällä tavalla”* ²¹⁰.

H1: *”Kappeliin kävellessä tulevat mieleen sukulaiset, joita on haudattu sekä oikealle että vasemmalle puolelle käytävää; muistaa, että kuka on missäkin”* ²¹¹.

K2: *”Kappeliin vie kaksi porttia. Tapasin ja näin matkalla tuttuja ja sukulaisia ja mietin ihmisen elämää ja kuoleman jälkeistä tulevaa. Talvinen aurattu käytävä, portaiden jälkeen siirrytään suoraan kappeliin. Kävely valmisti hartaaseen tilaisuuteen”* ²¹².

K3: *”Saavuin sivuportin kautta, oli kesäkuun alku, helteinen aamupäivä. Aurinko paistoi ja linnut lauloivat ja huomasin hautausmaan vehreyden ja kukkaistutukset haudoilla. Näin omaisten ja ystävien pieninä ryhmittyminä juttelemassa, ja he tulivat meitä kättelemään ja tervehtimään. Ajattelin, että kunpa kaikki menisi hyvin. Ajattelin, että luonnon kauneus ja kuolema eivät nyt tällä hetkellä sovi yhteen yhtään!”* ²¹³.

K2: *”Saavuin hautausmaan portista yksin, talvella. Aurinko paistoi, ja näin portilla lähisukulaisia. Kun lähestyin kappelia, ajattelin, että tämä on nyt se hetki elämässä...Saattelen isää! Kappelissa sisällä havaitsin ensin sukulaiset ja tuttavat. Tie oli luminen, kauniskin...Olin halunnut kävellä siunauskappelille yksin. Olisin saanut kyydin, mutta en halunnut. Kappelissa istuin eturivissä, papista ja arkusta katsoen oikealla. Ikkunoista sädehti auringonpaiste lasimaalausten läpi. Kun tilaisuus oli ohi, havaitsin itsessäni surun. Oli aika haudata isä. Aurinko oli siirtänyt paikkaa, varjot olivat nyt eri kohdassa”* ²¹⁴.

Myös sillä on merkitystä, edeltääkö kappelisalia esimerkiksi portaikko, pylväikkö tai pienikin eteinen. Mikäli näitä ei ole, kokee henkilö kappelisalin tulevan eteen liian äkkiä.

²¹⁰ Kysely, Virtain Killinkosken siunauskappeli 30.5.2010. MLA.

²¹¹ Haastattelu, Virtain Killinkosken siunauskappeli 30.5.2010. MLA.

²¹² Kysely, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 8.6.2010. MLA.

²¹³ Kysely, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 22.6.2010. MLA.

²¹⁴ Kysely, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 1.6.2010. MLA.

K4: ”Oli syksy, lokakuun lopussa. Ensimmäinen muistikuvani on, että näin papin, joka kätteli minua. En saapunut kappelille portista. Selkeitä muistikuvia minulla ei ole. Kappelille kuljettiin suoraan parkkipaikalta”²¹⁵.

K5: ”Saavuimme pysäköintialueelta portaita nousten. Portaat, hiekkatie, ovi, eteinen. Näimme paikalla olevia omaisia ”²¹⁶.

K6: ”Saavuin Kalevantien portista. Oli talvinen pakkaskeli. Tulin aurattua käytävää pitkin kappeliin johtaville portaille. Ulko-oven takana oli laaja eteinen. Vilkasliikenteisen Kalevantien jälkeen saapuminen hautausmaan portista saa heti mielen rauhoittumaan. Matka kappelille on miellyttävä ja hiljainen hetki ”²¹⁷.

K7: ”Kävellen. Liikenteen melu jäi taakse. Ei ollut mitään porttia. Kappelissa oli kaunis eteispylväikkö, jota reunustivat villiviiniköynnökset, ennen kappeliin saapumista. Kuljin hiljaa kävellen. Eteistilassa ja kappelissa oli varjoisaa. Sai rauhassa ajatella asioita”²¹⁸.

K8: ”Hautausmaata edelsi sisääntulotie. Vainajan suku oli kerääntynyt kappelin eteen. Ajatukseni olivat tulevassa tilaisuudessa. Kappelin sisääntulotie oli muuttunut vastakkaiselle puolelle, ja myös siunaus toimitettiin kappelin toisessa päädyssä kuin aikaisemmin. Eteistä ei ollut, vaan ainoastaan oviliuska ”²¹⁹.

K9: ”Tie oli luminen, kauniskin. Kiviset, korkeat portaat johtivat kappelin eteiseen, joka oli huuruinen. Puiset, vanhan näköiset ovet olivat kappelitilan ja eteisen välissä. Taisivat olla sinisellä maalilla maalatut ”²²⁰.

K10: ”Saavuin portista. Oli kesä. Matka oli aivan lyhyt. En muista kuulleen tai nähneeni yhtään mitään. Ajatukset olivat vain siinä, että kuinka pystyn olemaan tilaisuudessa ”²²¹.

²¹⁵ Kysely, Akaan Toijalan uusi siunauskappeli 21.6.2010. MLA.

²¹⁶ Kysely, Akaan Toijalan uusi siunauskappeli 11.8.2010. MLA.

²¹⁷ Kysely, Tampereen Kalevankankaan siunauskappeli 12.8.2010. MLA.

²¹⁸ Kysely, Tampereen Vatialan siunauskappeli 1.8.2010. MLA.

²¹⁹ Kysely, Kurun Tammikankaan siunauskappeli 10.6.2010. MLA.

²²⁰ Kysely, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 2.6.2010. MLA.

²²¹ Kysely, Kurun Tammikankaan siunauskappeli 9.6.2010. MLA.

Kappelitilasta poistumiseen ei saamieni vastausten mukaan liittynyt niin vahvoja muistikuvia kuin kappelitilaan saapumiseen. Helpotuksen tunne mainittiin useassa vastauksessa. Osassa noita vastauksia tuo tunne liitettiin myös arkkitehtuuriin liittyviin seikkoihin: valaistus muuttui, tila avartui tai matka haudalle koettiin lyhyemmäksi kuin matka portilta siunauskappeliin. Suurissa kappeleissa, joissa toimitetaan toinen hautaan siunaaminen samaan aikaan, saattoi poistumistunnelma rikkoutua toisen hautajaistilaisuuden äänistä.

K11: *”Näin poistuessani auringonpaisteen. Tuli avaruuden ja vapauden tuntu kappeliin verrattuna”*²²².

K12: *”Poistuin kappelisalista hitaasti kävellen, ajatus oli vielä äskeisessä tilaisuudessa. Kappelin eteistilassa oli kuitenkin vastassa jo seuraavan tilaisuuden ihmisten hälinä. Poistuin samoja portaita kuin tullessani. Matka haudalle kesti kymmenisen minuuttia”*²²³.

K13: *”Koin helpotusta, kun siunaus oli toimitettu. Näin kantajat ja kärryt, joille arkku laitettiin. Kuulin kellot ja näin rinteellä suntion soittamassa niitä. Poistuimme samasta ovesta, kuin mistä olimme tulleet sisälle”*²²⁴.

K14: *”Eroa oli valon määrässä. Kevään voimakas valo ”löi vasten”. Kuulin puiden suhinaa. Matka oli lyhyt”*²²⁵.

4.2 Muistot, minuuks ja muut henkilöt tilakokemuksessa

Kun hautaan siunaaminen tapahtuu lapsuuden asuinpaikkakunnalla, sinne saatetaan palata kaukaakin. Samalla palataan lapsuusmuistoihin ja tavataan niitä henkilöitä, joita ei usein tavata. Siunauskappeli on eräs niistä monenlaisista tiloista, joiden kanssa ihminen on elämänsä aikana tekemisissä.

²²² Kysely, Kurun Tammikankaan siunauskappeli 8.6.2010. MLA.

²²³ Kysely, Tampereen Kalevankankaan siunauskappeli 13.8.2010. MLA.

²²⁴ Kysely, Kurun Tammikankaan siunauskappeli 11.6.2010. MLA.

²²⁵ Kysely, Jyväskylän yliopiston TAHI-opiskelija 1.5.2010. MLA.

Suunnitellessani kyselylomakkeen ja haastattelun kysymyksiä havaintoihin liittyen, olivat niiden taustalla ne havainnot, jotka tein vieraillessani syksyllä 2009 pirkanmaalaisissa siunauskappeleissa. Fenomenologisen erittelyn tärkeimpiä ”raaka-aineita” ovat varhaiset muistot²²⁶. Aloitinkin tutkimukseni havainnoimalla Virtain uuden hautausmaan siunauskappelia, johon minulla liittyy muistoja lapsuudesta lähtien, ja jonka muistikuvaa olen huomannut kantavani mukani aina astuessani toiseen siunauskappeliin. Gaston Bachelard kirjoittaakin, että kun uneksumme, elämämme erilaiset asumukset asettuvat sisäkkäin ja varjelevat kaukaisten päivien aarteita²²⁷. Myös siunauskappelin ympäristöön saattaa liittyä lapsuuden muistikuvia:

*K2: ”Nallentietä pitkin on paljon kuljettu lapsena, leikittiin, ajettiin potkukelkalla tai pyörällä. Tosi tutut reitit. Joskus käytiin hautausmaalla kastelemassa kukkia, kun oltiin lapsena leikkimässä sillä suunnalla ”*²²⁸.

Vieraillessani siunauskappeleissa syksyllä 2009, niissä ei ollut tilaisuutta. Huomasin esimerkiksi sen, että Virtain uuden hautausmaan siunauskappelista tein aivan toisenlaisia havaintoja, kuin mitä muistikuvini siellä olleista tilaisuuksista sisältyy. Havaitsin kappelissa yksityiskohtia, joita en tilaisuuksien aikana ollut havainnut. Olin kappeleissa myös pääasiassa aivan yksin, ja havaintoni rajoittuivat ainoastaan näköhavaintoihin.

*”Lasimaalaukset olivat tallella, nuo lasimaalaukset, jotka olisin lapsena halunnut värittämättöminä värityskirjaani. Lattiakin oli sama, mutta penkkien väritys oli muuttunut ja lamput olivat poissa. Hassua, tarkistaessani asiaa isän hautajaisista tehdystä valokuva-albumista, huomaan, että ovathan ne penkit olleet siniset jo vuonna 2001 ja katosta riippuvat lamput jo silloinkin kadonneet”*²²⁹.

Henkilölle hänen oma sisäinen tilansa ja siunauskappeliarkkitehtuurin kokeminen on myös minuuden kokemista. Filosofin Michel Foucaultin mukaan sisäinen tila on ensimmäisten havaintojemme, unelmiemme ja intohimojemme tila²³⁰.

²²⁶ Pallasmaa 1993, 78.

²²⁷ Bachelard 2003, 78.

²²⁸ Haastattelu, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 1.6.2010. MLA.

²²⁹ Tutkimuspäiväkirja 25.9.2009. MLA.

²³⁰ Saarikangas 2006, 40.

Arkkitehtuurikokemus koskettaa meitä, koska kuuntelemme intensiivisesti itseämme.²³¹ Tilakokemus ei kuitenkaan synny vain kokijan omasta tahdosta, hänen ajatuksistaan, kuvitelmistaan ja sisäisestä historiasta, vaan myös tilan muodolla on merkitystä.²³²

H2: ”*Se on sellainen hirsinen, kotoinen, ystävällinen rakennus, niin kuin mökki metsän keskellä. Vanha ja kaunis. En olisi vaarin hautajaisia oikein muualle osannut kuvitellakaan. Vaari teki aina paljon puutöitä, ja minä katselin pienenä vieressä. Kohti kappelia kulkiessani tulivat mieleen kaikki nämäkin muistot* ”²³³.

Sosiaalinen konteksti on myös aina mukana tilakokemuksessa. Henri Lefebren mukaan tila on sosiaalinen ja sosiaalisesti tuotettu. Tila tuottaa sosiaalisia suhteita ja on sosiaalisten suhteiden läpäisemä.²³⁴ Henkilön tilakokemuksessa siunauskappelissa ovat mukana, paitsi muistot edesmenneestä läheisestä, myös muistot niistä henkilöistä, jotka ovat jakaneet surevan henkilön kanssa surun ja tilan jo aikaisemmissa tilaisuuksissa siellä. Tilan muistaminen voi olla saattojoukon yhteinen kokemus. Kun aika muuntaa ja muuttaa paikkaa, sille syntyy ajallista syvyyttä ja kaiken aikaa se on asukkaidensa kollektiivisena muistina²³⁵.

K2: ”*Tunnelmaan vaikutti se, että kappeli oli vanhanaikainen ja tuttu. Eniten tuohon tunnelmaan vaikuttivat sukulaiseni, yhteinen historia. Useat meistä olivat olleet aikaisemmin muiden yhteisten sukulaisten kanssa saattotilaisuudessa täällä*”²³⁶.

Kirsi Saarikangas on tuonut esiin, että liike, tapahtuminen ja tilassa liikkuminen ovat olennaisia tilan aistimisessa ja havaitsemisessa ja sen merkitysten muodostumisessa. Tilan merkitykset muotoutuvat, paitsi tietoisesti, myös tiedostamattomasti tilaa käytettäessä liikkeiden, aistimusten, kosketusten, tuoksujen ja äänien kautta. Tällöin voimakkain tilan aistimus ei välttämättä aina olekaan visuaalinen.²³⁷

²³¹ Pallasmaa 1993, 107.

²³² Laine & Kuhmonen 1995, 133-134.

²³³ Haastattelu, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 21.6.2010. MLA.

²³⁴ Saarikangas 2006, 66.

²³⁵ Forss, 2007 83.

²³⁶ Kysely, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 1.6.2010. MLA.

²³⁷ Saarikangas 2006, 45.

H2: ”Se oli pysäyttävä ja epätodellinen hetki, kun nousi matalat portaat, meni eteisen läpi, saapui kappeliin sisälle ja näki arkun. Sitten vasta havaitsi muut sukulaiset siinä ympärillä. Se tunnelma oli jotenkin punertava, mutta se ei johtunut valaistuksesta. Ehkä se tuli arkun sävystä ja ruusuista ja seinistä tai epäilen, vaan jotenkin omasta mielestäni. Muistan sen punertavuuden kuitenkin vieläkin hyvin selkeästi”²³⁸.

Tulen tutkimukseni seuraavassa alaluvussa tarkastelemaan aistimusten mukaan ryhmiteltynä niitä havaintoja, joista henkilöillä on muistikuvia siunaustilaisuudesta. Arkkitehtuurin muotokielellä on tutkimukseni vastaustenkin mukaan oma vaikutuksensa tilan kokemiseen, ja arkkitehtuuriin liittyviä havaintoja ja niitä asioita, joita arkkitehti ottaa huomioon siunauskappelia suunnitellessaan, käsittelen omassa alaluvussaan.

4.2.1 Mitä henkilö havaitsee surun tilassa?

Tässä maailmassa näkyvä ja näkymätön kietoutuvat toisiinsa. Havainto on aina tietyn kentän, tietyn horisontin aukeamista, jossa välimatkat, piilossa ja muualla jatkuva kokonaisuus kaikkienensa antavat meille meidän kokemuksemme. Näkyvä piilottaa ja paljastaa olevan kokonaisuuden jatkumisen toiste ja toisaalla. Näkyvä nykyhetki on merkitsevä juuri sen latentin, menneen, tulevan ja muualla olevan kautta, jonka se ilmaisee salaa.²³⁹

Tekemieni haastattelujen ja kyselylomakkeiden vastauksista käy ilmi, että henkilön havainnot siunauskappelissa koostuvat moniaistisista havainnoista (LIITE 8). Siunauskappeli on liikkumisen kannalta tilana rajoitetumpi kuin moni muu tila, ja henkilön paikka tuossa tilassa ja hautajaissaattueessa on määritelty sen mukaan, mikä on hänen suhteensa vainajaan²⁴⁰. Siunauskappelikin on tila, joka (hienovaraisesti) säätelee ja järjestelee ihmisten sosiaalisia suhteita. Michel Foucaultin mukaan arkkitehtonisen tilan voi ymmärtää vallan verkostoksi, joka säätelee ja jäsentää ihmisten sosiaalisia suhteita²⁴¹. Kirsi Saarikangas mainitsee, että tilajärjestelyt muistuttavat meitä

²³⁸ Haastattelu, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 21.6.2010. MLA.

²³⁹ Merleau-Ponty 1968, 113-114.

²⁴⁰ *Hautajaiset – Tilaa jaetulle surulle.*

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/AADBCA73978D71C9C2256FEA003B931D?OpenDocument&lang=FI>.

Viitattu 4.12.2010.

²⁴¹ Esim. Saarikangas 2006, 70.

mahdottomista ja mahdollisista liikkeistä tilassa²⁴². Jo tilajärjestelyt siunauskappelissa vaikuttavat, paitsi henkilön mielialaan, myös havainnointiin.

K11: ”Kuljin tyttäreni kanssa avaraa käytävää, nousimme portaat pieneen eteiseen ja sen jälkeen kappeliin, jossa ei ole mielestäni mahdollisuus noudattaa etiketin mukaista istumajärjestystä, mutta poistuessamme arkun jäljessä kuitenkin sitten noudatimme sukulaisuusjärjestystä”²⁴³.

Havaintoihin siunauskappelista vaikuttaa myös se, millainen suhde henkilöllä on tuohon tilaan, ja kuinka monta kertaa aikaisemmin hän on siellä ollut. Kokemuksistaan Kurun Tammikankaan kappelissa kertoneet henkilöt olivat olleet siellä siunaustilaisuudessa monta kertaa aikaisemminkin ja he tekivät kappeliin liittyen hyvin yksityiskohtaisia havaintoja, mutta tämän lisäksi havainnoinnissa vaikutti se, että heille oli rakentunut lämmin suhde tuohon tilaan. Kokijan mielikuva tilasta voi kuitenkin myös muuttua. Kirsi Saarikankaan mukaan tila ei ole koskaan valmis, vaan sen merkitykset muokkaantuvat ajan ja käytön myötä²⁴⁴.

Haastattelujen ja kyselylomakkeiden vastauksissa tuli eri yhteyksissä esille se tunnetila, jota henkilö siunauskappelissa kokee. Surun tila on ymmärrettävästi vallitsevin tunnetila, mutta vastauksista tuli esiin myös esimerkiksi omissa ajatuksissa oleminen. Maurice Merleau-Pontyn tavoin ajateltuna ihminen on silloinkin suuntautunut maailmaan, mutta paikoiltaan. Liike on lähinnä katseen liikettä, joka ei havaitse selkeästi, ei kenties havaitse edes toisten surijoiden kasvoja. Gaston Bachelard ilmaisee termillä ’mittaamattomuus’ tilaa, joka on meissä. Mittaamattomuus kytkeytyy eräänlaiseen olemisen laajenemiseen, jota elämä hillitsee ja jonka harkinta uudelleen pysäyttää, mutta joka jälleen käynnistyy yksinäisyydessä. Heti, kun ihminen on liikkumatta, hän on toisaalla; uneksimassa mittaamattomassa maailmassa. Mittaamattomuus on liikkumattoman ihmisen liikettä.²⁴⁵

K5: ”Istuin siellä kappelissa ja katselin ikkunasta kappelin puutarhaan. Muistin viimeistä tapaamistamme hoitokodissa ja keskusteluumme siellä. Miten aurinko ja tuuli

²⁴² Saarikangas 2006, 73.

²⁴³ Kysely, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 8.6.2010. MLA.

²⁴⁴ Saarikangas 2006, 13.

²⁴⁵ Bachelard 2003, 382.

*ovat ihmiselle aivan olennaisia asioita. Miten niistä nauttii, kuten kasvattaessasi kukkasia ja meille kaikkia yrtejä ja juureksia, uusia kokeilujakin, vain muutama viikko sitten – valkoisia mansikoita! Ihmisen elinpäivät ovat todellakin niin kuin ruoho”*²⁴⁶.

Keho on maailman välittäjä. Merleau-Ponty kirjoittaa ’kehoskeemasta’, jolla hän tarkoittaa aistimisen ykseyttä, aistien ja liikkeen ykseyttä. Kehomme määrittää, mitä havaitsemme, ja mitä aistimme. Liikkuva kehomme havaitsee esineet aina tietystä horisontista. Kehonsa avulla henkilö on tietoinen paikastaan tietyssä tilassa.²⁴⁷ Siunaustilaisuudessa ollut henkilö kykenee kyselyni mukaan varsin selkeästi muistamaan saapumisensa arkun ääreen kappeliin ja oman paikkansa kappelissa.

Siunaustilaisuudessa arkku on yleensä asetettu valmiiksi siunauskorokkeelle eli katafalkille kirkon tai kappelin alttarin eteen. Arkkua on käytetty jo erikristillisellä ajalla. Kristinuskon myötä tapa ei hävinnyt, mutta Bysantin perinteessä arkkua ei käytetty, vaan vainaja haudattiin voideltuna öljyllä ja hyväntuoksuisilla yrteillä ja valkeaan vaatteeseen puettuna.²⁴⁸ Kirkkoja alettiin kristinuskon aseman yleistyessä 300-luvulla rakentaa itä-länsi-symboliikan mukaisesti. Ensimmäisissä kirkoissa sisäänkäynti oli idässä ja alttari lännessä. Myös Jerusalemin temppelin sisäänkäynti oli sijainnut idässä ja kaikkein pyhin ja siinä sijaitseva liiton arkki lännessä. 400-luvulta alkaen tuli kuitenkin yhä tavallisemmaksi, että kirkon kuori ja alttari sijoitettiin itäpuolelle.²⁴⁹ Siunauskappelissa katafalkilla oleva arkku on sijoitettu niin, että arkun pääpuoli on alttariin päin.

Tutkimuksessani saatujen vastausten mukaan henkilö tiedostaa ensin kappeliin saavuttuaan katafalkilla olevan arkun. Myös kappelin keskikäytävää koskien on tehty joitakin havaintoja. Kirkossa keskikäytävä symboloi ihmisen maanpäällistä vaellusta²⁵⁰; siunauskappelin keskikäytävä saattaa hänet maanpäälliseltä vaellukseltaan haudan lepoon. Vanhemmissa siunauskappeleissa, joihin tutkimukseni kohde liittyy, kuten Virtain uuden hautausmaan ja Kurun Tammikankaan kappeleissa, katafalkki, jolla

²⁴⁶ Kysely, Akaan Toijalan uusi siunauskappeli 11.8.2010. MLA.

²⁴⁷ Laine & Kuhmonen 1995, 56-57.

²⁴⁸ Kiiskinen 1992, 16.

²⁴⁹ Martling 1989, 31-35.

²⁵⁰ Lempiäinen 2002, 65.

ruumisarkku lepää, on tuotu saattoväen keskelle. Penkit tai tuolit ovat katafalkin ympärillä, jolloin saattaja näkee myös toiset saattajat.

Arkun lisäksi tai siihen liittyen nousevat myös havainnot kukista keskeisiksi. Olen ottanut näissä havainnoissa mukaan kukkavihkojen ja -seppeleiden lisäksi myös alttaripöydällä olevat kukat. Kukat ovat henkilöille läsnä myös tuoksuaistimuksen kautta. Hautajaisissa kukat ilmentävät elämän katoavaisuutta²⁵¹, mutta saattoväen kukkavihkot ja seppeleet kertovat heidän mukaansa myös kaipauksesta ja uudesta elämästä. Kukkien symboliikka voi merkitä eri asioita eri henkilöille.

H2: *”Toisaalta kukat arkulla ovat turhia. Vain tapa. Parempi antaa kukat ihmisen eläessä. Jos sitten haluaa myöhemmin muistella, niin kasvattaa vaikka niitä kukkia, joista vainaja eläessään piti, ja katselee niitä”*²⁵².

K18: *”Kukkaset kertovat kaipauksesta ja muistamisesta”*²⁵³.

Myös toisten ihmisten läsnäolon havaitseminen, liikehdintä ja kosketukset nousevat siunauksen aikaisista aistimuksista esiin. Merleau-Pontyn mukaan käsien keskinäinen kosketus on ymmärtämällä koskettamista, käsien keskinäisellä kosketuksella henkilö voi ymmärtää olemisen luonnetta ylipäätään²⁵⁴. Tavatessaan siunauskappelin portilla, henkilöt yleensä kättelevät. Kun ihminen kättelee, hän katsoo toista ihmistä silmiin. Nuo silmät eivät ole kättelijälle vain ’silmät päässä’, vaan näkevät ja ymmärtävät silmät, joiden merkitykset liittyvät toisen ihmisen kehoon, sen ilmeisiin, sanojen käyttämiseen tai sanattomuuteen. Keho on ekspressiivinen. Käteltävälle kättelijä ilmenee samalla tavoin.

Koska sama keho koskettaa ja näkee, aistiva ja aistittu ovat aina ja jotakin vain toistensa kautta palautumatta kuitenkaan toisiinsa. Koska sama keho koskettaa ja näkee, kuuluvat näkyvä ja koskettava samaan maailmaan. Ruumiillisena olentona henkilö on osa näkyvää maailmaa, hän on siis myös siis myös havaitseva ja koskettava.²⁵⁵ Hänen

²⁵¹ Lempiäinen 2002, 253.

²⁵² Haastattelu, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 21.6.2010. MLA.

²⁵³ Kysely, Kalevankankaan siunauskappeli 20.8.2010. MLA.

²⁵⁴ Merleau-Ponty 1968, 78-79, 147-148.

²⁵⁵ Merleau-Ponty 1968, 134, 142-143.

suhteensa maailmaan on aina vastavuoroinen, yhteenpunoutuva²⁵⁶. Merleau-Pontyn mukaan toisen ihmisen asema tässä maailmassa on välttämätön. Se, että olemme näkyviä, on viime kädessä toisen katseen vaikutusta.²⁵⁷

Toiset henkilöt havaitaan myös kuuloaistin avulla. Omasta tilastaan käsin henkilö aistii herkästi toisten ihmisten suruun liittyvät itkun ja nyhkytykset ja liikehdinnän äänet. Muista auditiiivisista havainnoista nousevat keskeisiksi myös musiikki ja hiljaisuuden kokeminen, johon palaan uudelleen käsitellessäni arkkitehtuurihavaintoja ja henkilöiden kokemuksia siunauskappelin tunnelmasta. Myös häiriöäänet, kuten liikenteen melu ja kappelin äänentoistoon liittyvät hälyäänet aistitaan herkästi. Henkilöiden mainitsemista tunnelmaan liittyvistä tekijöistä suurin osa liittyi kappelin arkkitehtuuriin.

4.2.2 Arkkitehti tilakokemuksen taustalla

Kalevi Pöykkö mainitsee kuolemaan liittyvää arkkitehtuuria käsittelevässä artikkelissaan, että Suomessa arkkitehtonisesti merkittävä ja uutta ajattelua edustava on Alvar Aallon (1898-1976) suunnittelema Paimion parantolan (1933) ruumishuone, joka on muodoltaan funktionalistinen ja umpinainen rakennus. Uutta on tilan valoisuus; kattoikkunasta lankeaa katafalkille ylävalo.²⁵⁸ Tämä on eräs esimerkki siitä, miten arkkitehtonisin keinoin kohdistetaan siunauskappeliin saapuvan henkilön ensihavainto siunauskorokkeella olevalle arkulle.

Arkkitehti Seppo Rihlana, jonka johdolla Virtain uuden hautausmaan siunauskappelin viimeisin uudistuskorjaus (1978) valmistui, tuo esiin tekijöitä, joita tilan väri- ja valaistussuunnittelussa tulee ottaa huomioon. Näistä neljä ensimmäistä ovat tilassa tapahtuvan toiminnan luonne, toiminnan kesto-aika, toiminnan toistuvuus ja toiminnassa tarvittava valomäärä. Värien valinnassa antavat tilaa käyttävien ikä ja sukupuoli omalta osaltaan viitteitä valintaan.²⁵⁹ Hän kirjoittaa myös, että hiljentymistilan ollessa kyseessä, oikean tunnelman löytäminen vaatii suunnittelijalta sisäistä näkemystä. Rihlana jatkaa niukkojen keinojen, joita ovat esimerkiksi epäsuora valaistus tai osin sinertävät seinä- ja kattopinnat, muodostavan tuohon tilaan usein yksinkertaisuudessaan vaikuttavan

²⁵⁶ Merleau-Ponty 1968, 133.

²⁵⁷ Merleau-Ponty 1968, 142-143.

²⁵⁸ Pöykkö 1989, 88-90.

²⁵⁹ Rihlana 1990, 17-19.

ympäristön.²⁶⁰ Väreillä siis on vaikutusta tilan kokemiseen. Harald Arnkilin mukaan värit luovat visuaalista tilaa rajaten, korostaen, häivyttäen, avartaen, supistaen, yhdistäen ja erottaen. Tummat ja voimakkaat värit pienentävät tilaa, vaaleat suurentavat tilaa. Sinertävät värit on koettu avartavina punertaviin verrattuna, joilla on tilaa supistava vaikutus. Väreillä voi myös korostaa painavuuden, massiivisuuden tai keveyden vaikutelmaa.²⁶¹ Kuitenkin värienkin kokeminen on hyvin yksilöllinen kokemus.

K28: *”Vuodenajasta huolimatta tila tuntui kylmältä, jotenkin kolkolta. Tähän vaikutti varmaankin tilan arkkitehtuuri (avara, valkoinen)”*²⁶².

K29: *”Tilan vaaleus teki valosta miellyttävää”*²⁶³.

Tutkimukseni kohteeseen liittyvistä pirkanmaalaisista siunauskappeleista nuorin on Tampereen seurakuntayhtymän vuonna 1990 valmistunut Lamminpään siunauskappeli. Saadakseni vastauksen siihen, miten arkkitehti suunnittelussaan lähestyy surevaa henkilöä, haastattelin Lamminpään siunauskappelia suunnitelleista arkkitehdeista Ola Laihoa, joka kertoi Lamminpään siunauskappelisuunnittelun lähtökohdista mm. seuraavasti (LIITE 3):

H3: *”Kyllä aivan ensimmäinen lähtökohta on se, että halutaan rakentaa siunauskappeli. Lähtökohtana ovat siis seurakunnan tarpeet. Yleensä seurakunta pyytää arkkitehdeilta ehdotuksia, ja kilpailuluonnoksessa täytyy ilmetä rakennuksen luonteelta edellytettävät piirteet. Valinta on useimmiten kilpailun tulos. Kilpailuasiakirjoista selviävät aika pitkälle jo yksityiskohtaisemmatkin toiveet.--*

Lamminpään siunauskappelin suhteen johtavana lähtökohtanamme oli keveys ja valoisuus, jonka taustalla oli ajatus surevan henkilön lohduttamisesta. Esikuvana olivat myös Erik Bryggmanin Ylösnousemuskappeliin liittyvät ratkaisut.--

²⁶⁰ Rihlana 1990, 82-83.

²⁶¹ Arnkil 2007, 236-237.

²⁶² Kysely: Jyväskylän yliopiston TAHI-opiskelija 5.5.2010.

²⁶³ Kysely: Jyväskylän yliopiston TAHI-opiskelija 2.5.2010.

Vuodenaikoja emme niinkään ajatelleet, mutta vuorokauden aikoihin kiinnitimme kylläkin huomiota sillä tavoin, että tilassa olisi hämäränä aikanakin valoisaa. Rakennuksessa on aika paljon korkeuseroja. Kesäaikaan rakennuksen yläosat ovat varjoisia, kun taas talvella ne ovat valoisampia, mikä täytyy ottaa valoisuussuunnittelussa huomioon. Valon pitää kohdistua sureviin henkilöihin epäsuorasti, Lamminpäässä tämä tapahtuu heijastavien levyjen kautta. Tällöin valo leviää kevyesti. Myös valaisimien lasipinnoilla on vaikutusta tähän.--

Lamminpään hautausmaa-alue sijaitsee aivan asutusalueen keskellä, ja hautausmaa-alueen portin läheisyydessä on vanha siunauskappeli, arkkitehti Bertel Strömmerin suunnittelema. Portilta hautausmaalle johtaa kuusikuja. Kun aloimme suunnitella Lamminpään kappelia, hautausmaan laajennus oli jo hyväksytty, mutta alueella oli vielä ”rajankäyntiä”, oliko se hautausmaa-alueita vai ei --. Aluetta ei ollut vielä silloin ympäröity aidalla. Pyrimme ottamaan vanhan hautausmaa-alueen ja laajennusalueen siunauskappelia suunniteltaessa huomioon.--

En koe lainsäädäntöä mitenkään rajoittavana, päinvastoin se on hyvä asia. Arkkitehti saa silti pitää suunnitelmissaan vapautensa, ainakin minä olen sen näin kokenut.--

Kyllä siihen asennoituu aivan erityisellä tavalla muuhun rakennussuunnitteluun verrattuna. Se on muista poikkeava rakennus. Se on henkisesti merkittävä rakennus, joka on läheisen ihmisen saattamiseen tarkoitettu. Siinä haluaa pyrkiä hartaaseen tunnelmaan. Voisin oikeastaan sanoa, että seurakunnallisen rakennuksen suunnittelu on arkkitehdin toivekohde. Se on ensinnäkin pyrkimystä henkisyteen, se ei ole niinkään sidottu kaikkeen käytännönläheisyyteen. Esimerkiksi Lamminpään siunauskappelin suunnittelu oli pitkä prosessi. Suunnittelun alkuvaihe, jossa etsitään erilaisia ratkaisuja, on oikeanlaisen hengen ja tunnelman etsimistä. Tässä vaiheessa keskustellaan seurakunnan kanssa erilaisista luonnoksista.

Kilpailuvaiheessa suunnitelma esitetään palkintolautakunnalle. Kun palkintolautakunta oli valinnut meidän suunnitelmamme Lamminpään siunauskappelin toteuttamiseksi, alkoi pitkä prosessi lupa- ja rakennusvaiheineen, joka kesti parisen vuotta”.²⁶⁴

²⁶⁴ Arkkitehti Ola Laihon puhelinhaastattelu 22.6.2010. MLA.

Arkkitehdin haastattelusta käy selville, että hän ei näe siunauskappelia ainoastaan rakennuksena, formaalisina elementteinä, vaan lähtee suunnittelussaan liikkeelle surevan henkilön huomioon ottamisesta ja tilan sisältämistä syvällisemmistä merkityksistä.

Juhani Pallasmaa kirjoittaa, että on selvää, ettei mikä tahansa arkkitehtuuri-ilmaisu sovellu kirkkorakennukseen eikä mikä tahansa taideteos kirkkoon. Taideteoksen totuus ei kuitenkaan ole mikään teoria tai väittämä, eikä arkkitehtuurinkaan henkinen sanottava synny rakennuksen tehtävästä, toiminnasta tai rakentamisen käytännöllisestä mielekkyydestä. Käyttötarkoitus ja käytännölliset seikat rajaavat kyllä sen mahdollisuuksien kentän, jossa arkkitehtuuriteos toteutuu. Rakennus suunnitellaan eräänlaiselle 'oletetulle käyttäjälle'. Kuitenkin rakennus nousee taiteen piiriin vain, jos se pystyy henkistämään arkisen tehtävänsä ja saavuttaa taiteellisen autonomian. Myös kirkollisen taiteen on Pallasmaan mukaan toteutettava tiettyjä taideteologisia vaatimuksia, mutta sen taiteellinen laatu tai vaikutuskyky ei riipu näistä.²⁶⁵

Taideteoksen taiteellinen ulottuvuus ei ole vain fyysisessä teoksessa, vaan se on olemassa jokaisen kokijan tajunnassa. Arkkitehtuurilla vaikuttamisen perusteet ovatkin ihmisten yhteisissä mielikuvissa ja perustuntemuksissa, ja näin ollen arkkitehti ei ensisijaisesti suunnittelisikaan rakennuksia fyysisinä esineinä, vaan käyttäjien mielikuvien ja tuntemusten mukaan.²⁶⁶ Paikka ja tapahtuma, aika ja mieli määrittävät arkkitehtuurissa toinen toisiaan ja yhdistyvät luonnostaan yksittäiseksi kokemukseksi. Mieli havainnoi maailmaa, ja maailma on olemassaoloamme. Tilan kokeminen on vuoropuhelua, eräänlaista vaihtokauppaa; ihminen asettaa itsensä tilaan ja tila asettuu ihmiseen.²⁶⁷

Kaj Nyman on kirjoittanut, että vasta, kun arkkitehtuurin muodossa on tunnistettavissa ihmisen muoto, voidaan puhua rakennustaiteesta. Rakennustaiteessa ei voida etäännyä ihmisyydestä rikkomatta estetiikan lakeja.²⁶⁸ Juhani Pallasmaa kirjoittaa saman asian hieman toisin sanoin: taiteessa ainoa merkitsevä kysymys on laatu, ja taiteellisen laadun

²⁶⁵ Pallasmaa 1993, 137-138.

²⁶⁶ Pallasmaa 1993, 76, 78.

²⁶⁷ Pallasmaa 2005, 61.

²⁶⁸ Nyman 1998, 21.

ainoa mitta on kokemus. Taideteoksen tyylihistoriallinen tai ikonografinen erittely ei korvaa yksilöllistä kokemista taiteen laadun ehdottomana auktoriteettina. Taideteoksen rikkaus riippuu sen kyvystä kirvoittaa erilaisia mielikuvia, tunteuksia ja tulkintoja.²⁶⁹

Siunauskappeli on arkkitehtuuria, joka antaa tilaa ihmisen mielikuville ja tunteuksille omalla, usein kaikesta koristeellisuudesta riisutulla tavallaan. Ajattelen, että aluksi tuon arkkitehtuurin tarkoitus oli luoda vain suojainen tila hautaan siunaamista varten. Tällöin siunauskappeli nähtiin suunnittelussa lähinnä rakennuksena, johon otettiin esikuva hauta-arkkitehtuurista, kirkkoarkkitehtuurista ja vallitsevasta arkkitehtuuri-ihanteesta, kuten esimerkiksi kansallisromantiikasta.

Modernismin myötä arkkitehtuuri alkoi lähestyä fenomenologiaa. Arkkitehdit alkoivat ratkaisuisaan miettiä enemmän tilan affektiivisia lähtökohtia. Muoto ikään kuin alistettiin henkisyydelle.²⁷⁰ Miten tällä sitten on onnistettu saavuttamaan kokija, se riippuu henkilöstä.

Tampereen Lamminpäässä on siunauskappeliarkkitehtuurin muotokielen muuttuminen koettu kivuttomasti. Keskustelin kesällä 2010 Lamminpään hautausmaalla vierailevien henkilöiden kanssa. Suurin osa heistä oli ollut tilaisuudessa myös Lamminpään vanhassa kappelissa, Rauhanportissa. Uusi siunauskappeli on ainakin näiden henkilöiden mukaan sulautunut pientalojen keskelle hyvin osaksi Lamminpään kaupunginosaa ja -hautausmaata. Kolme henkilöä kuitenkin mainitsi, ja sama tuli esille myös eräässä kyselylomakkeessa, että ”on hyvä, että vanhankin siunauskappelin vielä näkee”. Tämä viestinee sitä, että henkilöiden muistoja, jotka ovat kiinnittyneet vanhempiin siunauskappeleihin, pitäisi kunnioittaa, mikäli aletaan keskustella vanhemman kappelin purkamisesta ja uuden rakentamisesta sen tilalle.

4.2.3 Tilan arkkitehtuuriin ja tunnelmaan liittyviä havaintoja

Miten käyttäjä ja arkkitehdin suunnitelma kohtaavat? Etsin tutkielmassani vastausta tähän tarkastelemalla tilan arkkitehtuurista tehtyjä havaintoja, tilan symboliikkaan yhdistettyjä arkkitehtuurihavaintoja, tarkastelemalla niitä havaintoja, jotka

²⁶⁹ Pallasmaa 1993, 139.

²⁷⁰ Kunnas 2008, 28-27.

päällimmäisinä vaikuttivat vastaajien mielestä tilan tunnelmaan ja lopulta kysymältä henkilöiltä niitä adjektiiveja, jotka luonnehtisivat parhaiten heidän kokemaansa siunauskappelitilaa.

Kaikkien vastausten ollessa kyseessä on kappelitilasta havaittu erityisesti kappelitilan muoto ja sen valaistus, erityisesti ikkunoista lankeava valo ja palavat kynttilät, penkkien sijainti arkkuun nähden, portaat ja eteistilat, näkymä ikkunasta ulos ja siunaustilan hiljaisuus (LIITE 9). Siunauskappelin arkkitehtuuri on osa siunauskappelin tunnelmaa. Gernot Böhmen mukaan tunnelma on ensimmäinen ominaisuus, jonka havaitsemme astuessamme tilaan, jolloin myös meistä tulee osa tilan tunnelmaa²⁷¹. Havaitsin, että henkilöiden oli vaikea eritellä sitä, mikä tilaisuudessa itse asiassa muodostaisi tilan tunnelman. Vaikuttavissa arkkitehtuurielämyksissä tila, aine ja aika tuntuvat yhdistyvän yhdeksi koko tajunnan läpäiseväksi ulottuvuudeksi²⁷². Tilan arkkitehtuuria ja tunnelmaa ei selkeästi voidakaan erotella.

Selvittäessäni arkkitehtuurin osuutta tunnelmaan tutkimukseni kohteeseen liittyvissä pirkanmaalaisissa siunauskappeleissa, nousevat Lamminpään uuden siunauskappelin osalta esiin ikkunoista lankeava valo, näkymä ikkunasta, tilan hiljaisuus ja tilan pelkistyneisyys. Havainnoista nousi keskeisimpänä eri yhteyksissä esille tilan valoisuus (LIITE 10). Lamminpään siunauskappelissa on rakennusmateriaaleina käytetty valkosementtiä ja lasitiiltä²⁷³, jotka osaltaan vaikuttavat tilan valoisuuteen ja tunnelmaan.

Vieraillessani Lamminpään uudessa siunauskappelissa, saavuin sinne pääportista, jonka vieressä on Rauhanportti, vuonna 1940 rakennettu Lamminpään vanhempi siunauskappeli. Kirsi Saarikangas on kirjoittanut, että tilaa muodostavat merkitykset eivät ole yleispäteviä, vaan ne ovat aina historiallisia, aikaan ja paikkaan sidottuja²⁷⁴. Lamminpään vanhempi siunauskappeli toimii nykyään seurakunnan kerhotilana, mutta voisi ajatella kuvan tilaisuudesta, jolloin se oli vielä siunauskappeli, säilyvän monen henkilön mielessä nykyisessä Rauhanportissa vieraillessaan, vaikka sen siunaustilaisuuteen liittyvät symbolit olisikin poistettu.

²⁷¹ Forss 2007, 111-112.

²⁷² Pallasmaa 1993, 107.

²⁷³ Helin 1992, 77.

²⁷⁴ Saarikangas 1996, 312.

Kuljetamme mukanaamme muistoja erilaisista tilan kokemuksista²⁷⁵. Gernot Böhme on kirjoittanut, että kirkon *genius loci* eli kirkollinen tunnelma säilyisi samanlaisena niin liturgisessa kuin profaanissakin käytössä, mutta Anne-Mari Forss kyseenalaistaa tunnelman säilymisen muuttumattomana näissä erilaisissa tilanteissa.²⁷⁶ Ajattelin Rauhanportista ulos astelevia pieniä päiväkerholaisia katsellessani, että he eivät tiedä mitään siitä tunnelmasta, mikä vanhassa siunauskappelissa joskus on vallinnut. Rauhanportin säilyttäminen ja sitominen edelleen Lamminpään hautausmaa-alueetta kiertävään aitaan tavallaan sekä säilyttää siihen liittyvän henkilöhistorian että yhdistää ihmisen elämänvaiheet lapsuudesta vanhuuteen ja kuolemaan.

Vanhimmat siunauskappelit rakennettiin puusta. Entisaikojen suomalainen elämä olikin yhteiselo metsän kanssa. Metsään liittyy paljon tiedostumatonta ja vertauskuvallista merkityssisältöä, esimerkiksi sanonnat ”metsän syli” ja ”metsän helma”, jotka elävät edelleenkin suomalaisessa mielessä. Juhani Pallasmaa kirjoittaa, että suomalaisessa arkkitehtuurissa on mannermaiset tyyli muodot muunnettu Suomessa metsäkulttuurin omaksi rakennustavaksi. Nämä tyyli muodot on irrotettu alkuperäisestä materiaalistaan, ja suomalaisessa rakennuskulttuurissa ne ovat saaneet kansanomaisen vaikutelman esimerkiksi kansanmestarien puukirkoissa. Puun rakenteellinen lujuus, lämmöneritys ja akustiset ominaisuudet, kosketusmiellyttävyyys, tekstuuri- ja väri vaihtelut sekä helppo työstettävyys ja moninaiset pintakäsittelymahdollisuudet tekevät siitä monipuolisimman kaikista rakennusmateriaaleista. Mutta puu on myös eräs ihmiskunnan yleisimmistä ja monimerkityksisimmistä symboleista. Sen vertauskuvallisia merkityksiä ilmaisevat esimerkiksi käsitteet kosminen puu, elämän puu, hedelmällinen puu, tiedon puu, sielun puu, historian puu ja uhripuu. Puulla on ihmisen hahmo ja se koetaan ihmisen vertaisena. Aika on aina vahvasti läsnä puumateriaalissa, koska se kertoo yhtaikaa omasta kulumisen, kasvamisen ja vähittäisen maatumisen tapahtumastaan ja ihmisen käden taidosta ja sukupolvesta toiseen jatkuneesta käytöstä. Puu on materiaali, joka kaunistuu iän ja käytön myötä.²⁷⁷

²⁷⁵ Saarikangas 1996, 315.

²⁷⁶ Forss 2007, 124.

²⁷⁷ Pallasmaa 1993, 145.

Myös vanhimmissa tutkimukseeni liittyvistä siunauskappeleista on materiaalina luonnollisestikin puu. Vuosisadan vaihteen kansallisromantikot ihailivat jylhää, kesyttämätöntä korpimaisemaa ja metsäsuomalaista puurakennusperinnettä. Arkkitehti Usko Nyströmin suunnitteleman vuonna 1902 valmistuneen Virtain uuden hautausmaan siunauskappelin materiaalina on puu, samoin puuseppä Kalle Niemisen suunnittelemassa vuonna 1904 valmistuneessa Tammikankaan siunauskappelissa. Puumateriaalin lämpö mainitaan eräänä tilan tunnelmaan vaikuttavana arkkitehtonisena seikkana Virtain siunauskappelin yhteydessä, samoin kuin tilan vanhuus. Eräässä Virtain siunauskappeliin liittyvässä vastauksessa tulee esille myös puumateriaalin ja kappelin kelta- ja punamullalla toteutetun ulkoväriytyksen liittäminen mielikuvissa talonpoikaisuuteen. Näin tuo siunauskappeli saa myös paikallista identiteettiä, onhan kappelin rakennusaikana Vaasan lääniin ja edelleen Lapuan hiippakuntaan kuuluva Virrat maaseutukaupunki.

Ottaen huomioon kaikki pirkanmaalaisiin siunauskappeleihin liittyvät vastaukset, on tilan hiljaisuus se tekijä, joka mainitaan jokaisen kappelin osalta. Hiljaisuus ei ole pelkästään auditiivinen aistimus vaan myös hiljaisuus koetaan koko keholla. Tilan hiljaisuuteen voidaan vaikuttaa myös arkkitehtuurin keinoin. Juhani Pallasmaa mainitsee teoksissaan japanilaisen arkkitehdin Tadao Andon, jonka suunnitteleminen rakennusten tunnevoima kytkeytyy tilan, valon ja seinäpinnan abstraktiin rytmiiikkaan. Andon käyttämä pääasiallinen materiaali on betoni. Myös Viljo Revellin suunnittelemassa Vatialan siunauskappelissa on pääasiallisena rakennusmateriaalina betoni. Arkkitehti on materiaalivalinnassaan ottanut huomioon myös ympäröivän karun mäntykankaan, ja itse kappelikin on muotokieleltään karu.

Juhani Pallasmaan sanat siitä, että paikan elämys on pohjimmiltaan minän kokemista, tuli vahvasti mieleeni istuessani Vatialan kappelissa viime marraskuussa. Betoni materiaalina saa aikaan täydellisen hiljaisuuden. Se keskittää ajatukset täysin omaan itseensä. Kappelitilan hiljaisuus on tavoittanut myös erään seurakunnan työntekijän kokemuksen:

*”Joka aamu menen kappeliin ja istun siellä hetkisen kerätäkseni kappelin hiljaisuudesta sitä voimaa, jota työssäni tarvitsen kohdatakseni surun murtamia läheisiä”*²⁷⁸.

Vatialan kappelissa puhuttelee myös kappelitilan muoto, suuren kappelin paraabelimuoto. Paraabelimuodolla arkkitehti Viljo Revell on etsinyt rakennuksen pyhyttä. Myös arkkitehti Kenzo Tangen Hiroshimaan rakennettu rauhan muistomerkki on paraabelin muotoinen rakennus²⁷⁹, vaikuttava vertauskohta Vatialan kappelille. Vatialan kappelissa istuessani muistin lukeneeni, että panssarilaiva Ilmarisen upotessa vuonna 1941 laivan kansiupseerina toiminut Viljo Revell oli pelastautunut sen kannelta. Ehkäpä tämä kokemus on osaltaan vaikuttanut myös arkkitehtuuriratkaisuihin.

Vatialan siunauskappelista on tunnelmaan liittyvien havaintojen yhteydessä mainittu ikkunoista lankeava valo, tilan hämäryys, varjot ja hiljaisuus, valon ja veden leikki ja tilan karuus. Lisäksi oli mainittu erikseen suuren kappelin muoto ja tilan ”erikoisuus”. Tilan kokija lienee näin ollen tavoittanut keskeisiä asioita myös arkkitehdin suunnitelmasta. Aina näin ei välttämättä tapahdu. Tilakokemus riippuu kokijasta. Seurakunnan työntekijän sanojen mukaan eräät opettajansa mukana kappelissa olleet arkkitehtuuriopiskelijat eivät ymmärtäneet Revellin muotokieltä – olivat ainakin ilmoittaneet, etteivät pidä sen arkkitehtuurista, kun taas eräs amerikkalainen arkkitehtuurin professori oli käynyt kuvaamassa kappelia monena päivänä aamusta iltaan, tavoittaakseen valon ja varjon vaihtelun ja veden heijastuman kappelin seinille ja sisäkattoon²⁸⁰. Hiljaisuus, pimeys ja valo ovat sielullisen kokemuksen alkutiloja, syntymisen alkutiloja, joihin palataan kuolemassa²⁸¹. Gaston Bachelard on kirjoittanut, että varjokin on asumus²⁸².

Vatialan siunauskappeliin liittyen sain henkilöiltä vain kaksi vastauslomaketta ja toisessa niistä oli mainittu myös vesielementti, ”veden ja valon leikki”. Juhani Pallasmaa on tuonut veden merkityksen esiin valon ohella erityisen tunnevoimaisena

²⁷⁸ Marja Laineen puhelinkeskustelu seurakuntapuutarhuri Erkki Laaksosen kanssa. 20.5.2010.

²⁷⁹ Koho 2008, 172.

²⁸⁰ Marja Laineen keskustelu vahtimestari Merja Lehtimäen kanssa Vatialan kappelissa 28.5.2010.

²⁸¹ Pallasmaa 2006, 128.

²⁸² Bachelard 2003, 293.

elementtinä²⁸³, kuten olen kirjoittaessani arkkitehtuurin peruselämyksistä ja kuoleman symboliikasta jo maininnut.

Juhani Pallasmaa on myös kirjoittanut, että arkkitehtuuriopetuksessa ja arkkitehtuurin arvioinnissa on päähuomio perinteisesti kiinnitetty arkkitehtuurin taiteelliseen muotoon liittyvässä tasossa. Rakennustaidetta esitellään tilan jäsentelyn taitoina, vailla mitään inhimillisiä tietoisia tai tiedostumattomia merkityksiä. Ihmisen ympäristö ja tila nähdään ihmisen ulkopuolisina kokonaisuuksina.²⁸⁴ Ehkäpä Vatialan kappelissa vierailleiden arkkitehtuuriopiskelijoiden kohdalla oli käynyt juuri näin.

Henkilöiden siunauskappelista tekemät arkkitehtuuriin liittyvät havainnot ovat melko yhteneväisiä esimerkiksi sen suhteen, ettei kappelin yksityiskohdista, esimerkiksi taideteoksista ole juurikaan mielikuvia. Yhdessä vastauksessa mainittiin siunauskappelissa oleva alttaritaulu. Kurun Tammikankaan kappelin yhteydessä on tuotu esille kirkkotekstiilit, joita ei niissä siunauskappeleissa, joissa olen vierailut, yleensä ole esillä. Tammikankaan kappelin ikkunoissa olevat kuultokudokset on tuotu vastauksissa esille myös tunnelman luojina.

Myös siunauskappeliarkkitehtuurin sopivuus ympäristöönsä on havaittu. Virtain Killinkosken kappeliin liittyen tämä tulee esille esimerkiksi tunnelmaa koskevassa vastauksessa:

H1: *”Tunnelmaan siunauskappelissa vaikuttivat omat ajatukset siitä, että äiti sai elää hyvän ja pitkän elämän, ja että hän pääsi sinne, minne halusi tulla haudatuksi. Positiivinen asia - jos nyt näin voi tilaisuutta ajatellen sanoa - oli myös ympäristön sopivuus tilaisuuteen. Killinkosken kappeli on tyylikkään pelkistetty, pieni, ympäristöönsä arkkitehtuurin kannalta sopiva rakennus, karu, mutta kotoinen”*²⁸⁵.

Akaan Toijalan siunauskappelin yhteydessä on sekä havaintojen, että tunnelman yhteydessä tuotu esille ikkunasta kappelisaliin avautuva näkymä pieneen puutarhaan:

²⁸³ Pallasmaa 2006, 131-132.

²⁸⁴ Pallasmaa 2005, 73-75.

²⁸⁵ Haastattelu, Virtain Killinkosken siunauskappeli 30.5.2010. MLA.

K5: *”Sivuikkunasta avautui näkymä ulos pieneen puutarhaan, jonka ohi myöhemmin kuljimme hautausmaalle. Ajattelin erään luostarin sisäpihaa Italiassa ja Getsemanen puutarhaa Raamatussa”*²⁸⁶.

Vastauksessa kuvastuu seikkoja henkilön kulttuurisesta taustasta, mutta hän lienee kokenut myös jotakin arkkitehdin ideasta. Suomalaisarkkitehdit alkoivat jo 1900-luvun alkukymmeninä tehdä opintomatkoja Italiaan, jonka maaseudun ja luostareiden muotomaailmasta otettiin mallia suomalaiseen siunauskappeliarkkitehtuuriinkin.²⁸⁷ Myös Toijalan vanhan siunauskappelin muodossa on viitteitä italialaisarkkitehti Palladion suunnitelmista²⁸⁸.

Siunaustilaisuudessa olleet henkilöt kokivat tilan tunnelman muodostuvan myös muistakin kuin arkkitehtuuri-elementeistä. Muita tunnelmaan yhdistettyjä havaintoja ovat kaikki vastaukset huomioon ottaen henkilön mielentilaan liittyvät tekijät, arkun ja siunausvälineiden läsnäolo, musiikki, kukkaset ja toisten ihmisten läsnäolo, sekä joskus myös siunaustilaisuuksien kiireinen aikataulu.

Tunnelma tarvitsee muodostuakseen ympäristön, josta se muodostuu ja tunnelma tarvitsee myös havainnoijan. Anne-Mari Forssin mukaan on otettava huomioon myös subjektin mahdollisuus vaikuttaa tunnelmaan omalla toiminnallaan tai jopa muuttaa sitä²⁸⁹.

K15: *”Tunnelma siunauskappelissa oli rauhallinen, valaistuksena oli ainoastaan luonnonvalo. Näkymä sivuikkunasta ulos kappelin pieneen puutarhaan rauhoitti kummasti mieltä. Meitä oli vain pieni saattojoukko. Tilaisuus oli kaunis ja koruton, musiikilla ja kanttorin kauniilla laululla oli tärkeä osuus tilaisuudessa”*²⁹⁰.

K16: *”Tunnelma oli rauhallinen ja arvokas. Musiikki ja kynttilät vaikuttivat eniten tuohon tunnelmaan”*²⁹¹.

²⁸⁶ Kysely, Akaan Toijalan siunauskappeli 22.6.2010. MLA.

²⁸⁷ Airio 2009, 20-21.

²⁸⁸ Ahokas 2010, 13.

²⁸⁹ Forss 2007, 113.

²⁹⁰ Kysely, Akaan Toijalan siunauskappeli 22.6.2010. MLA.

²⁹¹ Kysely, Akaan Toijalan uusi siunauskappeli 12.8.2010. MLA.

K17: ”Tunnelman loivat kaunis arkku kukkalaitteineen ja saattoväen harras hiljaisuus”²⁹².

K18: ”Tunnelma oli hiljainen, hauras ja kunnioittava. Tunnelmaan vaikuttivat arkku, kukat ja kynttilät”²⁹³.

K19: ”Perhettäni ja ystäviäni on haudattu ja siunattu kyseiselle hautausmaalle. Pidän siunauskappelin avoimesta ikkunasta, josta luonnonvalo heijastuu sisälle. Tilanteen melankolia on sanoin vaikeasti kuvattavissa, mutta näkymä ikkunasta ja valon heijastuminen tuovat siihen lohtua”²⁹⁴.

K20: ” Tunnelmaan vaikuttavat eniten arkku ja sen vieressä olevat siunaushiekka ja lapio. Nämä ovat jotenkin ahdistavia ja ilmentävät jotakin lopullista. Lohtua minulle toi, kun katselin ikkunoista lankeavaa valoa, joka tuli tekstiilien läpi ja viherkasvia, joka ulottui lattiatasosta ikkunalaudalle (vaaka-asennossa) kuin köynnös”²⁹⁵.

K21: ” Havaitimme tilaisuudessa kiusallisen hiljaisuuden, kun pappia ei alkanutkaan kuulua paikalle. Viidentoista minuutin päästä paikalle tuli aivan eri pappi, kuin jonka kanssa siunauksesta oli sovittu, joten toimitus ei muodostunut kovin henkilökohtaiseksi, mikä kaikki vaikutti tunnelmaan ”²⁹⁶.

K22: ” Virallinen pappi tuli siunaustilaisuuteen myöhässä, ja tämä vaikutti tilaisuuden tunnelmaan. Ihmisiä oli jo eteisaulassa odottamassa seuraavaa siunausta. Siunaus oli sarja erittäin rutiininomaisia ja nopeita tapahtumia ”²⁹⁷.

Vaikka useimmilla vastanneista henkilöistä oli omakohtainen historia siunauskappeliin liittyen, ja vaikka vastauksissa tuli esille muutamia kappeleissa tapahtuneita muutoksia, he eivät suoranaisesti muistaneet, mitä muutoksia siunauskappelissa oli vuosien kuluessa tehty. Ainoastaan siinä tapauksessa, että muutos oli jotenkin vaikuttanut henkilön kehon liikkeeseen, tai että oli rakennettu uusi kappeli vanhan läheisyyteen, hän

²⁹² Kysely, Kalevankankaan siunauskappeli 20.8.2010. MLA.

²⁹³ Kysely, Kalevankankaan siunauskappeli 20.8.2010. MLA.

²⁹⁴ Kysely, Jyväskylän yliopiston TAHI-opiskelija 15.5.2010. MLA.

²⁹⁵ Kysely, Kurin Tammikankaan kappeli 14.6.2010. MLA.

²⁹⁶ Kysely, Kalevankankaan siunauskappeli 20.8.2010. MLA.

²⁹⁷ Kysely, Kalevankankaan siunauskappeli 20.8.2010. MLA.

viittasi vastaustensa lomassa myös vanhempaan tilaan. Tämäkin vahvistaa sitä tulosta tutkimuksessani, että tilakokemus on kokonaisvaltainen kehollinen tapahtuma, joka on yhteydessä subjektin kautta sekä menneisyyteen että nykyisyyteen – ja myös tulevaisuuteen.

4.2.4 Siunauskappelin tunnelma ja sen *genius loci*

Tilan arkkitehtuuri ja tilan tunnelma ovat yhteydessä toisiinsa. Tilaa ei myöskään voi erottaa sen luonteesta. Juhani Pallasmaan mukaan jokaisella paikalla on sille ominainen sointinsa. Se voi olla intiimi, torjuva, kutsuva, vihamielinen tai vieraanvarainen.²⁹⁸ Siunauskappeli on sekä tila, että paikka. Tilalla on voima säilyttää, tuottaa ja palauttaa mieliin muistoja.²⁹⁹ Siunauskappeli on tällainen tila. Määritelmään, jonka mukaan paikkaan liittyy jokin henkilökohtainen merkitys tai tuttuus³⁰⁰, siunauskappeli useimmiten sopii. Paikallisuus tai erityisyys, joista Pauline von Bonsdorff on paikkaa määrittäessään maininnut³⁰¹, sopivat myös siunauskappelin olemukseen.

Anne-Mari Forss kirjoittaa, että fenomenologisesta näkökulmasta paikka näyttäytyy kompleksisena, monimuotoisena ja prosessuaalisena, ja sen kokemisessa näyttäytyy koko ihmisruumis pelkän visuaalisen havaitsemisen sijaan.³⁰² Christian Norberg-Schulzin mukaan paikan luonteen muodostavat, paitsi paikan konkreettinen muoto, myös sen sisältö ja ilmapiiri yhdessä³⁰³, mutta Forss mainitsee, että Norberg-Schulzille paikan luonne ei ole niinkään mitään tilallista, vaan se on paikan materiaalista ja formaalista rakennetta.³⁰⁴ Ajatellen henkilön kokemuksen lopullisuutta ja tilanteen melankoliaa, siunauskappelia ei voi ajatella pelkästään formaalisena kokonaisuutena. Siunauskappelin luonne on vahvasti sidottu erääseen ihmisen elämänvaiheista.

Kun tilaa lähestytään fenomenologisesta näkökulmasta ennen kaikkea koettuna tilana, se voidaan ymmärtää myös affektiivisena tilana, josta käytetään nimitystä

²⁹⁸ Pallasmaa 1993, 188.

²⁹⁹ Saarikangas, 2002, 83.

³⁰⁰ Laitinen 2002, 195.

³⁰¹ von Bonsdorff 1998, 119-120.

³⁰² Forss 2007, 78.

³⁰³ Nordberg-Schulz 1984, 14.

³⁰⁴ Forss 2007, 110.

”tunnelma”³⁰⁵. Paikan tunnelma ja paikan henki, *genius loci* ovat hyvin samankaltaisia ilmiöitä, ja molempia käytetään ilmaisemaan paikan omaa erityistä luonnetta ja identiteettiä. Gernot Böhme erottaa tunnelmassa aina subjektiivisen osatekijän, mikä tarkoittaa, että se määritetään aina minä-poolin kautta. Tunnelma ympäröi subjekteja tasapuolisesti, mutta se ei tarkoita, että kaikki havaitsisivat tunnelman samalla tavalla. Tunnelman aistittavista osatekijöistä Böhme mainitsee, että äänillä ja tuoksuilla on yhteyttä ihmisen henkilökohtaisen muistin kiinnekehtiin.³⁰⁶

Kysyessäni henkilöiltä siunauskappeliin liittyvistä havainnoista, olivat mukana kukkasten näkemisen lisäksi niiden tuoksut, ja tuo tuoksu oli kuudessa kyselylomakkeessa mainittu nimenomaan liljojen tuoksuksi. Siunauskappeliin assosioituu liljojen tuoksu. Paikan rakennusmateriaaliin liittyviä tuoksua ei ollut mainittu.

Aivan erityisessä asemassa tunnelman kokemiselle Gernot Böhme pitää värejä ja olennaisimmaksi tunnelmalliseksi ominaisuudeksi hän määrittelee valon. Hän kirjoittaa myös hämärässä olevan jotakin tilallista. Se sulkee oliot sisäänsä ja tällöin sillä on väliaineen luonne, joka sävyttää tilan ja välittää olioiden suhteet – usein muuttaen ne vieraiksi. Hämärä myös välittää meidän suhteemme maailmaan, ja saa sen näyttäytymään meille tietyllä tavalla.³⁰⁷ Anne Stenros on todennut, että vain varjo mahdollistaa valon. Myös Böhme toteaa, että on olemassa vain suhteellisen harvoja tunnelmia, joita voi sanoa valotunnelmiksi, joiden dominoivan luonteen luo nimenomaan valo. Anne-Mari Forss muistuttaa, että valo ja hämärä eivät ole vain näköaistihavaintoja, vaan ne koetaan koko ruumiilla.³⁰⁸

Tutkimukseni kohteeseen liittyvissä pirkanmaalaisissa siunauskappeleissa tunnelman tekijänä näyttäisi olevan pikemminkin valo kuin hämärä (LIITE 10). Ajattelisin hämärän kuitenkin olevan sidoksissa siihen, että henkilö haluaa olla surun tilassaan myös etäisyyttä. Sureva henkilö saattaa ajatuksissaan olla muualla. Gaston Bachelard on kirjoittanut, etteivät ainoastaan ajatukset ja kokemukset vahvista inhimillisiä arvoja, vaan tätä aiheuttaa myös uneksuminen, koska paikat, joissa ihminen on elänyt uneksien,

³⁰⁵ Forss 2007, 110.

³⁰⁶ Forss 2007, 111-114.

³⁰⁷ Forss 2007, 115.

³⁰⁸ Forss 2007, 119.

rakentuvat itsestään uudessa uneksinnassa. Menneisyyden asumukset elävät meissä katoamattomina.³⁰⁹

Jos ajatellaan Maurice Merleau-Pontyn kehollisuuden lähtökohtaa, niin ihminen kehollisessa tilallisuudessaan voi vetäytyä omiin ajatuksiinsa, omaan 'nurkkaansa' näiden varjojen lomassa. Nurkka on Gaston Bachelardille kaikkeuden negaatio, jossa ihminen ei puhu edes itsekseen. Nurkista ihminen muistaa vain hiljaisuuden, ajatusten vaitiolon. Nurkka on myös turvapaikka, se takaa ihmiselle liikkumattomuuden. Se on varma ja läheinen tila, jossa voi olla paikoillaan. Liikkumattomuus säteilee myös ulkopuolelle.³¹⁰ Siunauskappeli ei ole tilana sellainen, joissa henkilö voisi vetäytyä nurkkaan, mutta hämäryys sallinee hänelle tilaisuuden ajatusten vaitioloon.

Siunauskappelia on arkkitehtuuriin liittyen yleensä luonnehdittu seuraavalla tavalla: kirkkosalin kaltainen rakennus, jonka sisätilalle on ominaista elävä luonnonvalo ja yksinkertainen vaatimattomuus³¹¹. Tarkasteltaessa niitä adjektiiveja ja niitä kuvauksia, joista pirkanmaalaisista siunauskappeleista on tullut esiin (LIITE 11), niissä tulevat esiin myös Anne-Mari Forssin kokemiseen liittyvät ominaisuudet³¹²: sekä aistein havaittavat ominaisuudet, että tulkinnalliset ominaisuudet. Pirkanmaalainen siunauskappeli on kaunis, kotoinen, suojeleva ja muistoja herättävä rakennus, jota luonnehditaan lisäksi neljän kappelin osalta adjektiivilla pyhä. Toisaalta siunauskappeli voi olla myös karu, vieras, kylmä tai kolkkokin. Jälleen kokemus riippuu sen kokijasta.

Erytisesti Killinkosken kappelin yhteydessä on mainittu yhteys ympäröivään miljööseen. Killinkosken kappelilla olisi näin ollen vahvasti Killinkosken teollisuusmiljööseen ja myöhemmin toiminnaltaan edelleen aktiiviseen kyläkuntaan sidoksissa oleva paikan henki. Vatialan kappelin yhteydessä tulee jälleen esille sen hämäryys, karuus, mutta myös suojelevuus. Toinen kyselyyn vastanneista henkilöistä oli lisäksi kuvannut kappelia sanalla ”erikoinen” ja ison kappelin muotoa sanalla ”luolamainen”.

³⁰⁹ Bachelard 2003, 79.

³¹⁰ Bachelard 2003, 299-300.

³¹¹ Knapas 2007, 84.

³¹² Forss 2007, 78-79.

Gaston Bachelard erottaa mielikuvituksessa kaksi aluetta: muodon mielikuvituksen ja aineen mielikuvituksen, joiden hän katsoo esiintyvän sekä luonnossa että ihmismielessä. Luonnossa muodon mielikuvitus saa aikaan 'tarpeetontakin' kauneutta, kuten kukat, kun taas aineen mielikuvitus luo kaiken primitiivisen ja ikuisen. Ihmisen muotomielikuvitus on viehättynyt uutuuteen, maalauksellisuuteen, vaihtelevuuteen ja asioiden odottamattomuuteen, kun taas aineellista mielikuvitusta vetää puoleensa pysyvyys.³¹³ Gaston Bachelard on kirjoittanut ihmisen 'alkukuvista', jotka viittaavat maailman kohtaamisen tunnevoimaisiin, tiedostamattomiin, arkaaisiin kokemuksiin, joita taiteilijat, runoilijat ja arkkitehdit etsivät.³¹⁴ Vatialan siunauskappelin yllätyksellinen muoto on kenties vedonnut henkilön tiedostamattomiin kokemuksiin, eikä se silti ainakaan ole pelottanut noita kahta kokijaa; se on heidän mielestään kaunis ja suojeleva, vaikkakin karu.

Tutkimukseni vanhimpiin siunauskappeleihin liitetään pyhyys ja hartaus, mutta myös Virtain ja Kuruun Tammikankaan kappeleihin verrattuina iältään nuoriin Lamminpään ja Akaan siunauskappeleihin liitetään tuo sama ominaisuus. Vastauksissa heijastunee kokevan henkilön oma elämäkatsomus ja myös hänen ikänsä, mutta kyse on myös rakennustaiteesta. Kaj Nyman kirjoittaa, että rakennustaiteessa arkkitehtoninen muoto on jalostunut kauneudeksi. Kauneudella Nyman ymmärtää olioiden – arkkitehtuurissa talojen ja ympäristöjen – sisäistä relaatiota, joka ilmaisee niiden merkityksellisyyttä ”ilmeikkäällä, mieleen painuvalla, sydäntä liikuttavalla tavalla”. Muoto on järjestystä, ja rakennustaide aineeseen luotua inhimillistä järjestystä. Mutta ollessaan taidetta, arkkitehtuuri ei merkitse 'palauttamista järjestykseen', vaan jokaisen mahdollisuutta antaa itselleen muoto löytämällä omia merkityksiään taiteen runollisista, monimielisistä merkeistä.³¹⁵ Tarmo Kunnaksen mukaan uskonnollinen pyhyiden kokemus ja taiteellinen ylevä lähestyvät toisiaan³¹⁶. Tilakokemuksella siunauskappelissa on yhteyttä taidekokemukseen, sen karun arkkitehtuurin voisi kuvitella synnyttävän samoja sielullisia kuvia kuin esimerkiksi Mark Rothkon taide.

Tilakokemuksistaan Tampereen Kalevankankaan siunauskappelissa kertovat henkilöt olivat viimeksi osallistuneet tilaisuuteen sen uudemmassa, pienessä kappelissa, joka on

³¹³ Bachelard 1983/1999, 1- 2, 95.

³¹⁴ Bachelard 2003, 273.

³¹⁵ Nyman 1998, 21.

³¹⁶ Kunnas, 2008, 12.

arkkitehtuuriltaan aivan erilainen suureen kappeliin verrattuna. Näiden henkilöiden vastauksissa oli adjektiiveilla kaunis ja juhlallinen viitattu nimenomaan muotokieleltään klassismia lähenevään vanhempaan, vuonna 1914 käyttöönsä vihittyyn kappeliin. Vastaajat olivat yli 60-vuotiaita henkilöitä, ja vastauksista kuvastuu, etteivät he vielä oikein olleet ottaneet uuden, vuonna 1984 valmistuneen kappelitilan muotokieltä omakseen.

Kalevankankaan uusi siunauskappelitila on väritykseltään vaalea ja siinä on käytetty paljon puumateriaalia. Kappelin yläosaa kiertää nauhaikkunarivistö. Alttariosassa on seinätilaan upotettu ristikuvio. Tila on vanhempaan kappelisaliin verrattuna matala ja muodoltaan suorakulmainen, kun taas vanha kappelitila on pohjakaavaltaan ympyrän muotoinen ja tilaa hallitsee keskuskupoli. Katafalkki sijaitsee vanhan kappelin kuoriosassa. Kappelin ornamenttiikka edustaa myöhäistä jugendia. Tilan kaiku, väritys ja yksinkertainen klassinen muotokieli saivat sen itsestänikin tuntumaan juhlavammalta kuin pienempi kappelitila on, mutta voisin kuvitella tunnelman pienemmässä kappelissa olevan intiimimpi. Kalevankankaan siunauskappeli on osa Kalevankankaan hautausmaan kulttuuriympäristöä, joten sen paikan henkeen voisi liittyä myös historiallisuus, mutta tätä ominaisuutta eivät vastaajat tuoneet missään yhteydessä esille. Siunauskappeliin liittyy historiallisuus, mutta se on kytkeytyneenä henkilön omaan historiaan hänen muistikuviansa kautta.

Tunnelman ja *genius locin* syntyprosessit ovat jokseenkin samanlaiset: molemmat syntyvät paikan olioiden piirteistä ja ominaisuuksista, mutta valliten siten, että ne sallivat olioiden näyttäytyvän tietyllä tavalla. Molemmat elävöittävät paikan, ja molemmat viittaavat siihen, että paikalla on tietty luonne, olemus ja ominaislaatu, joka erottaa tai yhdistää tietyn paikan toisesta. Tunnelma voi muuttua nopeammin kuin *genius loci*, joka voidaan ymmärtää paikan identiteettinä. Ratkaisevin ero on kuitenkin siinä, että kun tunnelma on koettua tilaa, *genius loci* on koettua paikkaa.³¹⁷

Siunauskappelit rakennettiin alkujaan pienen kirkon kaltaisiksi. Niissä harvoissa vastauksissa, jotka annettiin kysymykseeni siitä, mikä muu rakennus siunauskappelista tulee mieleen, viitattiin juuri kirkkorakennukseen. Siunauskappelin yksittäisistä

³¹⁷ Forss 2007, 124 – 125.

arkkitehtuuri-elementeistä viitattiin esimerkiksi Virtain uuden hautausmaan lasimaalauksista Notre Damen ruusuikkunaan ja Vatialan kappelin sisäänkäynnin yhteydessä mainittiin 'atriumpiha'. Myös luostarin puutarhaan viitattiin Akaan Toijalan siunauskappelin yhteydessä. Vastauksissa mielestäni kuvastuu se, että henkilö käsittävät siunauskappelin täysin omaksi, erikoislaatuiseksi paikakseen, jolle on vaikea hakea vertauskohtaa mistään muusta kuin kirkkotilasta. Toisaalta vertauskohdan puuttuminen viitanne myös siihen, että siunauskappelia havainnoidaan tilana, muistojen tilana ja myös tulevaisuutta pohtien, ja että siitä havainnoidaan kuitenkin ensisijaisesti sen tunnelma. Pauline von Bonsdorffin mukaan *genius locia* määriteltäessä on otettava huomioon niin luonnon kuin rakennetun paikan fyysisten piirteiden vuorovaikutus kuin läsnä olevien ihmisten kokemukset ja käyttäytyminen ja myös historialliset elementit ja tulevaisuuden ulottuvuus.³¹⁸

4.2.5 Siunaustilan koettua symboliikkaa

Tutkielmani toisessa luvussa olen jo tuonut esille siunauskappeliarkkitehtuurin muotokieleen liittyvää symboliikkaa, mutta halusin selvittää myös sitä, millaisia asioita siunaustilaisuuteen liittyen henkilöt kokevat Raamatun sanomaan liittyvinä, mikä viittaa kuolemaan tai katoavaisuuteen, mikä lohduttaa, rauhoittaa tai luo yhteenkuuluvaisuuden tunnetta, tai mikä kertoo kaipauksesta. Gernot Böhme on kirjoittanut, että tunnelman määrittäjiin kuuluvat myös konventionaaliset merkit ja symbolit³¹⁹.

Mitä nuoremasta henkilöstä on kyse, sitä useammin hän yhdistää edellä mainittuihin asioihin jonkin arkkitehtonisen elementin, esimerkiksi kappelin karuuden kuolemaan tai katoavaisuuteen ja kokee näkymän ikkunasta lohduttavaksi, rauhoittavaksi tai myös katoavaisuuteen viittaavaksi. Iältään vanhin henkilöryhmä on taas liittänyt katoavaisuuteen esimerkiksi ristin, arkun ja siunausvälineet. Arkkitehtuuriin liittyen on mainittu ainoastaan valo, Raamatun sanomaa symboloivana asiana (LIITTEET 12-14).

Siunauskappelissa, yleensä katafalkin edessä on kristilliseen symboliikkaan liittyen Jeesuksen ristinpuu. Sen yhdistäminen Raamatun sanomaan Jeesuksen ristinkuolemasta ja ylösnousemuksesta on mainittu kyselylomakkeeni vastauksissa useammin, kun

³¹⁸ Forss 2007, 122.

³¹⁹ Forss 2007, 124.

vastaaja ollut iäkkäämpi henkilö. Nuorempien henkilöiden vastauksissa sen sijaan korostuu luontoyhteys, se, että on ollut näköyhteys puihin ja muuhun kasvillisuuteen siunauskappelista ulos luontoon avautuvasta ikkunasta. Myös ne henkilöt, jotka haluaisivat oman hautaan siunaamisensa tapahtuvan luonnon keskellä, ilman mitään rakennusta, ovat nuorimpia, alle 30-vuotiaita. Noissa mielikuvissa on aina kesä, ja linnut visertävät puiden oksilla.

K23: ”Osallistuisin mieluiten siunaustilaisuuteen tutussa tilassa, jolloin tuntuisi lämpimämmältä. Kesällä riittää, että tulee haudatuksi ulkona, luonnon keskellä. Se muistuttaa ympäröivästä elämästä, kun kuulee lintujen laulua ja puiden huminaa”³²⁰.

Vastauksissa heijastuu kuolemakäsityksen muuttuminen ja sen vaikutus myös arkkitehtuuriin. Pohjoismaiset luontoon sijoitetut metsähautausmaat luovat panteistisia mielikuvia – kuolema merkitsee tällöin paluuta maailmankaikkeuden kiertokulkuun. Metsähautausmaa on luonnonmukainen hautausmaa, jossa puusto on luonnonmetsää, kylväytynyttä tai luonnonmukaisuutta tavoitellen istutettua kotimaista kasvilajistoa ja metsälle luonteenomaista aluskasvillisuutta³²¹. Vatialan siunauskappelin ympärillä olevalla mäntykankaalla sijaitsee yksi niistä metsähautausmaista, jotka saivat esikuvansa Sigurd Lewerenzin ja Gunnar Asplundin 1900-luvun alkupuolella suunnittelemasta Tukholman Skogskyrkogårdenista.

Erik Bryggmanin käyttämiä aiheita, kuten esimerkiksi kappelialin yhdistämistä luontoon suuren lasiseinän kautta, ovat arkkitehdit käyttäneet myöhempienkin siunauskappeleiden suunnittelussa. Tämä arkkitehtuurielementti toteutuu esimerkiksi Akaan, Vatialan ja Lamminpään siunauskappeleissa.

Tilaan liittyy sosiaalisuus, ja ihmisten yhteenkuuluvaisuuden luojaksi ovat varsinkin nuorimmat vastaajat maininneet konkreettisesti penkit. Vastanneet henkilöt muistivat oman paikkansa siunauskappelissa hyvin ja he muistivat hyvin myös penkkien sijainnin arkkuun nähden. Useimmissa tutkimukseni kohteeseen liittyvistä siunauskappeleista penkit sijaitsevat arkkuun nähden suorissa riveissä tai vähän vinoittain. Vanhimmissa

³²⁰ Kysely, Jyväskylän yliopisto TAHI-opiskelija 5.5.2010. MLA.

³²¹ *Evangelisluterilaisen kirkon seurakuntien hautausmaa-alan nimikkeistö.*
http://www.shk.fi/muuta/pdf/hautausmaa_alan_nimikkeet.pdf. Viitattu 10.1.2011.

tutkimistani pirkanmaalaisista siunauskappeleista ne sijaitsevat arkun ympärillä, jolloin saattajat näkevät myös vastapäätä ja sivulla istuvien saattajien kasvot. Penkkien sijainti kertonee, paitsi arkkitehtonisista ratkaisuista, myös hautauskulttuurissa tapahtuneesta muutoksesta. Ennen kuolema ja hautajaiset olivat voimakkaammin yhteisöllinen tapahtuma, ja perheen tai suvun jäsen oli vielä konkreettisesti siunauskappelissakin perheen keskellä. Kuolemaa ei myöskään vieroksuttu, eikä arkkua ollut sijoitettu kauas saattoväestä, mihin eräs henkilöltä saamani vastauskin viittaa. Esimerkiksi Virtain uuden hautausmaan siunauskappeliin liittyvistä kuvista³²² voi todeta, että omaiset jättivät jäähyväiset läheiselleen avoimen arkun ääressä siunauskappelissa vielä 1950-luvulla, nykyään tähän on mahdollisuus useimmiten sairaalassa, ennen kuin vainajaa lähdetään saattamaan ruumishuoneelle.

4.2.6 Siunaustoimituksen paikka

Tiedustelin tutkimukseeni osallistuneilta henkilöiltä, että onko sillä merkitystä, missä siunaus tapahtuu. Kysyin myös, että ovatko he olleet siunaustilaisuudessa myös kirkossa, ja että oliko kokemus siellä jollakin tavoin erilainen kuin siunauskappelissa. Kaikista vastauksista (40) puolet (20) asetti siunauskappelin ensisijaiseksi paikaksi siunaustilaisuudelle, kahdeksan vastaajaa oli ehdottomasti kirkkotilan kannalla ja kymmenelle oli samantekevää, kumpi edellä mainituista tiloista on kyseessä. Kolmessa vastauksessa ajateltiin, että paras paikka siunaukselle on 'luonnon helma'.

*K22: "Olen ollut myös kirkossa. Se ei ollut niin kotoinen, siellä tuntui vieraammalta. Paikan, jossa siunaustilaisuus pidetään, pitää olla rauhallinen ja neutraali"*³²³.

*H1: "En näe siunaustilaisuuden tunnelmassa kirkossa ja siunauskappelissa sen suurempaa eroa. Kappeli on pienempi ja intiimimpi tila kuin kirkko"*³²⁴.

K13: "Kirkossa tilaisuus on juhlava ja virallinen, siellä on paljon yleisöä, joten tilaisuus on myös usein kovaääninen. Minulle ei ole väliä, missä siunaustilaisuus

³²² Valokuva-arkisto. Perhealbumi. MLA.

³²³ Kysely, Killinkosken siunauskappeli 8.6.2010. MLA.

³²⁴ Haastattelu, Killinkosken siunauskappeli 30.5.2010. MLA.

pidetään. Kodikkuus, esteettisyys, pyhä tunnelma, harmonia ja valoisuus merkitsevät minulle silti paljon ”³²⁵.

K17: ”Kirkko on ehkä hieman juhlallisempi, mutta samalla se oli myös kylmä ja etäinen tilan laajuudesta johtuen. Siunaustila pitää mielestäni olla sellainen, että kaikki pääsevät istumaan kohti arkkua, siis istutaan kasvot suoraan kohti siunaavaa pappia. Valoisa ja rauhoittava tila ja esim. raamatullisia maalauksia näkyvissä ”³²⁶.

K24: ”Kirkossa tapahtuma oli suurempi myös väkimäärältään. Minulle tapahtumassa vaikuttaa saattoväen runsaus ”³²⁷.

K25: ”Tunnelma on läheisempi siunauskappelissa. Kirkko on liian avara ja siellä kaikuu. Vainajan toivomusta on kuitenkin noudatettava, jos sellainen on. Saattajan kannalta on hyvä olla pieni, läheinen tila ”³²⁸.

K26: ”Kirkossa tila on laajempi, äänet kaikuvat enemmän. Läheinen ihminen hukkuu tilaan ja ääniin, ja vainaja on kauempana. Siunaustila olisi mieluiten pienehkö, intiimi, lämmin, yksinkertainen. Tilan arkkitehtonisilla puitteilla ei ole mielestäni väliä, sillä surun keskellä ympäristö ”häviää” ”³²⁹.

K27: ”Tilalla on suuri merkitys. Sen avulla voidaan vaikuttaa tunnekokemukseen, esim. surun kokemus voi helpottua tai lieventyä tai tuntua vieläkin musertavammalta ”³³⁰.

Henkilöt, jotka pitivät siunauskappelitilaa sopivampana siunaustilaisuuteen kuin kirkkoa, perustelivat näkemystään yleensä sillä, että se on pieni, intiimi ja kotoinen tila. Gaston Bachelard kirjoittaa tiloista poeettisesta näkökulmasta. Hän ymmärtää poeettisen kuvan tutkimisen ilmiönä, jossa kuva puhkeaa tämänhetkisyydessään ymmärretyn ihmisen tietoisuuteen sydämen, sielun ja olemisen välittömänä ilmentymänä.³³¹ Bachelard liittää mielikuvan talosta myös esimerkiksi linnun pesään, jolle maailman

³²⁵ Kysely, Jyväskylän yliopiston TAHI-opiskelija 5.5.2010. MLA.

³²⁶ Kysely, Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli 2.6.2010. MLA.

³²⁷ Kysely, Lamminpään siunauskappeli 2.8.2009. MLA.

³²⁸ Kysely, Vatialan siunauskappeli 1.8.2010. MLA.

³²⁹ Kysely, Jyväskylän yliopiston TAHI-opiskelija 3.5.2010. MLA.

³³⁰ Kysely, Jyväskylän yliopiston TAHI-opiskelija 6.5.2010. MLA.

³³¹ Bachelard 2003, 34.

vihmielisyys on vierasta³³². Bachelard kirjoittaa myös kertovansa onnellisen tilan kuvista³³³. Siunauskappeli on rakennus, joka ei ensimmäiseksi tulisi mieleen ’onnellisena tilana’, mutta se on saattanut tarjota henkilölle pesän kaltaista turvaa yhdessä hänen elämäntilanteistaan. Se voi säilyä myös onnellisen tilan kuvana, liittyen henkilön lapsuusmuistoihin, kuten tämän tutkimuksen tekijän kohdalla. Kappelissa on ollut läsnä myös muita hänelle läheisiä henkilöitä, ja hän yhdistää sekä mielikuvat tilan koosta ja muodosta mielikuviin toisten henkilöiden läsnäolosta. Siunauskappelin ’pesämäisyydessä’ kertoo myös se, että se on vastausten mukaan tilana mielletty ’surun sisälleen sulkevaksi’ tai suojelevaksi (LIITE 11). Lisäksi, jos lapsuudesta tuttuja elementtejä tunnistaa ympäristöstään myös myöhemmin, aikuisässä, tilakokemukseen voi liittyä kotoisuuden tunnetta³³⁴.

Niin kuin lintu palaa pesälleen, palaa läheisensä hautaan saattanut henkilökin mielessään siihen paikkaan, jossa tuo tilaisuus tapahtui. Fyysisesti hän saattaa palata sinne muutenkin, hautausmaalle hautaa hoitamaan tai toiseen tilaisuuteen, mutta mielessään hän palaa samalla myös kotipaikkakunnalleen ja lapsuuteensa, siihen aikaan, jolloin hän eli vielä kotipesässä. Tämä käy ilmi useista tutkimukseni vastauksista, jotka olivat tulleet niiltä henkilöiltä, jotka nykyään elävät kaukana synnyinseudultaan. Gaston Bachelardin mukaan paluu peilaa lukemattomia unelmia, sillä paluut tapahtuvat ihmiselämän suuressa rytmissä ja käyttää uneksintaa aseena kaikkea poissaoloa vastaan. Pesän ja talon kuvissa, niiden läheisyydessä, kajahtelee uskollisuus.³³⁵

4.3 Siunauskappelin merkityksestä henkilölle

Rakennettu tila on keskeinen osa kulttuurista merkitysten muodostumista. Se on aktiivinen sosiaalinen todellisuuden jäsentäjä, joka tuottaa ja uusintaa merkityksiä, se tukee, vaikeuttaa tai uusintaa erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Se on yksi ”minän tuottamisen teknologia” muiden joukossa: se jäsentää, konstruoi ja muovaa uudelleen käsityksiä ihmisten välisistä sosiaalisista suhteista ja paikastamme maailmassa. Tilan käyttö on samanaikaisesti sekä merkitysten tuottamista että niiden tulkintaa.³³⁶

³³² Bachelard 2003, 240-241.

³³³ Bachelard 2003, 65.

³³⁴ Pallasmaa 1993, 78.

³³⁵ Bachelard 2003, 234.

³³⁶ Saarikangas 1996, 310-311.

Siunauskappelit ovat monen sukupolven muistojen tiloja. Eräänä tutkimukseni alakysymyksistä on, miksi siunauskappeli on henkilölle merkityksellinen. Eräänlaista pohjaa tutkimukseni näkökohdalle tuo Anne Birgitta Pessin tutkimus kirkkorakennuksista merkitysten ja muistin ylläpitäjänä, siitä, miten ”kirkkoisuus” rakentuu. Tutkimuksessa on tarkasteltu suomalaisten kokemuksia yksilötasolta, jokapäiväisen elämän tasolta. Aineiston analyysissä nousi keskeisesti esille viisi teemaa: 1) kirkko osana kaupunkikuvaa, paikallisuutta ja arkea 2) perinne ja aikakaari 3) pyhyys, hiljaisuus ja rauha 4) arvot sekä 5) arvokkuus ja arvovalta.³³⁷ Näiden teemojen perusteella suunnittelin kysymykseni siunauskappelin merkityksellisyydestä henkilölle antaen mahdollisuuden tuoda esille vielä myös muita merkityksellisiä asioita vastausvaihtoehtojen lisäksi. Samalla tavoin kuin kirkkorakennukset, ovat myös siunauskappelit, vaikka ovatkin käyttötarkoitukseltaan eriytyneitä, nähtävä arvona sekä yksilön omilla muistoilla, että yhteisessä kulttuurisessa pääomassa.

Pyysin henkilöä valitsemaan hänelle neljä merkityksellisintä asiaa siunauskappeliin liittyen. Kaikki kokemukset huomioon ottaen nämä neljä merkityksellisintä asiaa ovat 1. siunauskappeliin liittyvät henkilökohtaiset muistot, 2. siunauskappelin rauha ja hiljaisuus, 3. hautausmaa-alueen läheisyys ja 4. siunauskappeli arkkitehtonisesti miellyttävänä rakennuksena. Seuraavaksi merkityksellisiä asioita ovat siunauskappeli yhteenkuuluvuuden tilana, siunauskappeli osana paikalliskuvaa, siunauskappeliin liittyvä kristillinen arvomaailma ja siunauskappeli muistutuksena omasta kuolevaisuudesta (LIITE 15).

Tutkin siunauskappelin merkityksellisyyttä henkilöille vielä erikseen myös henkilön iän suhteen ja ainoastaan pirkanmaalaisten kappeliensa osalta. Tutkiessani siunauskappeliensa merkitystä henkilön iän suhteen otin henkilön neljä valintaa samantarvoisesti huomioon (LIITE 16). Ottaen huomioon vastausten lukumäärän eri ikäryhmissä, nousee siunauskappeli yhteenkuuluvuuden tilana merkityksellisemmäksi nuorimpien vastaajien ikäryhmässä, kun kaikki vastaukset otetaan huomioon. On myös otettava huomioon se, että kahdessa tämän ikäryhmän (alle 30v.) ja kahdessa seuraavan ikäryhmän vastauksessa (30-60 v.) siunauskappelilla ei ole henkilölle merkitystä.

³³⁷ Pessi 2008, 351-359.

Ikäryhmältään vanhimpien henkilöiden vastauksissa painottuvat myös siunauskappeliin liittyvä kristillinen arvomaailma ja siunauskappeli muistutuksena omasta kuolevaisuudesta. Tutkimuksen kohteena oleville nuorimmalle ja vanhimmalle ikäryhmälle oli yhteistä se, että he kokevat siunauskappelin myös arkkitehtonisesti miellyttäväksi rakennukseksi. Näissä vastauksissa on kuitenkin huomioitava se, että viisi kahdeksasta vastauksesta nuorinta ikäryhmää koskien on annettu alustavassa kyselyssä, jossa vastaajina oli Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijoita. Heidän parhailtaan ja aikaisemmin saamansa koulutus on saattanut vaikuttaa näkemykseen rakennuksen kauneudesta.

Toisaalta kysymys ei välttämättä ole koulutuksesta ja kulttuuritaustasta: Ihmisen on pakko jatkuvasti etsiä identiteettiään. Löytääkseen sen hän tarvitsee jotakin, johon identifioitua. Tämä jokin on muoto. Nymanin mukaan talot ovat luonnollisia samastumisen kohteita, ne ovat aina läsnä ja pysyvyydessään luotettavia, mutta ennen kaikkea ne ovat tuttuja, läheisiä. Nyman kirjoittaa edelleen, että yksipuolisessa muodossa tai muuten puutteellisessa ympäristössä ihminen alkaa menettää identiteettiään. Muoto on tunnetta ja kaikenlaiset aistimukset, jotka löytyvät perustavaa laatua olevaan inhimilliseen kokemukseen, voivat tarjota materiaalia niille symboleille, joita arkkitehtuuri käyttää: turvassa oleminen ja itsensä vapaaksi tunteminen, eteenpäin kulkeminen ja paikalleen jääminen, ulos astuminen ja sisään meneminen, joukkoon liittyminen ja vetäytyminen yksinäisyyteen, luonnon kohtaaminen ja siltä suojautuminen jne.³³⁸

Nuorimpien ikäryhmien vastauksissa eivät painotu rakennuksen muistuttaminen omasta kuolevaisuudesta tai kristillinen arvomaailma, mikä kertonee osaltaan kuolemasta vielä kaukaisena ja myös omalle itselle vieraana asiana sekä arvomaailman muuttumisesta. Arvomaailman muuttuminen ja sen vaikutus esimerkiksi hautausrituaalien merkitysten ymmärtämiseen käy ilmi myös Tapani Erämajan väitöskirjan tutkimustuloksista³³⁹.

Kaikissa ikäryhmissä koettiin merkityksellisimpinä asiana siunauskappeliin liittyvät henkilökohtaiset muistot ja siunauskappelin hiljaisuus ja rauha. Siunauskappeli on tila,

³³⁸ Nyman 1998, 25.

³³⁹ Erämaja 2006, esim. 69.

jossa kiireinen aika pysähtyy, edes hetkeksi. Siunauskappelissa kuuntelemme omaa olemassaoloamme, Juhani Pallasmaan ajatuksia lainaten.³⁴⁰

Kultaako aika muistot? Bachelard kirjoittaa, että kaukomuisti muistaa vain, koska se arvostaa niitä ja antaa niille onnen sädekehän. Jos arvo pyyhitään pois, tosiasiat luhistuvat. Epätodellisuus soluttautuu muistojen todellisuuteen; ne ovat henkilökohtaisen historiamme ja määrittämättömän esihistorian rajamailla.³⁴¹ Toisaalta: jos rakennus on elävä arvo, sen täytyy sisällyttää itseensä epätodellisuus. Bachelardin mukaan kaikkien arvojen on värähdeltävä, koska arvo, joka ei värähtele, on kuollut arvo³⁴². Siunauskappeli nostaa esille niitä tapahtumia henkilön muistista, jotka yleensä ovat onnellisten hetkien muistoja. Tutkimukseni lomassa minussa heräsi kysymys, että kuinka paljon yleensäkin on olemassa kokoontumistiloja, joihin henkilöllä liittyisi yhtä voimakas tunnelataus kuin siunauskappeliin?

Kun tarkastelen henkilöiden antamia vastauksia pirkanmaalaisten siunauskappeliin ollessa kyseessä, nousee tässä yhteydessä siunauskappelin kristillinen arvomaailma merkitykselliseksi erityisesti Tammikankaan ja Lamminpään siunauskappeliin osalta. Virtain Killinkosken siunauskappelin yhteydessä nousee myös tämän kysymyksen yhteydessä merkitykselliseksi siunauskappeli ja sen ympäristö osana paikalliskuvaa. Tampereen siunauskappeleihin liittyvistä vastauksista näyttäisi puuttuvan kokonaan siunauskappelin merkitys yhteenkuuluvaisuuden tilana, kun taas Virtain uuden hautausmaan siunauskappelin, Kurun Tammikankaan siunauskappelin ja Akaan Toijalan siunauskappelin yhteydessä yhteenkuuluvaisuus tulee esille keskeisenä merkityksenä.

Kurun Tammikankaan kappeli, joka sijaitsee Kurusta Tampereelle kulkevan maantien vieressä, muistuttaa henkilöitä vastausten mukaan myös heidän omasta kuolevaisuudestaan. Samanlainen ajatus tulee varmasti mieleen myös ohikulkijoille, paitsi rakennuksesta itsestään, myös sen takana rinteessä valaistusta Tammikankaan hautausmaasta. Siunauskappeli arkkitehtonisesti miellyttävänä rakennuksena koettiin merkitykselliseksi erityisesti Virtain uuden hautausmaan, Lamminpään ja Vatialan

³⁴⁰ Pallasmaa 1993, 156.

³⁴¹ Bachelard 2003, 166.

³⁴² Bachelard 2003, 167.

siunauskappeleiden yhteydessä. Myös Killinkosken siunauskappelista oli yksi maininta tähän merkitykseen liittyen. Siunauskappeliin liittyvät henkilökohtaiset muistot ja siunauskappelin hiljaisuus ja rauha ovat merkityksellisiä asioita jokaisen tutkimuksen kohteeseen liittyvän pirkanmaalaisen siunauskappelin yhteydessä (LIITE 17). Siunauskappeli on rakennus, jossa henkilön on pakko hetkeksi jättää arkiset kiireensä, ja jossa hänen on pakko tiedostaa oman itsensä tuntemukset.

Saamani vastaukset näyttävät myötäilevän myös niitä ominaisuuksia, joita henkilöt siunauskappelille antoivat. Paikan kokonaiskokemus on kaikkien paikan elementtien eli aistein havaittavien ominaisuuksien, ajallisen syvyyden, historiallisen ulottuvuuden, kollektiivisen muistin, sosiaalisen ulottuvuuden, tunnelman ja mielikuvien tunnustamista ja kokemista³⁴³.

³⁴³ Forss 2007, 125.

5. SIUNAUSKAPPELI - ELETTY SURUN TILA

Tutkimukseni kohdistui henkilön tilakokemukseen siunauskappelissa. Tuota kokemusta sävyttää suru. Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, mitä henkilö omassa sisäisessä tilassaan havainnoi ympäristöstään, joka ei ole mikä tahansa tila, vaan ainoastaan yhtä tarkoitusta, läheisen hautaan siunaamista varten rakennettu. Siunauskappeliin ovat pysyvät yleensä ihmisiltä suljettuina muulloin kuin hautaustoimitusten ajan. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esiin niin tilakokemuksessa välittömästi vaikuttavia tekijöitä kuin myös tilakokemuksen taustalla vaikuttavia tekijöitä, esimerkiksi heijastumia kuolemakäsityksestä ja hautauskulttuurin muutoksesta.

Tutkimuksen lähtökohta oli kokeva henkilö, joka Maurice Merleau Pontyn mukaan havainnoi tilaa koko ruumiillaan, kaikilla aisteillaan. Olen tarkastellut pirkanmaalaisia siunauskappeleita materiaalisina, aistittavina ja elettyinä tiloina, mutta olen esitellyt ne myös rakennettuina tiloina, eräinä esimerkkeinä suomalaisesta siunauskappeliarkkitehtuurista, osana rakennusperintöämme. Tutkimuksessa olen henkilöiden kokemana tuonut esiin sen, että myös siunauskappeli tilana ja sen merkitykset muotoutuvat rakennetun, sosiaalisen ja eletyn vuorovaikutuksessa.

Tutkimukseni aineistonhankintakeinona käytin pääasiallisesti lomakekyselyä sekä haastattelua, mikäli olin saanut siihen henkilöltä luvan. Haastattelu on menetelmänä parempi muokata ja tarvittaessa tarkentaa kysymyksiä. Pelkäsin lomakekyselyn tuottavan henkilölle liikaa valmiita vaihtoehtoja, kun yritin laatia kysymyksiä siten, että mahdollisimman monella olisi valmius niihin vastata. Ajattelin myös, että tutkimukseni kannalta oleellinen tieto jäisi vähäiseksi, mutta kyselylomakkeen avointen kysymysten tuella havaitsin saaneeni lähes saman tiedon kuin haastattelemallakin. Kummankin menetelmän käyttämisessä oli noudatettava huolellista suunnitelmallisuutta henkilön elämäntilanne huomioon ottaen. Kyselylomake oli laajahko, mutta myös antoi henkilöille aikaa miettiä omia tuntemuksiaan. Haastattelun etuna oli taas kokemuksesta kertomisen välittömyys.

Tutkimukseni taustafilosofia oli fenomenologia, joka tarkastelee ihmisen elämismaailmaa. Tutkimus noudatti osittain fenomenologisen psykologian tutkimustapoja ja sen lähestymistapa oli pääasiallisesti tilan tarkastelu fenomenologisen

arkkitehtuuriteorian ja fenomenologisen ympäristöestetiikan näkökulmista. Tilan keskiössä nähtiin sen käyttäjä ja rakennettua tilaa analysoitiin myös sosiaalis-historiallisena ja kulttuurisia merkityksiä sisältävänä ja tuottavana kokonaisuutena. Jokaisen henkilön kokemus nähtiin henkilökohtaisena kokemuksena, hänen omaan elämäntilanteeseensa liittyvänä, mutta sureva henkilö on myös osa yhteisön merkitysten perinnettä. Yksilön kokemus paljasti näin myös jotakin yleistä esimerkiksi siunauskappelin merkityksellisyydestä ihmisen elämässä.

Tutkimusten perusteella voi todeta, että surun tilanne ja tunnetila hälventää yksityiskohtaisia havaintoja henkilön arkkitehtuuriympäristöstä. Tämä koskee visuaalisia havaintoja, mutta henkilö on surussaan kehollisesti hyvin virittyneessä tilassa ympäristön suhteen, joten kuulo-, liike-, tunto- ja hajuaistimukset nousevat tilakokemuksessa visuaalisten aistimusten rinnalle. Katafalkilla oleva, kukkien ympäröimä arkku on yleensä henkilön ensimmäinen havainto hänen saapuessaan kappelisaliin. Tämä havainto on myös kytköksissä arkkitehtuurin suunnittelemiin valaistusratkaisuihin henkilön omien tilaan liittyvien odotusten lisäksi. Jo matka hautausmaan portilta kappeliin tavallaan valmistaa surevaa henkilöä siunauskappelissa odottavan näkymän kohtaamiseen.

Siunauskappelitilassa henkilö kuitenkin aistii koko ajan jotakin sellaista, jota hän ei välttämättä osaa sanoin selittää. Kokonaistunnelma on keskeisin. Hiljainen estetiikka käsittää ne tekijät, jotka vaikuttavat siihen, millaisena maailma ja sen yksittäiset elementit ja toimijat ilmenevät meille. Eräs noista tekijöistä on tunnelma. Siitä voidaan kuitenkin erottaa eri osatekijöitä. Tilan tunnelma on helposti muuttuva ominaisuus, johon arkkitehti on niin ikään ratkaisullaan pyrkinyt vaikuttamaan. Valaistus on noista tekijöistä kenties määräävin, ja tämä tuli esille myös henkilöiden vastausten kautta. Valo on Juhani Pallasmaan mukaan tärkeä tekijä myös kuoleman arkkitehtuurin symboliikkaa koettaessa. Tutkimukseni perusteella valo, paitsi että se koettiin rauhoittavana ja lohduttavana elementtinä, liitettiin symbolisena myös Raamatun sanomaan.

Kun tein tutkimussuunnitelmavaiheessa itseäni varten kaavion, jonka avulla hahmotin arkkitehtuurin ja siunauskappelikokemuksen taustalla olevia tekijöitä, oli eräänä noista tekijöistä mielessäni kuolemanpelko. Tämä on huomioitu aikojen kuluessa myös

arkkitehtuurissa. Kuolemanpelosta ei kuitenkaan yleisesti puhuta, eikä sitä ole juurikaan mainittu tutkimusta varten annetuissa vastauksissakaan. Kuoleman arkkitehtuurin symboliikkaa käsittelevässä kirjallisuudessa puhutaan yleensä mieluummin katoavaisuudesta. Nykykulttuuri monine ihanteineen ikuisesta nuoruudesta on kuoleman kieltävää, mutta voi olla myös niin, että siunaustilaisuudessa sureva henkilö osittain tiedostamattomasti aistii arkkitehtuurista lohdutusta eikä hän muistakaan mahdollisia omia sisäisiä pelkojaan.

Subjektin osallistuminen tilan tunnelmaan ei ole ainoastaan osallistuvaa havainnointia ja kokemista, vaan kyse on myös subjektin toiminnasta paikassa. Myös vainajan sanallinen muistelemine, papin lausumat sanat ja toisten henkilöiden osanotto tulevat esille henkilöiden vastauksissa niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat tilan tunnelmaan. Siunauskappelilla on sosiaalinen ulottuvuus.

Henkilöiden mainitsemista tunnelmaan liittyvistä tekijöistä suurin osa liittyi kappelin arkkitehtuuriin. Keskeisiksi tulevat juuri valaistukseen liittyvät seikat: ikkunoista lankeava valo ja kappelitilan valaistus esimerkiksi kynttilöiden avulla ja osaltaan myös tilan hämäryys ja varjot. Valo on hyvin sidoksissa kokijaan. Joku kokee valon lohdullisena, toinen taas kaipaa hämärää suojaksi ympärilleen. Haastatteleman arkkitehti pyrki ottamaan erityisesti juuri valon suuntaamisen surevia henkilöitä ajatellessaan suunnittelussaan huomioon.

Mielestäni erityisen kiinnostava havainto tutkimukseeni annetuissa vastauksissa on se, miten eri-ikäiset henkilöt kokevat erilaisia asioita symbolisina. Tutkimukseeni vastanneet nuorimmat henkilöt kokivat arkkitehtuuri-elementit esimerkiksi Raamatun sanomaa symboloiviksi tekijöiksi, kun taas iältään vanhimmat henkilöt pitäytyivät kristillisessä esine- ja seremoniallisessa symboliikassa, mikä heijastaa, paitsi heidän elämäkatsomustaan, myös heidän kulttuurista taustaansa. Se kertoo mielestäni myös siitä, että yli 60-vuotiaalla henkilöllä on vielä muistumia siitä ajasta, jolloin kuolemaan suhtautuminen oli erilaista, ja hautajaisrituaali oli koko suvun yhteinen tapahtuma, jossa sen kristillinen symboliikka vielä periytyi opetettuna sukupolvelta toiselle.

Hiljaisuus on tilaa ja sen tunnelmaa voimakkaasti määrittävä ominaisuus, ja paikan hiljaisuus ja rauha myös koetaan henkilön mielestä siunauskappeliin liittyen hyvin

merkitykselliseksi asiaksi. Hiljaisuus lähtee osittain arkkitehtuurin materiaalisista valinnoista ja rakennusmateriaalin akustisista ominaisuuksista, läsnä olevista ihmisistä ja tavalliseen elämään kuuluvien äänten puuttumisesta, mutta ennen kaikkea se lähtee henkilön omasta sisäisestä tilasta, itsensä kuuntelemisesta ja oman minän kokemisesta. Tutkimuksessa saamieni vastausten perusteella henkilö on siunaustilaisuudessa samaan aikaan läsnä ja poissaoleva. Tilan kautta on mahdollista reflektoida oma elämäänsä ja etsiä omaa identiteettiään. Gaston Bachelardin ajatukset arkkitehtuurin synnyttämistä mielikuvista ja kuvittelusta eivät ole vieraita asioita siunauskappelissakaan tapahtuvaa tilakokemusta ajatellen.

Juhani Pallasmaan mukaan vaikuttavassa arkkitehtuurielämyksessä koetaan tunne paikan ainutkertaisuudesta ja pyhydestä, mikä on tuotu myös henkilöiden vastauksissa esille. Joihinkin tutkimuksessani oleviin kappeleihin on kappelia luonnehtivana ominaisuutena liitetty erityisesti pyhyys.

Pyrin tutkimuksessani myös saamaan selville, paitsi paikan tunnelmaa, myös sen luonnetta ja mahdollista paikan henkeä tarkastelemalla henkilön paikkaan liittämiä ominaisuuksia, henkilön kokemaa paikan tunnelmaa ja lopulta myös niitä seikkoja, joiden valossa henkilö kokee siunauskappelin merkityksellisenä. Paikassa on aina olemassa tiettyjä tunnelmallisia elementtejä, mutta Pauline von Bonsdorffin mukaan paikan hengen määrittämiseksi on otettava huomioon luonnon ja paikan fyysisten piirteiden vuorovaikutuksen lisäksi ihmisten kokemus, käyttäytyminen sekä historiallinen ulottuvuus ja tulevaisuus.

Joitakin piirteitä *genius lociin* liittyen on kerrottavissa myös siunauskappelista paikkana yleensä. Siunauskappeli on rakennus, jonka arkkitehtuurin muotokieli juontaa juurensa historiallisesti kaukaa. Se on, paitsi henkilökohtaisten muistojen paikka, myös sukupolvien yhteisten muistojen paikka. Se on käyttötarkoitukseltaan eriytynyt paikka, joka puhuttelee nimenomaan hiljaiseen estetiikkaan liittyvillä tekijöillä surevaa henkilöä. Tilana siunauskappeli on sosiaalisia suhteita tuottava ja niitä järjestävä.

Pirkanmaalaisista siunauskappeleista nousee erilaisia paikan henkeen viittaavia tekijöitä, kuten paikallisuus tai siunauskappelin erityisen voimakas liittäminen sielullisiin alkutiloihin, mutta paikan hengen määrittäminen ehkä olisi surevalle

henkilölle vaikeaa. Surevan henkilön ei ole helppo tiedostaa paikan henkeä tai haastateltuna ollessaankaan kuvailla sitä, kun tilakokemus siunauskappelissa on sidoksissa hänen juuri menettämäänsä läheiseen henkilöön ja yhteisiin muistoihin.

Tutkimuksen kohteena olleisiin pirkanmaalaisiin siunauskappeleihin liittyi samankaltaisia kokemuksia, kuin mitä Eeva Ilveskosken pro gradu-tutkielmassa liittyi Helsingin Jugendsaliin. Rauha, kotoisuus, ihmiset ja turvallisuus yhdistävät kokemuksina näitä tiloja. Tilassa tapahtuma toiminta on kuitenkin erilaista ja määrittää tilan tunnelmaa ja niissä tapahtuvia havaintoja.

Ihmisen kokemus on arvokas. Tutkimuksessani olen tarkastellut siunauskappeliarkkitehtuurin ja tilakokemuksen suhdetta. Siunauskappelit ovat monen sukupolven muistojen tiloja. Arkkitehtuuri on siis muistin apuväline. Nuo muistot liittyvät läheisiin ja niihin henkilöihin, jotka ovat olleet vainajaa saattamassa; mielikuviin ja ajatuksiin, joita tila on kirvoittanut esiin - aikaan. Vielä laajemmalla aika-akselilla, kun rakennuksen ikä ylittää monin verroin yksilön eliniän, muistuttaa arkkitehtuuri ajasta ennen ja jälkeen meitä. Arkkitehtuuri kykenee pysäyttämään, nopeuttamaan tai hidastamaan ajan kulun. Siunauskappeli pysäyttääkin hetkeksi ajan kulun. Arkkitehtuurin avulla maailmaan luodaan myös kulttuurista järjestystä ja ennakoitavuuttakin ja arkkitehtuuri saa aikaan myös tunteen tiettyyn paikkaan kuulumisesta. Tämä tuli saamissani vastauksissa monessa yhteydessä esille.

Tutkimukseni tärkein tulos lieneekin se, mitä siunauskappeli henkilölle merkitsee. Henkilön tilakokemus on osaltaan täydentämässä siunauskappeliiden rakennustaiteellista kauneutta. Henkilön kokemus heijastaa sukupolvien yhteisiä kokemuksia. Se kertoo siitä, miten tärkeä siunauskappeli tilana ja paikkana on. Tilalla on surevalle henkilölle merkitystä. Surun tila tarvitsee ympärilleen toisen henkilön kokemuksen mukaan suojaa, hiljaisuutta, valoa tai hämäryyttä, toisen henkilön kokemuksen mukaan vehreyttä ja lintujen laulua. Se tarvitsee näkymän ulos ja yhteyden luontoon, mutta ennen kaikkea se tarvitsee paikan, jonne kokoontua ja muistoissaan palata. Tämä kaikki riittää perusteeksi myös säilyttää nuo muistojen tilat.

Kun arkkitehti suunnittelee siunauskappelia, hän pyrkii, paitsi huomioimaan arkkitehtuurin keinoin tilaisuuden luonteen, myös esteettisyyteen ja kauneuteen ja

luomaan vaikutelmaa pysyvyydestä ja ikuisuudesta. Juhani Pallasmaa kehottaa arkkitehteja olemaan unohtamatta aikaisempaa arkkitehtuuria. Historiaa ei voi sinällään kopioida, mutta vanhasta arkkitehtuurista voi ottaa aineksia uuteen. Siunauskappeleita ja niiden ympäristöä havainnoidessani olen huomannut, että rationalistisimmatkaan ratkaisut eivät ole unohtaneet vanhoja arkkitehtuuriratkaisuja. Vatialan kappeliin käydään sisälle atriumpihan kautta ja Akaan uudesta siunauskappelista taas käydään ulos luostarin sisäpihalla olevasta puutarhasta muistuttavan pienen puutarhan kautta. Esimerkiksi nämä ratkaisut ja niihin liittyvät kokemukset ovat tulleet esille tutkimukseeni liittyvissä vastauksissa surevien henkilöiden itsensä kautta. Muutakin välittyy, vaikka surun kokenut henkilö ei ehkä kykene sitä sanoin erittelemään. Kauneus välittyy, se kauneus, jolla siunauskappeli lohduttaa henkilöä ja luo kuvan tuonpuoleisesta.

Tutkimustani suunnitellessani oli päämääränäni tehdä siunauskappeliin liittyen sekä eräänlainen arkkitehtoninen että psykologinen analyysi. Tutkimukseni aikana ja sen tuloksia analysoidessani en ole voinut unohtaa kumpaakaan osa-aluetta. Eräs niistä asioista, joiden perusteella siunauskappeli oli henkilölle merkityksellinen, oli se, että siunauskappeli sijaitsee lähellä hautausmaata. Jatkotutkimuksessa yhdistäisin henkilöiden kokemukset siunauskappelista ja niiden merkityksen hautausmaalla käymisen merkitykseen; muistelemiseen. Kun välitön kokemus on jo muuttunut muistoksi, olisi tutkimuskohdetta luultavasti helpompi lähestyä haastattelemalla kuin tässä tutkimuksessani oli.

Tutkimuksessani oli mukana vain evankelis-luterilaisten seurakuntien siunauskappeleita. Turussa sijaitsee esimerkiksi ortodoksisen seurakunnan siunauskappeli. Eräs tutkimussuunta voisi olla tutkia tilakokemusta muiden kristillisten yhteisöjen siunauskappeleissa. Tässä tutkimuksessa mainittiin vain ohimennen henkilön elämäkatsomus tilakokemuksen taustatekijänä. Sekin vaikuttanee vahvasti sekä tilaisuuden tunnelmaan että tilan kokonaiskokemukseen.

Sain kirkon työntekijöiltä, varsinkin seurakuntamestareilta, paljon apua tutkimukseni toteuttamisessa. Tutkimuksen kuluessa syntyi spontaaneja keskusteluja, ja eräs ajatus jatkotutkimukselle voisi ollakin seurakunnan työntekijöiden haastatteleminen

siunauskappeliin liittyvästä tilakokemuksesta. Hehän kohtaavat tuon tilan omaisia useammin.

Jos nyt ajattelen kaikkia viikonloppureittini varrelle harkinnanvaraisen otannan perusteella valitsemiani siunauskappeleita, niin jokaisen kohdalla täyttyy Juhani Pallasmaan mainitsema arkkitehtuurivaikutuksen kriteeri tavoittaa kokijan tajunta ja luoda hänessä tunne-elämyksiä. Nuo elämykset ovat hyvin subjektiivisia, ne voivat olla pelkoakin herättäviä. Mutta Pallasmaan mukaan myös itse arkkitehtuuria ohjailevat tietoiset tai tiedostamattomat pelot. Kuoleman olemassaoloa ei ole siunauskappelirakentamisessa kuitenkaan millään tavoin väistetty, siitä on vain karsittu kaikki elämään liittyvä koristeellisuus ja pyritty vaikuttamaan arkkitehtuurin keinoin sellaisilla tekijöillä, jotka tavoittavat kokijan suojelemalla ja lohduttamalla hänen vaikeassa elämäntilanteessaan. Tilan arkkitehtuurilla todellakin voidaan vaikuttaa tunnekokemukseen. Fenomenologinen lähestymistapa arkkitehtuuriin nähden ollut avartava myös tämän tutkielman tekijälle.

KUVALUETTELO 1

- Kuva 1a Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli (1902), suunnitellut arkkitehti Usko Nyström. Sijainti Lakarintie 21, Virrat. Valokuva Marja Laine 25.9.2009.
- Kuva 1b Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli. Kuva valmistumisajalta 1902.³⁴⁴
- Kuva 1c Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli. Vainaja kappelisalissa 1930-1940 -luvulla.³⁴⁵
- Kuva 1d Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli. Kuva kappelisalista. Valokuva Marja Laine 25.9.2009.
- Kuva 2a Virtain Killinkosken siunauskappeli (1949). Inkantie 11, Killinkoski. Valokuva Marja Laine 25.9.2009.
- Kuva 2b Virtain Killinkosken siunauskappeli. Kuva kappelisalista. Valokuva Marja Laine 25.9.2009.
- Kuva 3a Kurun Tammikankaan siunauskappeli (1904), suunnitellut puuseppä Kalle Nieminen. Sijainti Poikeluksentie 21, Kuru. Valokuva Marja Laine 21.9.2009.
- Kuva 3b Kurun Tammikankaan siunauskappeli. Kuva kappelisalista. Valokuva Marja Laine 21.9.2009.
- Kuva 4a Tampereen Kalevankankaan siunauskappeli (1914), suunnitelleet arkkitehdit W.G. Sjöström & E. Palmqvist. Sijainti Hautausmaankatu 5, Tampere. Valokuva Marja Laine 27.10.2009.

³⁴⁴ Sieväsen arkisto. Kuvaluettelo 1:2 irtokuva 2. VKA.

³⁴⁵ Kinnusen arkisto. Kuvaluettelo 1:2, irtokuva 1. VKA.

- Kuva 4b Tampereen Kalevankankaan siunauskappeli. Kuva suuresta kappelisalista. Valokuva Marja Laine 27.10.2009.
- Kuva 4c Tampereen Kalevankankaan siunauskappeli. Kuva pienestä kappelisalista. Suunnitellut arkkitehtitsto Antero Sirviö 1984. Valokuva Marja Laine 27.10.2009.
- Kuva 5a Tampereen Vatialan siunauskappeli (1960), suunnitellut arkkitehti Viljo Revell. Sijainti Kappelinkierro 3, Kangasala. Valokuva Marja Laine 4.11.2009.
- Kuva 5b Tampereen Vatialan siunauskappeli. Kuva suuresta kappelisalista. Valokuva Marja Laine 4.11.2009.
- Kuva 5c Tampereen Vatialan siunauskappeli. Kuva pienestä kappelisalista. Valokuva Marja Laine 4.11.2009.
- Kuva 6a Tampereen Lamminpään siunauskappeli (1990), suunnitellut arkkitehtitoimisto O.Laiho, M.Pulkkinen & I.Raunio, Sijainti Rauhantie 21, Tampere. Valokuva Marja Laine 11.11.2009.
- Kuva 6b Tampereen Lamminpään siunauskappeli. Kuva suuresta kappelisalista. Valokuva Marja Laine 11.11.2009.
- Kuva 6c Tampereen Lamminpään siunauskappeli. Kuva pienestä kappelisalista. Valokuva Marja Laine 11.11.2009.
- Kuva 7a Akaan Toijalan vanha siunauskappeli (1928), suunnitellut arkkitehti G.A.Routio. Sijainti Sontulantie/Jussintie 6, Toijala. Valokuva Marja Laine 16.9.2009.
- Kuva 7b Akaan seurakunnan arkisto (ASA). Piirustuskokoelma. Ilmari Wirkkalan alttarisuunnitelma vanhaa kappelia varten.

- Kuva 7c Akaan Toijalan vanha siunauskappeli. Kuva kappelisalista.³⁴⁶
- Kuva 8a Akaan Toijalan uusi siunauskappeli (1965), suunnitellut arkkitehti Mikael Nordenswan. Sijainti Sontulantie/Jussintie 6, Toijala.
Valokuva Marja Laine 16.9.2009.
- Kuva 8b Akaan Toijalan uusi siunauskappeli. Kuva kappelisalista. Valokuva Marja Laine 16.9.2009.
- Kuva 9 Virtain siunauskappelin pohjapiirros.³⁴⁷
- Kuva 10 Akaan vanhan siunauskappelin pohjapiirustus ja julkisivu koilliseen, lounaaseen ja luoteeseen.³⁴⁸
- Kuvat 11a ja 11b Akaan Toijalan uuden siunauskappelin pohjapiirustukset.
Kappelisali ja alakerta.³⁴⁹
- Kuva 12 Tampereen Lamminpään siunauskappelin pohjapiirros.³⁵⁰

³⁴⁶ Valokuva-arkisto. Kuva n. vuodelta 1960. ASA.

³⁴⁷ Virtain siunauskappelin muutostyö 1978.VSA.

³⁴⁸ Vanhan kappelin piirustukset 1926-1953. Pääpiirustukset. ASA.

³⁴⁹ Siunauskappelin piirustukset 1964-1999. Pääpiirustukset. ASA.

³⁵⁰ Mukala 1993,159.

KUVALUETTELO 2

Diaesitys I Virtain uuden hautausmaan siunauskappeli

Diaesitys II Virtain Killinkosken siunauskappeli

Diaesitys III Kurun Tammikankaan siunauskappeli

Diaesitys IV Tampereen Kalevankankaan siunauskappeli

Diaesitys V Tampereen Vatialan siunauskappeli

Diaesitys VI Tampereen Lamminpään siunauskappeli

Diaesitys VII Akaan Toijalan vanha ja uusi siunauskappeli

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Akaan seurakunnan arkisto, Akaa (ASA).

Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1960-1970. C ba:2.

Kirkkovaltuuston pöytäkirja 26.2.1963 5 §.

Piirustuskokoelma.

Siunauskappelin piirustukset 1964-1999. 2.7.7.42:1.

Pääpiirustukset.

Vanhan kappelin piirustukset 1926-1953. 2.7.7.43.

Pääpiirustukset.

Ilmari Wirkkalan alttarisuunnitelma vanhaa kappelia varten.

Valokuva-arkisto

Valokuva vanhasta siunauskappelista n. vuodelta 1960.

Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylä (TAIKU).

Ilveskoski, Eeva. 2010. *Helsingin Jugendsali tilakokemuksena*.

Taidehistorian pro gradu -tutkielma.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA).

VeSA Ruotsinsalmen linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto (VeSA RLRA)

Ruotsinsalmen linnoitus- ja rakennuspiirustukset (RLR) 228 EN

<http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?atun=319352.KA>. Viitattu

20.12.2010.

Marja Laineen arkisto, Akaa (MLA).

Kirjalliset tiedonannot.

Tutkielmaan liittyvät kyselylomakkeet K1-K38 vainajan läheisille. Tekijän hallussa.

”Kuolema Martin Heideggerin ajattelussa”. Prof. Tarmo Kunnaksen luento Jyväskylän yliopistossa 21.9.2009. Muistiinpanot tekijän hallussa.

”Kuoleman portilla. Tukholman metsähautausmaa ja Maya Linin Vietnam Veterans Memorial”. Prof. Pauline von Bonsdorffin luento Jyväskylän yliopistossa 5.10.2009. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Tutkimuspäiväkirja. Tekijän hallussa.

Valokuva-arkisto

Perhealbumi

Kuvat siunauskappeleista. Tekijän hallussa.

Kuvat siunauskappeleiden pohjapiirroksista. Tekijän hallussa.

Diaesitykset I-VI siunauskappeleista. Tekijän hallussa.

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta, Rovaniemi (TTK).

Rimpiläinen, Minna. 2002: *”Matkalla”*: kuolema, suru ja hautaan siunaamisen sanoma tekstiilien suunnittelun lähtökohtana. Tekstiilisuunnittelun pro gradu -tutkielma.

Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin arkisto, Tampere (TTKLIA).

Leppänen, Kristiina. 1994. *Kurun seurakunnan hautausmaat*.

Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulin hautausmaatoimikunta.

Virtain kotiseutuarkisto, Virrat (VKA).

Kinnusen arkisto.

Kuvaluettelo 1:2, irtokuva 1 (valokuvan ottanut Paavo Järvi).

Sieväsen arkisto.

Kuvaluettelo 1:2 irtokuva 2 (kuvaaja tuntematon).

Virtain seurakunnan arkisto (VSA), Virrat.

Piirustuskokoelma

Virtain siunauskappelin muutostyö 1978.

Suullisia tietoja antaneet

- Haastattelu 1: Marja Laine: Litteraatio haastattelusta omaisen kanssa 1.5.2010 Virtain Killinkosken siunauskappelin liittyen.
Tallennettu haastattelu ja litteraatio tekijän hallussa.
- Haastattelu 2.: Marja Laine: Litteraatio haastattelusta omaisen kanssa 21.6.2010 Virtain uuden hautausmaan siunauskappeliin liittyen.
Tallennettu haastattelu ja litteraatio tekijän hallussa.
- Haastattelu 3: Marja Laine: Litteraatio haastattelusta arkkitehti Ola Laihon kanssa. 22.6.2010. Litteraatio tekijän hallussa.

Marja Laineen puhelinkeskustelu seurakuntapuutarhuri Erkki Laaksosen kanssa Vatialan siunauskappeliin liittyen 20.5.2010.

Marja Laineen keskustelu vahtimestari Merja Lehtimäen kanssa Vatialan siunauskappeliin liittyen 28.5.2010.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Ahokas, Liisa (2010) ”Arkkitehtuurin helmiä hautausmaalla”. *Akaan Seutu* 3.9.2010.

Airio, Tuula (2009) ”Lepolan hautausmaa, 1930-luvun ideaalihautausmaa”.
Museoviesti-lehti. Lappeenranta: Etelä-Karjalan museo.

Arnkil, Harald 2007: *Värit havaintojen maailmassa*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Asemalta Toijalan teille. Vanhan Akaan kuvia II (1996) Toim. Toijalan Taideyhdistys ry ja Akaa-Toijala Seura ry. Toijala: TS-Print.

Bachelard, Gaston (2003) *Tilan poetiikka*, ranskan kielestä suomentanut Tarja Roinila. Helsinki: Nemo. Alkuperäisteos *La poetique de l'espace* (1957).

Bachelard, Gaston (1942/1983/1999) *Water and dreams. An Essay on the Imagination and Matter*. Dallas: The Institute of Humanities and Culture.

von Bonsdorff, Pauline (1998) *The Human Habitat*. Lahti: International Institute of Applied Aesthetics.

von Bonsdorff, Pauline (2007) ”Hiljainen estetiikka”. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. ja Korhonen, P. (toim.) *Taide keskellä elämää*. Helsinki: Kiasma, 75-80.

Eskola, Jari (2007) ”Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat”. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Juva: PS-kustannus, 159-183.

Erämaja, Tapani (2006) *Viimeinen matka. Toimintatutkimus kirkollisen hautauskentän professiostruktuurista*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.

Evangelisluterilaisen kirkon seurakuntien hautausmaa-alan nimikkeistö. Suomen Hautaustoiminnan Keskusliitto ry:n verkkosivut:

http://www.shk.fi/muuta/pdf/hautausmaa_alan_nimikkeet.pdf. Viitattu 10.1.2011.

Favorin, Martti (2008) *Akaan historia, osa 3*. Hämeenlinna: Viestipaino Oy, Tampere/Karisto Oy.

Forss, Anne-Mari (2007) *Paikan estetiikka*. Yliopistopaino: Helsinki.

Gardberg, C. J. (2003) *Maan poveen. Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat*. Espoo: Schildts-kustannus.

Hallinto. Tampereen hiippakunnan www-sivut: <http://www.tampereenhiippakunta.fi/>. Viitattu 19.10.2010.

Hautajaiset - Tilaa jaetulle surulle. Suomen evankelis-luterilainen kirkon www-sivut: <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/AADBCA73978D71C9C2256FEA003B931D?OpenDocument&lang=FI>. Viitattu 4.12.2010.

Heikkilä, Kai & Jokivuori, Pertti (1994) *Kuoleman salaisuus*. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Helin, Martti (1992) *Tampereen kirkot ja hautausmaat*. Tampere-Seuran julkaisuja. Tampere: Tammer-paino.

Hokkanen, Kari (1979) *Vanhan Ruoveden historia, osa III*. Virrat: Virtain kaupunki ja seurakunta.

Husserl Edmund (1995) *Fenomenologian idea, viisi luentoa*. Suom. Juha Himanka, Janita Hämäläinen, Hannu Sivenius. Helsinki: Loki-kirjat. Alkuperäisteos *Die Idee der Phänomenologie*.

Jokinen, Pentti (1982) *Hämeenkyrön seurakunnan 200 vuotta 1792-1982*. Hämeenkyrö: Hämeenkyrön seurakunta.

Julkiset veistokset ja monumentit. Tampereen kaupungin www-sivut:

<http://www.tampere.fi/ekstrat/vapriikki/patsaat>. Viitattu 19.10.2010.

Kalevankankaan hautausmaa. Tampereen ev.lut. seurakuntien www-sivut:

<http://www.tampereenseurakunnat.fi/hautaus/hautausmaat/kalevankangas>. Viitattu 19.10.2010.

Kiiskinen, Kyösti (1992) *Hautauskulttuuri Suomessa. Suomen Hautaustoimistojen Liiton 50-vuotisjuhlakirja.* Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Killinkosken historia. Killinkosken Kyläyhdistyksen www-sivu:

<http://www.killinkoski.fi/historia.html>. Viitattu 18.10.2010.

Kirkkolaki 1054/1993. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054#L14>.

Viitattu 25.2.2011.

Kirkot. Ylöjärven kaupungin www-sivut: <http://www.ylojarvi.fi/matkailu/kirkot/>.

Viitattu 19.10.2010.

Kivinen, Paula (1982) *Tampereen jugend. Arkkitehtuuri – taideteollisuus.* Keuruu: Otava.

Knapas, Marja Terttu (2007) ”Siunauskappeli – surun ja muistamisen huone”.

Teoksessa *Käy sisään!/Stig in!* Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:15. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 84-85.

Koho, Timo (2000) *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900-1960.* Tampere: Tammer-paino Oy.

Koho, Timo (2008) ”Suomalaisen kirkkoarkkitehtuurin suhde kansainväliseen modernismiin 1950-1970.” Teoksessa Kuorikoski, Arto (toim.) *Uskon tilat ja kuvat.* Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. Helsinki: Suomen Teologinen Kirjallisuusseura, 157-173.

Korjausrakentamisen ja kulttuuriympäristön käsitteitä. Museovirasto:

http://www.rakennusperinto.fi/muuta_sisaltoa/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/. Viitattu 24.2.2011.

Kunnas, Tarmo (1989) ”Kuoleman teema kirjallisuudessa”. Tampereen taidemuseon julkaisussa *Synty ja kuolema*. Tampere: SKSK-kustannus Oy, 70-74.

Kunnas, Tarmo (2008) ”Moderni taide ja uskonnon mahdollisuus”. Teoksessa Kuorikoski, Arto (toim.) *Uskon tilat ja kuvat*. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. Helsinki: Suomen Teologinen Kirjallisuusseura, 11-32.

Kurun kirkon vaiheilta 1781-1981 (1981) Toim. Kurun seurakunnan historiatoimikunta. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Laine, Timo (2007) ”Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma.” Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Juva: PS-kustannus, 28-45.

Laine, Timo ja Kuhmonen, Petri (1995) *Filosofinen antropologia: ihmisen kokonaisuutta etsimässä*. Jyväskylä: Atena.

Laitinen, Riitta (2004) ”Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistorian”. Teoksessa: Laitinen, R. (toim.) *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Turku: Turun yliopisto, 1-13.

Laitinen, Riitta (2002) ”Koti, paikkaidentiteetti ja muutokset navajoyhteiskunnassa 1800-luvulla.” Teoksessa: Syrjämaa, T. & Tunturi, J. (toim.) *Eletty ja muistettu tila*. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia. Helsinki: SKS, 195 – 231.

Lamminpään hautausmaa. Tampereen ev.lut. seurakuntien www-sivut:

<http://www.tampereenseurakunnat.fi/hautaus/hautausmaat/lamminpaa>. Viitattu 20.10.2010.

Lempiäinen, Pentti (2002) *Kuvien kieli*. Helsinki: WSOY.

Lempiäinen, Pentti 2004: *Hautajaiset. Valmistamme surujuhlan*. Helsinki: Kirjapaja.

Martling, Carl Henrik 1993. *Puhuva hiljaisuus*. Suom. Risto Pottonen. Pieksämäki: Raamattutalo.

Martling, Carl Henrik (1989) *Puhuva hiljaisuus liturgisessa symboliikassa*. Suom. Risto Pottonen. Mänttä: Mäntän kirjapaino.

Merleau-Ponty Maurice (1968) *The visible and invisible*. Evanston: Northwestern University Press.

Merleau-Ponty, Maurice (2002) *Phenomenology of Perception*, translated from French by Colin Smith. London: Routledge. Alkuperäisteos *Phénoménologie de la perception* (1945).

Moilanen, P. & Räihä, P. (2007) ”Merkitysrakenteiden tulkinta”. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Juva: PS-kustannus, 46-69.

Morris, Sarah, M. (1970) *Surun psykologiaa*. Suom. Leena Somerkivi. Helsinki: Otava.

Mukala, Jorma (1999) *Metso, Voima, Tuulensuu*. Tampereen arkkitehtuuria. Tampere-Seura ry. Tampere: Kirjapaino Hermes.

Murtomäki, Irene (2002) ”Uusi hautausmaa ja siunauskappeli valmistuivat sata vuotta sitten”. *Virtain Joulu*. Virtain Seura ry. LC Virrat/Tarjanne. Mänttä: M-Print.

Mäkinen, Olli (2006) *Tutkimuseetiikan ABC*. Helsinki: Tammi.

Nikula, Riitta (1991) *Erik Bryggman 1891-1955, arkkitehti*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.

Nikula, Riitta (2005) *Suomen arkkitehtuurin ääriiviivat*. Helsinki: Otava.

Nordberg- Schulz, Christian (1984) *Genius loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Riccioli.

Nyman, Kaj (1989) *Husens språk. Den byggda tingslighetens och de arkitektoniska intentionernas dialektik*. Helsinki: Nordiska institutet för samhällsplanering.

Nyman, Kaj (1998) *Talojen kieli*. Helsinki: Kaj Nyman ja Rakennusalan Kustantajat RAK.

Pallasmaa, Juhani (2006) ”Kuoleman kuvat arkkitehtuurissa”. Teoksessa Huttunen, T., Kiiskinen, C., Tuominen, R. & Weckman, J. *Mikään ei häviä. Kirjoituksia kuolemankulttuurista*. Helsinki: WSOY, 115-133.

Pallasmaa, Juhani (2005) *Encounters: Architectural essays*. Helsinki: Rakennustieto.

Pallasmaa, Juhani (1993) *Maailmassaolon taide: kirjoituksia arkkitehtuurista ja kuvataiteista*. Helsinki: Kuvataideakatemia.

Pentikäinen, Juha (1990) *Suomalaisen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista*. Pieksämäki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.

Pentikäinen, Juha (1996) ”Suomalaiset kuolemankulttuurit murroksessa”. Teoksessa *ABOA 1995-1996*. Turku: Turun maakuntamuseo, 10-27.

Perttula, Juha (1995) *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan*. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.

Perttula, Juha ja Latomaa, Timo (2008) *Kokemuksen tutkimus; merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Pessi, Anne Birgitta (2008) ”Kirkkorakennukset merkityksen ja muistin ylläpitäjinä”. Teoksessa *Uskon tilat ja kuvat. Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide*. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, 351-370.

Pirkanmaa. Museoviraston www-sivut:

http://www.rakennusperinto.fi/rakennusperintomme/maakunnat/fi_FI/Pirkanmaa/.

Viitattu 19.10.2010.

Pöykkö, Kalevi (1989) "Kuolema ja arkkitehtuuri". Tampereen taidemuseon julkaisussa *Synty ja kuolema*. Tampere: SKSK-kustannus Oy, 84-93.

Rakennukset. Sastamalan seurakunnan www-sivut:

<http://www.sastamalanseurakunta.fi/seurakunta.htm>. Viitattu 19.10.2010.

Raunio, Ilpo. 1995. "Lamminpään siunauskappeli". *Arkkitehti 1/1995*. Helsinki: Suomen arkkitehtiliitto.

Reuter, B., Suominen, T. & Ilmonen A. (1991) *Kaipuu maisemaan*. Saksalaista romantiikkaa Ph. O. Rungen mukaan. Tampere: Tampereen taidemuseo.

Rihlana, Seppo (1990) *Värit ja valot sisätiloissa*: käytännön väripsykologiaa. Tampere: Paino-Team.

Rovastikunnat ja seurakunnat. Lapuan hiippakunnan www-sivut:

<http://www.lapuanhiippakunta.fi/index.php?p=rovastikunnat>. Viitattu 19.10.2010.

Saarikangas, Kirsi (2006) *Eletyt tilat ja sukupuoli*. Helsinki: SKS.

Saarikangas, Kirsi (2002) "Merkityksellinen tila". Teoksessa Syrjämaa, T. & Tunturi, J. (toim.) *Eletty ja muistettu tila*. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtamisia. Helsinki: SKS, 48-75.

Saarikangas, Kirsi (1996) "Katseita, kohtaamisia, kosketuksia". Tilassa muodostuvat merkitykset. *Tiede & edistys 4/1996*. Helsinki: Gaudeamus, 306-318.

Saarikangas, Kirsi (1998) "Tila, konteksti ja käyttäjä". Teoksessa Saarikangas, K. (toim.) *Kuvasta tilaan: taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino, 247-298.

Saarikangas, Kirsi (1998) ”Tilan tekijät”. Teoksessa Elovirta, Anja, Lukkarinen Ville (toim.) *Katseen rajat*. Taidehistorian metodologiaa. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden koulutus- ja tutkimuskeskus, 183-204.

Sadeniemi, Matti (2002) *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki:WSOY.

Siltala, Pirkko (1985) ”Omaisten surutyö”. Teoksessa Ruth, J.-E. & Heiskanen, P.(toim.) *Kuolema elämän keskellä* Keuruu: Otava, 160-185.

Silfverhuth, Voitto (1993) *Kalevankangas. Elämän ja kuoleman kulttuuri Tampereen toisella hautausmaalla 1880-1990*. Tampere: Tampereen evankelis-luterilaiset seurakunnat.

Stenros, Anne (1997) “The Phenomenology of Space. Three readings of genius Loci”. In: Karjalainen P. & von Bonsdorff, P. *Place and Embodiment*. Lahti: University of Helsinki, 17-24.

Suvanto, Pekka (1954) *Akaan historia, osa 1*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Suvanto, Seppo (1954) *Akaan historia, osa 2*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Taiteen Pikkujättiläinen (1995). Porvoo: WSOY.

Usko Nyström. Museoviraston www-sivut:

<http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=3857>. Viitattu 18.10.2010.

Valli, Raine (2007) ”Kyselylomaketutkimus”. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1*. Juva: PS-kustannus, 102-125.

Vatjalan hautausmaa. Tampereen ev.lut. seurakuntien www-sivut:

<http://www.tampereenseurakunnat.fi/hautaus/hautausmaat/vatjala>. Viitattu 20.10.2010.

Wäre, Ritva (1989) ”Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa”. Teoksessa Sarajas-Korte Salme (toim.) *Ars – Suomen taide*, osa 4. Helsinki: Weilin+Göös, 112- 181.

Ylöjärven seurakunta – hautausmaat.

[http://www.kotisatama.net/fi/organisaatiot/paikka.php?organisaatioid=1&tyomuoto=&latyomuoto=&paikka=Hautausmaat.](http://www.kotisatama.net/fi/organisaatiot/paikka.php?organisaatioid=1&tyomuoto=&latyomuoto=&paikka=Hautausmaat)

Viitattu 19.10.2010.

Ålander, Kyösti (toim.) (1966) *Viljo Rewell. Rakennuksia ja suunnitelmia.* Helsinki: Otava.

LIITE 1: Kyselylomake vainajan läheiselle

Olen alkujaan Virroilta kotoisin oleva KM Marja Laine ja teen opinnäytetyötäni Jyväskylän yliopistossa, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella. Tutkimukseni kohdistuu tilan kokemiseen siunauskappelissa ja siunauskappelin arkkitehtuuriin ja historiaan. Teen tutkimustani neljän pirkanmaalaisen seurakunnan siunauskappeleihin liittyen. Pyydän ystävällisesti Teidän apuanne opinnäytetyötäni varten.

Teille jaetaan tämä kyselylomake liittyen seurakuntanne/asuinalueenne siunauskappeliin. Pyydän Teitä vastaamaan alla oleviin kysymyksiin ja palauttamaan vastauksenne kirjeen sisällä olevassa palautuskuoressa **31. 8. 2010** mennessä (palautusosoite kuoressa valmiina). Kysely palautetaan nimettömänä.

Haluaisin myös tarkentaa tutkimuskysymyksiäni haastattelun avulla. Haastatteluun (joka voisi olla esim. puhelinhaastattelu) kuluisi aikaa noin puoli tuntia. Mikäli Teistä tuntuu siltä, että voisin tehdä haastattelun, pyydän jättämään minulle yhteystietonne (puhelinnumeron), jotta voisimme sopia haastatteluajan. Haastattelussa saatuja tietoja käsitellään nimettöminä ja ehdottoman luottamuksellisesti.

1. Vastaaajan ikä ja sukupuoli:

alle 30-vuotias _____ 30-60-vuotias _____ yli 60-vuotias _____

nainen _____ mies _____

2. Olen viimeksi osallistunut siunaustilaisuuteen kappelissa, nimeltä _____

_____ :n siunauskappeli.

Jos rakennuksessa on kaksi erillistä kappelisalaa, pyydän tarkentamaan siunauskappelin nimen loppuun, pidettiinkö tilaisuus, johon viimeksi osallistuitte, pienessä vai suuressa kappelissa.

Olen osallistunut siunaustilaisuuteen kyseisessä kappelissa

_____ viimeisen kuukauden aikana

_____ tilaisuudesta on aikaa enemmän kuin kuukausi. Kuinka kauan? _____

3. Siunaustilaisuudessa oli kyseessä

_____ lähiomaisen hyvästijättö _____ jonkun muun läheisen henkilön hyvästijättö

4. Kuinka monta kertaa elämäne aikana olette osallistunut siunaustilaisuuteen kyseisessä kappelissa?

_____.

5.a. Pyydän Teitä muistelemaan hetkeä, jolloin saavuitte siunauskappeliin. Kertokaa esim. seuraavista asioista tai siten kuin saapumisenne muistatte.

Saavuitteko kappelille hautausmaan portista vai jotakin muuta kautta? Muistatteko, mikä vuodenaika oli? Mitä matkalla näitte ja mitä kuultitte? Mitä mahdollisesti ajattelitte?

Kuvailkaa liikkumistapaa ja liikkumistanne kohti kappelia; Onko teillä muistikuvaa siitä, kuljitteko esim. hiekkakäytävää pitkin, noustiinko kappelirakennukseen portaita, ja seurasiko portaiden jälkeen vielä eteinen tai muu tila jne.?

Koetteko, että kävely matka kappelille valmisti teitä jotenkin tilaisuuteen itse kappelissa?

(tarkentakaa, millä tavoin, jos vastasitte myöntävästi) _____

b. Mitä ensimmäiseksi havaitsitte saapuessanne kappelisaliin?

c. Surunne tilassa, mitä erityisesti havaitsitte kappelissa siunaustilaisuuden aikana?

- ____ siunauskorokkeella olevan arkun ____ ristin
- ____ maljakossa olevat kukkaset ____ musiikin ____ papin lausumat sanat
- ____ kukkien tuoksun ____ nyyhkytyksen, itkun
- ____ viherkasvit ____ kukkavihkot/seppeleet
- ____ saattoväen hahmot ____ papin hahmon
- ____ askeleet ____ kynttilät
- ____ ikkunoista lankeavan valon ____ siunaushiekan ja -laption
- ____ keskikäytävän siunaustilassa ____ kappelin koristekuviot ____ taidemaalaukset
- ____ veistokset ____ tekstiilit (tarkentakaa, millaiset tekstiilit) _____
- ____ liikenteen hälyn ____ siunaustilan seinien värin ____ siunaustilan penkkien/tuolien värin
- ____ siunaustilan pääasiallisen materiaalin (tarkentakaa, mikä se oli) _____
- ____ lampetit /soihdut ____ katosta riippuvat valaisimet ____ pöydän/lukupulpetin
- ____ ikkunat ____ näkymän ulos ____ siunaustoimituksen aikana tapahtuvan liikehinnän
- ____ kosketukset ____ hiljaisuuden ____ vesielementin (esim. solisevan veden tai altaan)

Muita havaintoja: _____

d. Kuvailkaa tunnelmaa siunauskappelissa. Mitkä kohdassa c mainituista asioista vaikuttivat mielestänne eniten tuohon tunnelmaan?

e. Valitkaa seuraavista vaihtoehdoista, esim. alleviivaten:

Ajattelitteko siunauskappelissa ollessanne enemmän

tilaisuuteen ja suruunne liittyviä asioita / asioita, jotka eivät liittyneet tilaisuuteen kappelissa, eivätkä suruun?

Ajattelitteko enimmäkseen **menneisyyttä / kyseisen hetken asioita/ tulevaisuutta?**

f. Muistatteko, minkä muotoinen (esim. ympyrä, suorakulmio) kappelitila oli? _____

Valitkaa seur. vaihtoehdoista sopivat: Kappelin penkit tai tuolit olivat **vastakkain arkun ympärillä/vinoittain riveissä arkkua kohti/ suorissa riveissä arkkua kohti/ kappelissa oli parvi, jossa myös oli tuoleja tai penkkejä.**

Missä osassa siunauskappelia istuitte? _____

Alleviivatkaa sopivat vaihtoehdot: Kappelin ikkunat olivat **katonrajassa / sivulla, lähes koko seinän korkuiset / sivulla tai edessä, tavallisen ikkunan korkuiset /vain pienet ikkunat päädyissä.**

Ikkunoissa **oli / ei ollut** lasimaalauksia

Kohdistuiko katseenne ulos ikkunasta? Mitä sieltä näkyi, ja mitä ajattelitte katsoessanne ulos?

g. Kuvailkaa poistumistanne siunauskappelista. Havaitteko mielessänne jonkinlaisen eron astuessanne kappelin sisätilasta ulos? Millaisen eron havaitte? Mitä kuulitte tai näitte? Mitä kautta kuljettiin? Onko Teillä muistikuvaa siitä, miten kauan matka haudalle kesti?

Koittteko surun tilan syvimpänä

_____ saapuessanne kappeliin _____ siunauskappelissa _____ matkalla haudalle _____ haudalla?

h. Mitkä seuraavista kuvaavat mielestänne parhaiten lomakkeen alussa nimeämäännne siunauskappelitilaa?

_____ kaunis _____ kolkko _____ kotoinen _____ vieras _____ ylevä _____ juhlallinen

_____ hämärä _____ valoisa _____ pyhä _____ hauras _____ pysyvä _____ pelottava

_____ lämmin _____ kylmä _____ karu _____ avara _____ suojeleva

_____ surun sisälleen sulkeva _____ surun ulkopuolelle siirtävä _____ muistoja herättävä

6. Tuleeko mieleenne jokin muu rakennus suomalaisesta tai muusta kulttuurista, josta mainitsemanne siunaustila jotenkin muistuttaa?

a. Oletteko osallistunut siunaustilaisuuteen joskus myös kirkossa? _____

Mikäli vastasitte edelliseen kysymykseen myöntävästi, kertokaa myös, oliko tunnelma kirkossa mahdollisesti jollakin tavoin erilainen kuin siunauskappelissa.

b. Kertokaa mielipiteenne siitä, onko Teille väliä sillä, millaisessa tilassa siunaustilaisuus pidetään. Perustelkaa mielipiteenne.

7. Seuraavat vastaukset voivat olla päällekkäisiäkin. Vastatkaa silti useampaan kohtaan, jos siltä tuntuu. Nimetkää kyseinen asia ja kertokaa (erottaen esim. sulkumerkein), millä tavoin se mielestänne liittyy edellä mainittuun kohtaan.

Mitä asioita, esineitä tai muita seikkoja siunauskappelissa havaitsitte, jotka

a. Viittaavat Raamatun sanomaan _____

b. Viittaavat kuolemaan tai katoavaisuuteen _____

c. Lohduttavat _____

d. Rauhoittavat _____

e. Luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta ihmisten välille _____

f. Kertovat kaipauksesta _____

8. Mikäli olette asunut paikkakunnalla jo kauemmin, olette saattanut osallistua siunaustilaisuuteen myös alueen vanhemmassa siunauskappelissa. Muistelkaa, millainen tunnelma siellä oli. Onko tuo kappeli vielä olemassa?

Mikäli olette asunut paikkakunnalla jo kauemmin, olette ehkä huomannut muutoksia, joita kyselylomakkeen alussa nimeämäänne siunauskappeliin on tehty. Muistelkaa, onko jotakin muuttunut esim. tilan värityksessä, tai onko kappelirakennukseen esim. rakennettu jotakin lisää.

Mikäli olette vastannut edelliseen kohtaan, kertokaa, miten nämä muutokset ovat mielestänne tilaan vaikuttaneet.

9. Valitkaa luettelosta ja numeroikaa tärkeysjärjestyksessä neljä seikkaa, miksi kuvaamanne siunauskappeli on Teille henkilökohtaisesti merkityksellinen.

a. Siunauskappeliin liittyvät henkilökohtaiset muistot _____

b. Siunauskappeli arkkitehtonisesti miellyttävänä rakennuksena _____

c. Siunauskappelin ja sen ympäristön sijainti osana paikalliskuvaa _____

d. Siunauskappelin hiljaisuus ja rauha _____

e. Siunauskappeliin liittyvä kristillinen arvomaailma _____

f. Siunauskappeli ja sen ympäristö historiallisina paikkoina _____

g. Siunauskappeli yhteenkuuluvuuden tilana _____

h. Siunauskappeli muistutuksena omasta kuolevaisuudesta _____

i. Hautausmaa-alueen läheisyys _____

j. Jokin muu siunauskappeliin liittyvä seikka (tarkentakaa, mikä)
joka on Teille erityisen merkityksellinen. _____

k. Siunauskappeli ei ole minulle merkityksellinen. _____

Avustanne kiittäen

LIITE 2: Haastattelukysymykset vainajan läheiselle

Haastattelun aluksi haastattelija esitti taustakysymykset: mikä siunauskappeli on kyseessä, oliko kyseessä lähiomaisen hautaan siunaaminen, ja kuinka kauan tapahtumasta oli aikaa. Myös muut kyselylomakkeen kysymyksiä vastaavat taustatekijät selvitettiin.

1. Miten ko. siunauskappeli liittyy Teidän elämäänne? Voisitko kertoa siitä tilaisuudesta, jossa olitte siellä viimeksi.
2. Mitä tuo siunauskappeli Teille merkitsee? Ajatelkaa järjestyksessä neljää sellaista asiaa, miksi tuo siunauskappeli on teille merkityksellinen.
3. Muistatteko, mitä kautta siunauskappelille saavuttiin? Onko siunauskappeli hautausmaan keskellä vai reunassa? Muistatteko, oliko hautausmaan ympärillä aita ja saavuitteko portista?
4. Mikä merkitys Teille oli matkalla portilta kappelille (kysymys esitettiin edellisestä kysymyksestä mahdollisesti saadun tiedon perusteella)?
5. Miten luonnehtisitte ko. siunauskappelia?
6. Mitä havaitsite ensin saapuessanne kappelitilaan, ja mitä muita seikkoja muistatte havainneenne kappelitilasta?
7. Muistatteko esim., millaiset ikkunat kappelissa oli, ja millainen valaistus siellä oli tapahtumahetkellä?
8. Mitkä asiat Teidän mielestänne vaikuttivat tilan tunnelmaan?
9. Mikä merkitys Teille oli toisten ihmisten läsnäololla (kysymys esitettiin edellisestä kysymyksestä mahdollisesti saadun tiedon perusteella)?
10. Mikä siunauskappelissa muistutti Teitä Raamatun sanomasta?
 - Mitkä asiat mielestänne siellä kertoivat kaipauksesta?
 - Mitkä asiat koitte siunauskappelissa lohdullisina?
 - Mitkä asiat rauhoittivat Teitä?
 - Mitkä asiat loivat yhteenkuuluvuutta ihmisten välille?
11. Oletteko ollut kirkossa vastaavanlaisessa tilaisuudessa kuin siunauskappelissa?
 - Erosiko tilanteen tunnelma tai jokin muu seikka tunnelmasta siunauskappelissa?
 - Onko Teille väliä sillä paikalla, missä henkilö siunataan haudan lepoon?
12. Muistatteko, mistä ovesta siunauskappelista poistuttiin? Mitä muistatte siitä, kun poistuitte kappelista hautausmaalle? Missä vaiheessa tilaisuutta koitte surun tilan syvimpänä?

LIITE 3: Haastattelukysymykset arkkitehti Ola Laiholle 22.6.2010

1. Lamminpään hautausmaa-alueella on vielä olemassa vanhempi, Bertel Strömmerin suunnittelema siunauskappeli, nykyään toisessa käytössä. Mikä oli lähtökohtanne ja päällimmäisin ideanne uuden kappelin suunnittelemiseksi?

2. Kun vierailin talven juuri saavuttua Lamminpään siunauskappelissa, minut huikaisi tilaan joka puolelta virtaava valo. Nyt kesällä tunnelma oli mielestäni selkeästi toinen. Miten paljon otitte vuodenaikojen vaihtelun suunnittelussanne huomioon, ja millä tavoin (tämä on nyt aika tavalla epämääräisesti esitetty kysymys) pyritte ottamaan läheistään saattavan henkilön surun tilan suunnittelussanne huomioon? Tarkoitan myös sitä, että miten suunnittelemassanne rakennuksessa voidaan vaikuttaa tilaisuuden luonteeseen/tunnelmaan jotenkin?

(Tässä vaiheessa haastattelija kertoo omista mielikuvistaan ja miellelyhtymistään japanilaiseen arkkitehtuuriin).

3. Millä tavoin otitte hautausmaan ja ympäröivän asutuksen suunnitelmassanne huomioon?

(Tässä vaiheessa haastattelija kysyy kirkko- tai rakennuslain rajoituksista koskien siunauskappelin suunnittelua).

4. Millaista palautetta olette kahdenkymmenen vuoden aikana saaneet seurakunnalta/seurakuntalaisilta, esim. mikä oli heidän ensireaktionsa uuteen kappeliin?

5. Millaisena arkkitehti itse kokee siunauskappelin suunnittelemisen? Onko se rakennus muiden joukossa, vai tuntuuko siltä, että suunnittelun lähestymistapa on jotenkin erityinen - vaatiiko erilaisen keskittymisen ja "latauksen" suunnitteluun?

LIITE 4: Tutkimuksen kohteeseen liittyvään arkkitehtuuriin ja sen välittömään ympäristöön liittyviä käsitteitä

Siunauskappeli on hautaustilaisuuksia varten suunniteltu kirkollinen rakennus. Kaukana kirkosta sijaitseville hautausmaille 1870-luvulta lähtien rakennetut siunauskappelit antoivat Suomessa uudenlaisia puitteita hautaustoimitukselle. Ennen siunaus tapahtui ulkona haudalla, nyt se voitiin talvisinkin toimittaa suojaisessa, lämmitetyssä rakennuksessa.³⁵¹

Verkkojulkaisussa *Evangelisluterilaisen kirkon seurakuntien hautausmaa-alan nimikkeistö* määritellään sanat paarihuone ja ruumishuone vainajien säilytykseen tarkoitetuksi tilaksi. Luuhuone oli tavallisimmin kirkossa oleva paikka, mihin siirrettiin maatumattomat luut, jotka tulivat esiin haudankaivuun yhteydessä. Erillisiä luuhuoneita saattoi olla myös hautausmaalla.

Siunauskappelissa oleva katafalkki on ruumisarkun aluskoroke, siunausalusta, jolla arkku myös säilytetään tai kuljetetaan yleensä kappelirakennuksen sisätiloissa. Siunaustilaisuudesta tai muuna ajankohtana vainaja viedään haudalle saattoväen seuratussa mukana. Tästä käytetään nimitystä hautajaissaatto. Arkkua kuljetetaan kantoliinoilla tai ruumiskärryillä, ja se lasketaan hautaan kantoliinoilla. kantoliinoilla.

Kolumbaario tai urnaholvi tarkoittaa tuhkaurnien säilytystä. Kolumbaario voi olla erillinen muuri, tila tai osa muuta rakennusta, esimerkiksi kirkkoa tai kappelia.

Hautausmaa (myös hautuumaa, kirkkomaata) on vainajan leposijaksi erotettu ja pyhitetty alue. Kirkkotarhalla tarkoitetaan kirkon ympärillä olevaa hautausmaata. Kalmisto on kuitenkin esikristillisen hautausmaan nimitys. Hirsikalmistolla tarkoitetaan pyhää metsikköä, uhrilehtoa ja palvontapaikkaa, joka siis toimi esikristillisenä hautausmaana.

Rivihauta oli 1800-luvun alussa yleistynyt hautaustapa, jossa vainajat haudattiin vierekkäin yhteiseen hautalinjaan ilman muistomerkkiä. Arkkuhauta-alue on se hautausmaan osa, joka on varattu arkkuhautauksia varten. Alueen hautoihin voidaan suorittaa myös tuhkahautauksia. Muistolehdolla tai uurnalehdolla tarkoitetaan arkku- tai tuhkausaluetta, jonne vainaja kätetään hautasijaa merkitsemättä. Tuhka voidaan haudata uurnassa tai ilman uurnaa. Hautapaikkaa ei tällöin anneta omaisten tietoon. Muistolehdossa voi olla yhteismuistomerkki, jossa vainajan nimi ei ole esillä tai johon haluttaessa kiinnitetään vainajan nimilaatta.

Metsähautausmaa on luonnonmukainen hautausmaa, jossa puusto on luonnonmetsää, kylvätynnyttä tai luonnonmukaisuutta tavoitellen istutettua kotimaista kasvilajistoa ja metsälle luonteenomaista aluskasvillisuutta. Metsähautausmaiksi on nimetty usein virheellisesti metsiin varsin puutarhamaisiin keinoin perustettuja hautausmaita. Päälähtökohtana on tällöin ollut nurmikon korvaaminen metsän aluskasvillisuudella³⁵²

³⁵¹ Knapas 2007, 84.

³⁵² *Evangelisluterilaisen kirkon seurakuntien hautausmaa-alan nimikkeistö*. Suomen Hautaustoiminnan Keskusliitto ry: http://www.shk.fi/muuta/pdf/hautausmaa_alan_nimikkeet.pdf. Viitattu 10.1.2011.

LIITE 5: taulukot. Pirkanmaan siunauskappelit

	Kunta/kaupunki	Nimi	Sijainti	Rak.vuosi	Suunnittelija
1.	Akaa	Akaan uusi siunauskappeli	Jussintie 6, Toijala	1965	Arkkitehti Mikael Nordenswan
2.	Akaa	Akaan vanha siunauskappeli		1927-1928 ³⁵³	Arkkitehti Gustaf Alfred Routio
3.	Hämeenkyrö	Mäntyrinteen siunauskappeli	Lintuharjuntie 130, H:kyrö	1974	Arkkitehti Lasse Heikkilä
4.	Hämeenkyrö	Vanhan hautausmaan siunauskappeli	Yrjö-Koskisentie 5, H:kyrö	1895	Tampereen Rakennuskonttori
5.	Lempäälä	Ristimäen siunauskappeli	Sotavallantie 86, Lempäälä	1972	Arkkitehti Pentti Turunen
6.	Kangasala	Huutijärven siunauskappeli	Jokioistentie 10, Kangasala	1940, laajennus 1983	Arkkitehti Arvo Eränen
7.	Mänttä-Vilppula	Mäntän uusi siunauskappeli	Vuorentie 2A, Mänttä	1968	Arkkitehti Pekka Saarema
8.	Mänttä-Vilppula	Mäntän vanha siunauskappeli	Mäntän hautausmaa, Vuorentie.	1925, purettu 1973	Arkkitehti W.G.Palmqvist
9.	Parkano	Harjun siunauskappeli	Kappelitie 21, Lapinneva, Parkano.	1951	Rakennusmestari A.Lahtinen
10.	Pälkäne	Tommolan siunauskappeli	Siltakatu 40, Pälkäne	1970	Arkkitehti G.Strömmer/Piispa E.Kansanaho
11.	Ruovesi	Ruoveden siunauskappeli	Kirkkokatu 1, Ruovesi	1928	Arkkitehti Oiva Kallio
12.	Sastamala	Tyrvään uusi siunauskappeli	Virkatie 9, Tyrvää	1976	Arkkitehti Mirjam Kulmala
13.	Sastamala	Tyrvään vanha siunauskappeli	Roismalan kylä	1870	Piirilääkäri Stenbäck
14.	Tampere	Kalevankankaan siunauskappeli	Hautausmaankatu 5, Tampere	1914 *krematorio 1967 *pieni kappeli 1984	Arkkitehdit W.G.Palmqvist & Einar Sjöström Arkkitehtitsto Antero Sirviö
15.	Tampere	Lamminpään uusi siunauskappeli	Rauhantie 21, Tampere	1990	Arkkitehtitsto Ola Laiho, Mikko Pulkkinen & Ilpo Raunio
16.	Tampere	Lamminpään vanha siunauskappeli, Rauhanportti	Rauhantie 21, Tampere	1940. Toimii nyk. kerhotilana.	Arkkitehti Bertel Strömmer
17.	Tampere	Vatialan siunauskappeli	Kappelinkiertö 3, Kangasala	1960	Arkkitehti Viljo Revell
18.	Valkeakoski	Kappelikirkko	Kangaskatu 4, Valkeakoski	1958	Arkkitehti Pekka Saarema
19.	Vesilahti	Vesilahden siunauskappeli	Rautialantie 208, Vesilahti	1897 parihuoneeksi siun. kappeliksi 1940	?

³⁵³Turja, Sauli, tekeillä (2010) oleva *Akaan seurakunnan historia*, 109: ”Siunauskappeli valmistui hautausmaalle talvikaudella 1927-1928.”

20.	Virrat	Killinkosken siunauskappeli	Inkantie 11, Killinkoski	1949	?
21.	Virrat	Uuden hautausmaan siunauskappeli	Lakarintie 21, Virrat	1902	Arkkitehti Usko Nyström
22.	Ylöjärvi	Kurun Tammikankaan siunauskappeli	Poikeluksentie 144, Kuru	1904	Puuseppä Kalle Nieminen
22.	Ylöjärvi	Länsi-Teiskon siunauskappeli		1924	?

LIITE 6: taulukot. Vastauksia antaneiden henkilöiden ikäjakauma, mukana myös alustavaan kyselyyn osallistuneet Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat Haastatteluja 2, vastattuja kyselylomakkeita 38.

	Alle 30- vuotias hlö	30-60-vuotias hlö	Yli 60-vuotias hlö	Yhteensä
Virrat uuden hautausmaan s. kappeli	1	5	1	7
Virtain Killinkosken siunauskappeli	1	2	1	4
Akaan siunauskappeli	1	4	0	5
Tampere, Kalevankankaan siunauskappeli	0	0	3	3
Tampereen Lamminpään siunauskappeli	0	2	3	5
Tampereen Vatialan siunauskappeli	0	2	0	2
Kurun Tammikankaan siunauskappeli	0	4	2	6
Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat	5	2	1	8
Yhteensä	8	21	11	40

LIITE 7: taulukot. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden taustatiedot, mukana myös Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat. Haastatteluja 2, vastattuja kyselylomakkeita 38.

Naisia	Miehiä	Kyseessä lähiomaisen hyvästijättö	Kyseessä jonkun muun läheisen hyvästijättö	Tilaisuudesta aikaa alle 1kk	Tilaisuudesta aikaa 1kk-6kk	Tilaisuudesta aikaa 6kk - 12 kk	Tilaisuudesta aikaa enemmän kuin 12 kk
27/40	13/40	27/40	13/40	11/40	12/40	3/40	14/40

- Kurun Tammikankaan siunauskappeliin liittyviin kysymyksiin oli vastannut ainoastaan sellaisia henkilöitä, joiden läheisen poismenosta oli kulunut alle 1 kk.
- Jyväskylän taidehistorian opiskelijoiden alustavaan kyselyyn vastanneessa ryhmässä kaikki olivat viimeksi olleet siunaustilaisuudessa, josta oli aikaa enemmän kuin 12 kk.

LIITE 8: taulukot. Havainnot siunaustilaisuuden aikana. Mukana myös Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat. Haastatteluja 2, vastattuja kyselylomakkeita 38.

Näköhavainnot	
*kukkaset (kukkavihkot ja maljakossa olevat kukkaset)	36 (+11)
*viherkasvit	3
*saattoväen hahmot	33
*papin hahmo	21
*papin ja saattoväen vaatetus	6
*risti	18
*alttaritaulu	1
*kynttilät	6 *
*ikkunoista lankeava valo	12
*katosta riippuvat valaisimet	1
*siunaushiekka ja lapio	22
*ikkunat	3
*siunaustilan ovet	1
*ikkunoiden koristekuviot	2
*näkyvä ulos	20
*siunaustilan seinien väri	4
*penkkien väri	2
*keskikäytävä	3
*tekstiilit	5
*siunaustilan pääasiallinen materiaali	7
*kappelitilan muoto	35
*penkkien sijainti arkkuun nähden	27
*arkku	40
valaistus	33 (+6)
*vesielementti	2
*varjot	2
Kuulohavainnot	
*nyyhkytys, itku	24
*musiikki	30
*askeleet	13
*hiljaisuus	24
*kaiuttimen rahina	1
*liikenteen häly	6
*muistosanat	17
*kellojen soitto	6
*linnun laulu	2
*sade	1
Tuntoaistimukset	
*kosketukset	6
*lämpötila	2
*tuulenhenkäys iholla	1
Hajuaistimukset	
*kukkien tuoksu	11
Koettu tunnetila	
*suru	14
*helpotus	3
*rauha	2
*tyytyväisyys	1

*ahdistus	3
*hämmennys	1
*jännitys	5
*toisaalla (ajatuksissa, mielikuvissa) eläminen	12
*pelko	1
*väsymys	6
*hauraus	2
*tunnesiteet ympäristöön	1
*kunnioittaminen	1
Liikeaistimukset	
*liikehdintä siunaustilaisuuden aikana, saapuessa ja poistuttaessa	10+11+1=22
Muut aistimukset	
*oman paikan määrittäminen tilassa	39

LIITE 9: taulukot. Arkkitehtuuriin liittyvät havainnot. Mukana myös Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat. Haastatteluja 2, vastattuja kyselylomakkeita 38.

Ikkunoiden koko ja muoto	3
Ikkunoista lankeava valo	12
Ikkunoiden koristekuviot	2
Näkymä ulos	20
Ristit	18
Alttaritaulu	1
Siunaustilan pääasiallinen materiaali	7
Siunaustilan seinien väri	4
Siunaustilan penkkien/tuolien väri	2
Penkkien/tuolien sijainti arkkuun nähden	27
Siunaustilan ovet	1
Siunaustilan kirjahyllyt ja pöydät	2
Siunaustilan korkea katto	1
Siunaustilan hiljaisuus	24
Tekstiilit	5
Valaistus	33
Valaisimet	7
Varjot	2
Kappelitilan muoto	35
Keskikäytävä	3
Vesielementti	2
Portaat	27
Eteinen	31
Odotusaula	7
Pylväikkö	1
Tilan pelkistyneisyys	7
Tilan karuus	9
Tilan hämäryys	8
Tilan valoisuus	18
Tilan pienuus	4
Tilan kauneus	25
Tilan pyhyys	16
Tilan juhlallisuus	9
Tilan avaruus	7
Tilan vanhuus	4
Tilan ylevyys	2
Tilan kylmyys (lämpötila)	2

LIITE 10: taulukot. Siunauskappelin tunnelmaan arkkitehtonisesti liittyviä tekijöitä kappelikohtaisesti tarkasteltuna.

Siunauskappeli	Ikku-nois-talankaava- valo	Muu va-lais-tus	Ky-n-t-t-i-l-l-ä-t	Nä-ky-mä-ikku-nast-a	Tila-n hä-mä-ryys	V-a-r-j-o-t	Tila-n hil-jai-suus	Va-lon ja ve-den leik-ki	Risti	Puu-ma-te-ri-aalin läm-pö	Tila-n van-huus	Tila-n vii-leys	T-e-k-s-t-i-l-l-i-t	Tila-n ka-ruus	Tila-n pel-kis-ty-nei-syys
Vir	1						1			1	2				
Kil*		1					2								1
Tam mik.	1		1				1		1				1		
Lam	2			2			2								1
Kal-pieni kappeli			1				1								
Vat	1				1	1	1	1						1	
Aka	1		3	2			1					1			

*Muita tekijöitä: Killinkosken kappelin yhteydessä mainittu ympäristön sopivuus tilaisuuteen tunnelman luojana.

LIITE 11: taulukot. Siunauskappelin kuvailua kappelikohtaisesti tarkasteltuna

	Vir, vast. 1+6	Kil, vast. 1+3	Tam, vast. 6	Lam, vast. 5	Kal, pieni kappeli*, vast. 3	Vat, vast. 2	Akaa, vast. 5
kaunis	6	2	4	2	1*	2	2
valoisa		1	5	4			3
pyhä	2		5	3			1
kotoinen	3	2	1	1	1		1
pysyvä			1				
muistoja herättävä	4		2	1		2	2
lämmin	2	1	2				1
surun sisälleen sulkeva	5		1			1	
suojeleva	1		1			2	1
pieni		1					
kylmä	1			1	1		1
kylmä (lämpöt.)	2						
avara				1			3
kolkko	1				1		2
hämärä	2				1	2	1
vieras	1						2
paikkak. so- piva		2					
paikkak.muuhun arkkiteht. sopiva		2					
surun ulkop.siirtävä				1			1
erikoinen						1	
harras	1		1				
pelkistetty		1		1			
juhlallinen			2	1	1*		2
karu					1	2	1

* Vastauksissa viitattu Kalevankankaan suureen kappeliin

LIITE 12: taulukot. Siunauskappelin ja -tilaisuuden sisältämä symboliikka, ikäryhmä alle 30-vuotiaat henkilöt, kysymykseen kokonaan tai osittain vastanneita 8/8. Mukana myös Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat.

	Viittaavat Raamatun sanomaan	Viittaavat kuolemaan /katoavaisuuteen	Lohduttavat	Rauhoittavat	Luovat yhteenk. tunnetta	Kertovat kaipauksesta
risti	3					
Raamattu	2					
musiikki		1				1
kukat		1		1		
papin sanat	1					1
toiset henkilöt			1	1		
yhteenkuuluvuuden tunne, yhdessäolo			3			
olotila					1	1
näkymä ikkunasta			3	3		
arkku		2				
kappelin vieraus		1				
kappelin karuus		2				
kappelin korkea katto		1				
ristit		1				
kappelin hämäryys		1				
arkkupeiton väri						1
papin vaate						1
penkit					4	
koko tilaisuus						2
kynttilät				1		
valo	1		1			
hiljaisuus						1
tunnelma						1

LIITE 13: taulukot. Siunauskappelin ja -tilaisuuden sisältämä symboliikka, ikäryhmä yli 60-vuotiaat henkilöt, kysymykseen kokonaan tai osittain vastanneita 11/11. Mukana myös Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat.

	Viittaavat Raamatun sanomaan	Viittaavat kuolemaan /katoavaisuuteen	Lohduttavat	Rauhoittavat	Luovat yhteenk. tunnetta	Kertovat kaipauksesta
risti	7	2				
ihmisen elämän vaiheet	1					
siunausvälineet	4	1				
kukat				1	1	
kukkien tuoksu						
papin sanat	1		2			
virret		1		1		
muistolauseet				1	1	
toiset henkilöt			1			
yhdessä kulkeminen					1	
arkku		1				
ylösnousemus	1					
koko tilaisuus						1
kynttilät				1		
valo	1					
alttaritaulu	1	1				
vainajan muisto				1		
vainajan toiveen toteutuminen				1	1	

LIITE 14: taulukot. Siunauskappelin ja -tilaisuuden sisältämä symboliikka, ikäryhmä 30-60 -vuotiaat henkilöt, kysymykseen kokonaan tai osittain vastanneita 18/22. Mukana myös Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat.

	Viittaavat Raamatun sanomaan	Viittaavat kuolemaan /katoavaisuuteen	Lohduttavat	Rauhoittavat	Luovat yhteenk. tunnetta	Kertovat kaipauksesta
risti	7	3				
Raamattu	1					
siunausvälineet		2				
musiikki	1		1	1	2	
kukat		3	1	2		4
kukkien tuoksu		1				1
papin sanat	2	1	2	2		
rukoukset				1		
muistolauseet		1				2
toiset henkilöt				1		
varjot		1				
yhdessä kulkeminen					1	
näkymä ikkunasta		1	1	1		
arkku		1				
kosketukset					1	
tunnelma						
vesielementti				1		
kappelin värit				1		
penkit					1	
lasimaalaus	1					
puut		1				
koko tilaisuus						1
kynttilät			1	2		
valo	1		1	2		
hiljaisuus				2		
luonto			1			
katseet						1
kyyneleet					1	2
perinteisyys					1	1
yksi meistä poissa					1	
vainajan muisto			1	2		1
vainajan toiveen toteutuminen			1			
miljöö						1

LIITE 15: taulukot. Siunauskappelin merkitys henkilölle, neljä järjestyksessä tärkeimmäksi koettua asiaa. Haastatteluja 2, vastattuja kyselylomakkeita 38. Mukana myös Jyväskylän yliopiston taidehistorian opiskelijat.

	I	II	III	IV	
a. Siunauskappeliin liittyvät henkilökohtaiset muistot	27	4	2	3	36
b. Siunauskappeli arkkitehtonisesti miellyttävänä rakennuksena	2	3	5	5	15
c. Siunauskappeli ja sen ympäristö osana paikalliskuvaa	0	6	2	3	11
d. Siunauskappelin hiljaisuus ja rauha	2	9	12	7	30
e. Siunauskappeliin liittyvä kristillinen arvomaailma	1	3	2	7	13
f. Siunauskappeli ja sen ympäristö historiallisina paikkoina	1	1	0	2	4
g. Siunauskappeli yhteenkuuluvuuden tilana	1	2	6	6	15
h. Siunauskappeli muistutuksena omasta kuolevaisuudesta	0	5	3	2	10
i. Hautausmaa-alueen läheisyys	2	5	8	7	22
j. Jokin muu erityisen merkityksellinen siunauskappeliin liittyvä seikka	0	2	0	0	2
k. Siunauskappeli ei ole minulle merkityksellinen	4	0	0	0	4
Vastauksia yhteensä	40	40	40	40	

LIITE 16: taulukot. Siunauskappelin merkitys henkilölle henkilön iän suhteen (otettu huomioon kysymyksen neljä valintaa samanarvoisesti).

alle 30v. 30-60v. yli 60 v.
(8) (21) (11)

	alle 30v. (8)	30-60v. (21)	yli 60 v. (11)	
a. Siunauskappeliin liittyvät henkilökohtaiset muistot	8	17	11	36
b. Siunauskappeli arkkitehtonisesti miellyttävänä rakennuksena	4	4	7	15
c. Siunauskappeli ja sen ympäristö osana paikalliskuvaa	1	5	5	11
d. Siunauskappelin hiljaisuus ja rauha	5	14	11	30
e. Siunauskappeliin liittyvä kristillinen arvomaailma	1	5	7	13
f. Siunauskappeli ja sen ympäristö historiallisina paikkoina	0	1	3	4
g. Siunauskappeli yhteenkuuluvuuden tilana	5	6	4	15
h. Siunauskappeli muistutuksena omasta kuolevaisuudesta	2	2	6	10
i. Hautausmaa-alueen läheisyys	4	7	11	22
j. Jokin muu erityisen merkityksellinen siunauskappeliin liittyvä seikka	0	1	0	1
k. Siunauskappeli ei ole minulle merkityksellinen	2	2	0	4

LIITE 17: taulukot. Pirkanmaalaisen siunauskappelin merkitys henkilöille. Vastattuja kysymyslomakkeita 30, haastatteluja 2.

	Virrat uh, vast, 6+1	Virrat Kk, vast. 3+1	Kuru Tk, vast. 6	Tam. Kal, vast. 3	Tam V, vast. 2	Tam La, vast. 5	Akaa, vast 5	Yht.
a. Siunauskappeliin liittyvät henkilökohtaiset muistot	6	4	4	3	2	5	5	29
b. Siunauskappeli arkkitehtonisesti miellyttävänä rakennuksena	4	1	0	1	2	4	0	12
c. Siunauskappeli ja sen ympäristö osana paikalliskuvaa	2	4	0	2	0	1	1	10
d. Siunauskappelin hiljaisuus ja rauha	5	3	4	2	2	4	5	25
e. Siunauskappeliin liittyvä kristillinen arvomaailma	1	0	4	1	1	4	1	12
f. Siunauskappeli ja sen ympäristö historiallisina paikkoina	0	1	1	0	0	0	1	3
g. Siunauskappeli yhteenkuuluvuuden tilana	3	2	3	0	0	0	3	11
h. Siunauskappeli muistutuksena omasta kuolevaisuudesta	2	0	4	1	0	1	0	8
i. Hautausmaa-alueen läheisyys	4	1	4	1	1	3	3	17
j. Jokin muu erityisen merkityksellinen siunauskappeliin liittyvä seikka	1*	0	0	0	0	1	0	2
k. Siunauskappeli ei ole minulle merkityksellinen	0	0	0	0	0	0	1	1

* Hautausmaahan, ei hautajaistilaisuuteen liittyvät lapsuusmuistot

LIITE 18: kaaviot. Tutkimussuunnitelmavaiheessa tehty luonnos arkkitehtuurin ja surevan henkilön tilakokemuksen taustalla vaikuttavista tekijöistä.

